

DET NORSKE ARBEIDERPARTI

PROTOKOL

OVER

**FORHANDLINGERNE PAA DET
22. LANDSMØTE I TRONDHJEM**

FRA 22. TIL 26. MAI 1915

KRISTIANIA 1915 :: ARBEIDERNES AKTIETRYKKERI

DET NORSKE ARBEIDERPARTI

PROTOKOL

OVER

**FORHANDLINGERNE PAA DET 22. LANDS-
MØTE I TRONDHJEM**

FRA 22. TIL 26. MAI 1915

KRISTIANIA 1915 — ARBEIDERNES AKTIETRYKKERI

Indholdsfortegnelse.

	Side
Møtets aapning	5
Møtets konstituering:	
Navneoprop	11
Fuldmagternes godkjendelse	17
Forretningsorden	18
Ordstyrere og sekretærer	20
Valgkomité	20
Protokolkomité	21
Partiets love:	
Repræsentationsret og reisefordeling	21
Landsstyremedlemmers stemmeret	23
Sekretærens tillidshverv	26
Storingsgruppen og partistytret	27
Centralstyret	41
Militærspørsmaalet	28, 49
Kommunetaktikken	42
Beretninger og regnskaper	45
Storingsgruppens beretning	54
Agitations- og forlagsvirksomhet	57
Valg	59
Kooperationen	61
Program for storingsvalgene	62
Taktik for —	70
Boligspørsmaalet	62
Det reviderte valgprogram	69
Salg av rusdrik i partiets lokaler	71
Pressespørsmaal:	
Pensionsfond for journalister	73
Pressefond	73
Barneblad	76
Ukeutgave av «Soc. Dem.»	76
Kirkelige og religiøse spørsmaal	76
Skolespørsmaal:	
Barnearbeide	77
Seksuel undervisning	77
Historieundervisning	77
Det principielle program	77
Forskjellige forslag:	
Mindstegrænse for statsskat	78
Tapt arbeidsfortjeneste	78
Mange tillidshverv	78
Næste landsmøte	79
Møtets avslutning	79

Møtets aapning.

Arbeiderpartiets 22. ordinære landsmøte aapnedes i Arbeiderforeningens lokale i Trondhjem lørdag den 22. mai 1915 kl. 10 formiddag. Salen var festlig smykket med faner fra Trøndelagens arbeiderforeninger samt med norske, svenske, danske og finske flag. Efter musik av et arbeiderorkester, oplæste journalist K. O. Thornæs en av ham forfattet velkomstprolog til møtet.

Efter Thornæs's prolog blev «Internationalen» sunget staaende. Derefter traadte partiets formand *Chr. H. Knudsen* frem og holdt følgende aapningstale:

Partifæller!

Naar Det norske arbeiderparti idag aapner sit landsmøte, er det under ganske særegne forhold som ingensinde tidligere.

Ute i de store land synes verden at være omskapt til galeanstalt.

I over 9 maaneder har der nu derute foregaaet massemyrderier av den mest gruopvækkende art.

Jammer og nød har fyldt arbeiderklassens verden og gjort tilværelsen mer pinefuld end nogensinde tidligere.

Tusener og atter tusener av kvinder, som tidligere fristet en kummerlig tilværelse i tungt slit, har nu mistet ethvert haab og ser med grufuld angst fremtiden imøte, fordi deres mænd og forsørgere har maattet late sit liv, gjennemboret av det kolde staal, paa slagmarkerne. Og de faar aldrig mer se sine kjære igjen.

Mange tusener av disse kvinder sitter igjen med en barneflok, som fylder hjemmet med graat og jammer, fordi de bare forstaar den ene ting, at de har mistet en omsorgsfuld far. Og det gjør jo morens sorg saa meget tungere, ofte grænseløs.

Og naar vi tænker paa de unge sønner, — de, som var sine forældres stolthet og haab, deres livs glæde, — men som nu i hundredetusenvis har maattet late sit liv i de skumle skyttergraver eller forbløde paa de aapne slagmarker. Tusener av disse unge var vore meningsfæller, de var forut begeistret for socialismens herlige idé, — følte sig kaldet til at være med og fremkjæmpe til virkelighet: kjærlighet menneskene imellem, — fred mellem folkene! Og saa har de nu, inden de kunde række at utføre det storverk, hvortil de

hadde viet sit liv, maattet lide en grufuld død, tvunget av de bødder, som regjerer samfundene.

Og hvorfor alt dette naturstridige, dette frygtelige? Kan vi svare andet end dette: Fordi saa mange tusener som overalt i landene saa at si naturnødvendig skulde været med og gripe samfundsmagten ut av tyranniets hænder, enten i likegyldig sløvhet eller paa grund av manglende oplysning har undlatt at gjøre sin pligt overfor sin familie, overfor sin klasse, overfor samfundet, derfor ødelægges nu i de krigførende land kulturverdier, økonomiske og aandelige verdier, som tildels er uerstattelige, og som har kostet aarhundreders arbeide at tilveiebringe; derfor regnes menneskeliv bare som numre i militærtyranniets hænder.

Naar vi under saadanne forhold skal aapne Det norske arbeiderpartis 22. ordinære landsmøtes forhandlinger, er der al grund til at kaste et blik omkring os og se, hvorledes forholdene er i vort eget samfund. Og vi ser da, at ogsaa hos os, i vort lille Norge, lever vi under rent abnorme tilstande.

Der hersker dyrtid i landet. Og den rammer arbeiderklassen haardt ved siden av den bolignød og derav følgende voldsomt opskruede husleie, som i flere av vore større byer er blit et snart sagt permanent onde.

Og hertil kommer arbeidsløsheten, som er et av de onder, som er uadskillelig knyttet til det privatkapitalistiske samfundssystem, men som paa grund av krigen og krisen er blit saa meget føleligere.

Og saa har vi ovenpaa dette faat lockout i bygningsfagene. Arbeidsgiverforeningen nøier sig forøvrig ikke med lockouten overfor arbeiderne; den søker ogsaa at indføre et tvangssystem overfor de arbeidsherrer som har villet komme overens med arbeiderne.

Merkværdig er det dog, at paa samme tid som arbeiderklassen saaledes er rammet av dyrtid og andre onder, er der andre borgere i vort samfund, som er i den situation, at pengene saa at si strømmer ind paa dem.

Det er bare smaakaarsfolk, de som hadde det smaat nok før — og blandt dem særlig arbeiderne, som nu trykkes av dyrtiden og er prisgit utbyttere av alle slags, fordi samfundet tillater at de, som er heldigst stillet i almindelighet, nu paa grund av krisen kan berike sig paa de andres bekostning.

Og saa vil kanske regjering og storting gjøre dyrtiden endnu føleligere for smaakaarsfolket ved at øke toldskatten og fordyre brødet end mer. De har jo allerede ved paalagte skatter vist, at de har et godt øie til smaakaarsfolket.

Og videre: Hvad har vi ikke oplevet av tvangsbud og klassejustis.

Der begyndtes med telegram- og telefoncensur og fortsattes med postcensur, for saa at utmunde i den berygtede forbudsbestemmelse av 25. september ifjor, en forordning, som var rettet direkte mot vort parti, og som vel kan betegnes som et enestaaende politisk overgrep. Og alt dette i strid med den grundlov, hvis hundredeaarige gyldighet vi netop skulde feire, og som skulde tilsikre folket

fuld menings- og ytringsfrihet, hvilket specielt for arbeiderklassen er et umistelig vaaben under kampen for frigjørelsen.

I samklang med alt dette er der saa mot flere av vort partis mænd indledet en forfølgelse med klassejustis, som bare har side-stykke i forbudet iaar overfor underofficererne og hvad dermed staar i forbindelse.

Men det vi kan vente av den sittende regjering og stortings-flertallet er kanske, om ikke værre, saa heller ikke av bedre karakter.

Tvangsforbud i form av love istedetfor forordning venter paa sin avgjørelse i tinget. Og gaar det efter justisministerens ønske, vil sikkerlig straffen for antimilitaristisk agitation bli streng nok. Og hadde han magten som han har viljen, vilde socialdemokratiets programsaker bli adskillig stagnert.

Men heldigvis er socialismen bygget op paa en saapas solid grundvold, at en justisminister ikke vil formaa at stanse dens vekst.

Desværre er der andre omraader, hvor det kan lykkes reaktionen at stanse utviklingen. Det gjælder fabriktilsynsloven, som av venstres tillidsmand (socialkomiteens formand) er trænert, og som, om den kommer til behandling i tinget iaar, vil foreligge i en sørgelig partert skikkelse. Og man kan vente mer i samme retning.

Naar under saadanne forhold vort partis landsmøte er samlet til forhandling om opgaver og fremgangslinjer, da er det store krav som stilles til repræsentanternes evne til samforstaaelse; der er ingen plads for indbyrdes strid om uvæsentlige ting; socialdemokratiet og da først og fremst landsmøtets repræsentanter, som er partiets øverste myndighet, maa staa solidarisk sammen i bevisstheten om sin opgave, den, at planlægge kampen mot vore motstandere og forberede seiren for arbeiderklassens økonomiske frigjørelse.

Om nogen maaneder skal der vælges repræsentanter til Norges storting. Og dette valg kan faa epokegjørende betydning for arbeiderklassens samfundsmæssige vilkaar i vort land for lange tider. Landsmøtets repræsentanter maa være vidende herom. Og vi gaar da til vort arbeide med den sikre forutsætning, at vi kan beseire vore motstandere, fordi vi er i pagt med ret og sandhet; fordi vi vet, at det vi vil er til gagn for alle, til skade for ingen.

Det er saaledes en stor opgave dette landsmøte er betrodd — nemlig den: under særdeles vanskelige forhold at planlægge fremgangsvæier, som er skikket til hos det arbeidende folk i vort land at vække tillid til og skape begeistring for den store sak, som binder os alle sammen til en solidarisk enhet og som kan betegnes med det ene ord: socialismen!

La da vort arbeide paa dette landsmøte krones med held til seier for socialismen! (Bifald.)

Til slutning hilste formanden de fremmøtte gjæster, *Stauning* fra Danmark. *Fr. Strøm* fra Sverige, *K. Wijk* fra Finland og fru *Kollontay* fra Rusland velkommen og ønsket at de alle maatte medta de bedste indtryk fra det norske landsmøte og ta med en hjertelig hilsen til sine partier fra det norske broderparti. Saa erklærte formanden:

Idet jeg aapner Det norske arbeiderpartis 22. ordinære landsmøte ønsker jeg tillykke med arbeidet og uttaler det haab og den tro, at arbeidet skal bære rike frugter for den norske arbeiderbevægelse.

De utenlandske gjæster bragte derefter sine hilsener til kongressen.

Stauning

overbragte en hilsen fra det danske arbeiderparti til denne mer end almindelig betydningsfulde kongres. I denne frygtelige tid gjælder det for os at styrke vor bevissthet om at vort program er det rette og bedste. Det har altid været de danske som de norske arbeideres bestræbelser at søke at hitføre en tilstand som umuliggjør krig mellom landene. For vore lands vedkommende har det lykkedes hittil at holde krigen fra døren. Ogsaa de andre lands arbeidere har altid kjæmpet med samme maal for øie. Naar desuagtet krigen er kommet, vil den sikkert bidra til at aapne tusener og atter tusener av nye klassefællers øine for vor kamp. Og selv om vi undgaar at bli trukket ind i krigen vil den ogsaa for vore lands arbeidere bli en dyrekjøpt lære. Ti ogsaa de har paa grund av krigen faat føle kapitalismens tryk, faat føle at kapitalismen netop i stridens tid anspænder al sin kraft for at utplyndre arbeiderne og det nødlidende folk, at socialismen alene er den rette vei, at den kapitalistiske samfundsorden er den slettet mulige og at intet sundt folk i længden kan finde sig i dette samfundssystem. Jeg ønsker de norske arbeidere tillykke med de smukke resultater av sin kamp, særlig med deres tapre motstand mot det reaktionære lovforslag om den tvungne voldgift. (Bifald.) Og jeg opfordrer i mine landsmænds navn de norske arbeidere til at sætte al kraft ind paa høstens valgarbeide. Det er ingen tvil om, at vi gaar strenge tider imøte, enten krigens utfald blir det ene eller det andet. Men netop derfor er det av desto større betydning ikke bare for Norge, men for hele den internationale arbeiderbevægelse, at høstens valg i Norge blir det bedst mulige. Med tak for det udmerkede samarbeide, som altid har hersket mellom de norske og danske arbeiderpartier uttaler jeg den sikre forvisning om, at Nordens arbeidere fremdeles vil staa sammen paa klassekampens grund og kjæmpe for at den dag skal nærme sig, da vi gjennomfører det sosialistiske samfund. (Bifald.)

K. Wijk (Finland):

Jeg har den ærefulde opgave at fremføre en hilsen fra Finland til Det norske arbeiderpartis landsmøte. Omend Norge og Finland ikke grænser direkte til hverandre, har vi dog altid hat mange direkte forbindelser med hverandre. Mest faglige. Og det kan jeg si, at enhver av os finske kamerater, som har hat anledning til at faa et indblik i Eders bevægelse, har faat et sterkt indtryk av den begeistring, av den sterke ungdomsfriske solidaritet som Eders bevægelse er baaret av. Vi har trods alle vanskeligheter altid fulgt ganske godt med i Eders bevægelse. Jeg er sikker paa, at nu i

øieblikket læser mine finske venner i vore arbeideraviser om sine norske kameraters seier i voldgiftskampen. Med glæde og stolthet hilser de sine norske kameraters kjække og modige optræden. Vi i Finland kjemper under delvis andre forhold end dere i Norge. Vor kamp er mer komplicert end Eders kamp mellem kapitalistklasse og lønsarbeiderklasse. Vor kamp er vanskeligere. Men ikke desto mindre har det lykkedes os at vinde gode resultater i vor kamp mot alt klassevælde. I vort parti har vi samlet 50,000 medlemmer og vor faglige landsorganisation 30,000. Vi har 1300 partiforeninger og 20 partiaviser med tilsammen 140,000 abonnenter. Og det har selv under de nuværende forhold lykkedes os at bevare vort partis medlemsantal nogenlunde uskadt, ja landsorganisationens medlemstal er endog steget under krigen. Der hersker i Finland en tilid til organisationerne som aldrig før. Og til den kooperative bevægelse likesaa. Den har under krigen evnet paa en ypperlig maate at vareta konsumenternes interesser, og vort partis indflydelse inden den er blit stadig sterkere. Det kan synes besynderlig, at det først nu i krigens tid er blit første gang de finske og norske arbeidere er kommet i personlig berøring med hverandre paa en kongres. Men det er ogsaa forstaaelig, idet arbeidernes internationale forbrødringsverk nu tydeligere end nogensinde er blit det grundlag, hvorav en lysere fremtid skal vokse frem for alle folk. (Bifald.)

Fr. Ström (Sverige):

Fra den svenske arbeiderklasse og socialdemokrati bringer jeg en hilsen til de norske arbeideres landsmøte. Om det nogensinde findes to arbeidende folk, som er knyttet sammen med baand, som aldrig kan briste, saa er det det norske og svenske. Ti det baand er to ganger prøvet under forhold som viste, at disse baand var av jern, som ingen kan bryte. I 1905 blev begge land styret av de herskende klasser, som søkte at bringe folkene mot hverandre. Men de svarte, at det skal aldrig ske med vor vilje. Jeg mindes endnu som det var idag de junidagene i 1905. Hele borgerpressen skummet over av raseri og ophidselse, omtrent som den italienske presse i disse dager. Da gik arbeidernes tog gjennom Stockholms gater, ropende «Fred med Norge» og syngende «Ja, vi elsker». De svenske arbeidere bidrog dermed mægtig til konfliktens fredelige løsning. Fra den tid vet vi at intet kan skille os ad. Derefter hadde vi den store tvekamp i 1909 mellem arbeide og kapital. Da prøvdes for anden gang baandet mellem os. Uten den store hjelp vi da fik fra Norge hadde det ikke lykkedes os at ride stormen mot os saa godt av som vi gjorde. Ikke uten dype saar gik vi ut av kampen. Men nu har vi gjenvundet hvad vi tapte. Vi er nu Sveriges største og mægtigste parti. Under disse forhold er vi gaat de sidste vældige begivenheter i møte, som alene har latt den nordiske stamme uberrørt. Det er en skjæbnetung tid. Vi har altid forutsagt den og advaret folkene mot det som maatte komme. Men folkene lyttet ikke i tide til vore advarsler. Samfundsutviklingen frem til socialismen fik ikke foregaa saa hurtig som vi hadde ønsket det. Derfor kom

de forfærdelige ulykker, som vi nu oplever, over landene. I et engelsk flyveblad, utgit av engelske fredsvenner, læste jeg forleden en opgave over, hvad folkene hittil har maattet sætte til av livskraft i krigen. Ifølge dette flyveblads kilder har krigen nu kostet ca. 6 millioner døde og saarede, ca. 150 milliarder kroner. Ca. 6000 kvinder er blit voldtat, derav 800 frugtsommelige, ca. 4000 byer er ødelagt, ca. 26,000 civilister er dræpt, ca. 150,000 barn er bortkommet, i ca. 5 millioner hjem er der sorg og 7000 selvmord er indregistrert som følge av krigen. Hertil kommer saa de uerstattelige kunstverker, deriblandt 900 kirker, ødelagt av disse «kristne» soldater. 2000 fartøier er sænket med vældige materielle værdier. For en triumf for kapitalismen og militarismen! Krigen er kommet som den konsekvente følge av militarismens eget væsen, først og fremst av den preussiske, fordi den var længst kommet. Men den vil komme like langt i alle land, hvis ikke arbeiderklassen reiser sig og slaar militarismen ned. Trods alle rædsler hører vi dog ogsaa andre toner fra krigen. Vi hører kapitalismen skjælv under dette dens eget verk. Man sier, at socialisternes internationale er faldt sammen. Vi kan erkjende det paa en maate. Likesom en for tidlig vaar kan bli overskyllet av en snestorm, er internationalen blit overskyllet av krigens flom. Men like visst som aldrig en snestorm kan hindre vaaren og sommeren fra at komme igjen, saaledes skal ogsaa den nye internationale stige frem som sagnets fugl «Føniks» av den nu sammenstyrtede verdens aske. En forynget, forskjønnet International, bygget sterkere end den gamle paa klassekampens grund, skal opstaa og naar vi lover hverandre at gjøre alt, hvad vi evner, for at jevne veien for den nye folkevaar, da har vi fire smaa folk under nordlyset en stor opgave foran os, og vi skal da længe mindes i folkenes historie. (Bifald.)

Fru Kollontay (Rusland)

talte derefter (paa engelsk, oversat av partifælle Jakob Friis):

Som repræsentant for det russiske socialdemokratiske parti har jeg den glæde og ære at overbringe en hilsen fra det russiske proletariat. Vi russiske socialdemokrater beundrer det norske socialdemokrati, særlig for dets klare klassekampspolitik og dets klare antimilitarisme. Bortset fra visse begivenheter i Stortinget i august — vi russere er saanne frygtelige princippryttere! — har det norske partis antimilitarisme vor dypeste beundring. Jeg kunde ha lyst til at komme noget nærmere ind paa norsk politik, men av hensyn til den norske nøytralitet vil jeg undlate det. Nogen faa ord i steden om den russiske bevægelse. Den var i sterk vekst før krigen. Vore aviser i Petrograd hadde et oplag paa 60,000 om dagen. Vore fagforeninger var i sterk vekst, bare metalarbeiderne hadde 13,000 medlemmer. Vi hadde kjæmpet frem flere nye lover, særlig sykeforsikringsloven. Men alt sammen blev dræpt av krigen. Hvem ønsket krigen i Rusland? Ikke arbeiderne, ikke bønderne. Denne krig er nok en national krig, men ikke som den russisk-japanske en dynastisk krig. Den er en rent *kapitalistisk* krig. Det er de russiske

kapitalister som kjæmper mot de tyske. Det ser vi av, at *Moskva*, det industrielle centrum, er patrioternes centrum. Det ser vi ogsaa av, at det særlig er de liberale i Rusland som er for krigen. De konservative frygter den fordi Preussen er deres bedste ven. Derfor skrev ogsaa de konservative russiske aviser, da tyske Zeppelinere gik over Paris, at det var velfortjent, fordi Paris er de republikanske og revolutionære ideers centrum. Men de russiske socialister er imot krigen og arbeider ikke for seire for nogen part. Vi er imot enhver klassealliance og imot enhver fred med zaren. Selv om minister Vandervelde telegraferede til minister Sasonoff, at de russiske socialister skulde hjelpe Rusland til seier, saa vilde de negte det. Vi russiske socialister finder det en *skam*, at socialister anklager hverandre med argumenter hentet fra diplomaternes hvite, blaa og gule bøker. For vi finder, at alle regjeringer har sin del i ansvaret for denne krig, at de alle er den samme raatne bande. Vi ønsker ikke seier hverken for de russiske, engelske, franske eller tyske kapitalister. Vi ønsker seier alene for *socialismen*. Vort syn paa internationalens stilling er det, at hvis den er faldt sammen, saa er grunden at den ikke var bygget paa tilstrækkelig revolutionær grund og at den ikke var baaret av nok international aand. Derfor arbeider vi russiske socialister nu paa at gjenopbygge en ny internationale, hvis maal, hvis politik, hvis organisationer er organisk opbygget paa international grund. I den retning arbeider nu vore aviser, «Social-Demokrat» i Bern og «Nasche Slowo» i Paris, fra hvilke jeg har en særlig hilsen at bringe. Vi haaber og tror paa en ny internationale med sterkere revolutionær politik og en klarere klassekamp. Og hvis vi ikke kan vinde det gamle parti for den nye politik, maa vi bygge op en *helt* ny internationale. Vi hilser Det norske arbeiderparti som en fremtrædende, en glimrende sten i den nye bygning. Vi ønsker Eder til lykke med arbeidet mot krigen, mot militarismen, for socialismen. Leve den nye internationale. Leve Det norske arbeiderparti. Leve den sociale revolution! (Bifald.)

Formanden takket gjæsterne for de velvillige ord som de hadde rettet til partiet og for de gode ønsker om landsmøtets arbeide.

Møtets konstituering.

Partisekretæren, *Magnus Nilsen*, foretok derpaa oprop av repræsentanterne. Der var til møtet fremmøtt følgende repræsentanter:

Akershus amt.

Akers kredsparti.

M. Puntervold.
C. Lundgren.
Johan Evje.
Peder Olsen.
Nicolay Hansen.
Trygve H. Lie.

Bærum og Follo kreds.

John A. Johnsen.
Ole Tokerud.
O. Holck.

Mellem Romerikes kreds.

M. Jul. Halvorsen.
Johan Hansen.

Emil Stang.
Arvid G. Hansen.

Nedre Romerikes kreds.

Asbj. Dørumsgaard.
Jak. Friis.
Lovise Eines.
G. E. Stubberød.

Øvre Romerikes kreds.

O. Braaten.

Smaalenenes amt.

Tune kredsparti.

Ragnvald Nygaard.
Magnus Johansen.
Alf L. Vestberg.

Glemminge kredsparti.

Albert Johansen.
Joh.s Bergersen.
Karl Stenbæk.

Eidsberg kredsparti.

Jul. Halangen.

Hedemarkens amt.

Solør kredsparti.

Syver Hauge.
Ole Ruud.
Th. Aaseth.
Halvdan Aarsrud.

Søndre Hedemarkens kreds.

L. Julseth.
S. Venneberg.
Arne Juland.
Kristian Fjeld.
Martinius Nordli.
Karl Amundsen.
Eugene Olausen.

Nordre Hedemarkens kreds.

H. S. Hagen.

Vinger og Odalens kreds.

Einar Lund.

Søndre Østerdalens kreds.

O. H. Haugen.
Mikael Mikkelsen.

Emil Sønstevoid.
Johan Bondesen.
K. I. Moe.
M. Røgeberg.

Nordre Østerdalens kreds.

O. H. Hauen.
Ole J. Negaard.
Johan Maurstad.
M. Remseth.
Knut Kleven.
A. Thuv.

Kristians amt.

N. J. Moh.
Antonsen Nøkleby.

Buskerud amt.

Ringerikes kreds.

Anton Arnesen.
Levor Pedersen.
Karoline Kristiansen.
Marie Arnesen.
Helga Pedersen.
Peter Larsen.

Buskerud kreds.

Jon Leira.
P. Loftstad.
A. J. Horgen.
Inga Horgen.
Ingv. Ohlsen.
Olaus Hansen.
M. O. Orning.
A. Kristiansen.
Ingeb. Kristiansen.
Jens Sørli.
Peder Olsen.
Karl Englund.
Oscar Jensen.

Hallingdal kreds.

Gul Dybendal.

Numedal kreds.

Andreas Hansen Ek.
Karl Olsen.

Jarlsberg og Larvik amt.

Skoger kreds.

B. Steinset.
Ludolf Weltzin.

Bratsberg amt.

Øst-Telemarken kreds.

K. Karlsen.
Ole H. Moen.
Anna Kjærbom.
Jacob Eikefjord.
Ambrosius Olsen.
S. Henriksen.
P. Aakre.

Nedenes amtsparti.

O. H. Maurstad.

Lister og Mandals amt.

Mandalens kredsparti.

Søren Ropstad.

Stavanger amt.

Jæderens kredsparti.

Sven S. Haaland.
Betuel Kalberg.
Ingv. Haaland.
Ole Rosseland.
P. E. Jacobsen.
Tjøl Oftedal.
Olaf Stangeland.

Søndre Bergenhus amt.

Hardanger kreds.

Anna Mathisen.
Gjert Haga.
Harald Slaattelid.
Karl Bøthun.

Midthordlands kredsparti.

Edv. Karlsen Kaland.

Romsdals amt.

Romsdals kredsparti.

Martin Løvik.
Olav Oksvik.
Johan Fosse.

Nordre Nordmøre kredsparti.

Gunerius Fjørli.
Jacob Mo.
Ole Gjestad.
Kristian Hjeldnes.
E. Drøpping.

Søndre Trondhjems amt.

Utttrøndelagens arbeiderparti.

Martha Sandstrøm.
J. Haldberg.
Martin Nilsen.
Svend L. Skaardal.
M. Svebstad.
Bernt Gibstad.
Hans O. Engen.
P. Hansen.
Lars Mo.
Tore Rye.
Ole J. Søberg.
O. Grøtaadal.
B. Aas.
Konrad Botten.
Carl Schetnan.
H. Dragsten.
Henrik Storløyken.
Fr. Lunde.
Kristian Eriksen.
Bernhard Rødde.
Ole Vold.
L. H. Kirkbak.
John Aae.
Gunnar Kvaal.
Oldus Larsen.
Ole Iversen Foss.
Anders H. Kirkhus.
J. Rostad.
Ole Engen.
A. Karlson.
Johan Nygaardsvold.
Aksel Arntsen.
Iver Haugen.
Peder Wolden.
Peder Sjøberg.
Lars Heksem.
Hans Baktrø.
F. Strøm.
Ingebrigt Gunnarson.
Inga Grefstad.
Esten J. Viken.
A. J. Aune.
Ole H. Langrød.
Albert Søbstad.
Ole O. Fremo.
M. Balsnes.
M. Sangvik.

Nordre Trondhjems amt.

Indtrøndelagens arbeiderparti.

Anton Eide.
Johan Eriksen.
P. K. Haugan.
Martin Buberg.
Olav Hjellem.
I. Lillesand.

Edvard Solbak.
Ingvald P. Aune.
Th. Brunstad.
M. Talset.
Ole E. Wollan.
M. Larsen.
Gustav Christiansen.
Alette Nilsen.
O. J. Wikan.
A. Fossum.
Alf Aalberg.
Chr. Nærvermo.
John Aalberg.
Johan Kvam.
A. Bakken.
Sverre Kippe.
P. M. Schefflo.
Bernh. Bjørken.
Arnt Mathisen.
Oden Olsen.
A. Fredriksen.
N. Løseth.
R. Hansen.
P. Lynaas.

Namdalens kredsparti.

Herm. Andreassen.
Ludv. N. Nilsen.
O. Prestvik.
Iver Skjaanes.

Nordlands amt.

Nordre Helgeland's kreds.

K. Petersen.

Søndre Saltens kredsparti.

Johan Nordvik.
Edv. Jørstad.
Johan Eriksen.
Even Reiersen.
Manda Reiersen.

Nordre Saltens kredsparti.

O. Krogstad.
Magnus Edvardsen.

Vesteraalens kredsparti.

J. D. Hammer.
Jakob Gavlen.
A. L. Dybvik.

Tromsø amt.

Trondenes kredsparti.

Jørgen Rotvik.
Ingv. Johansen.

Finmarkens amt.

Ost-Finmarkens kredsparti.

Karl Greek.
Johan Skaland.
Oluf Olsen.

Byerne.

Aalesund.

Harald Skudvig.
Anton Alvestad.
Ingeborg Fiksdal.
Knut Seivik.

Bergen.

Edvard Langesæter.
Olaf Schefflo.
Chr. Systad.
Johan Gudmundsen.
S. Tjønneland.
Johan Saxvig.
Daniel Lundekvam.
Johan Samuelson.
L. O. Sæbø.
Einar Henriksen.
Alfred Myhrstad.
Adolf Berg.
Thorvald Huseby.

Bodo.

Carl Bonnevie.
Johan Løkaas.
Anndus Larsen.
Bjarne Jullum.
H. N. Guldbrandsen.
Kristian Berg.

Drammen.

A. Moss.
Kr. Marheim.
Chr. Hilt.
Joh.s Fischer.
Kristian Olsen.
A. Nilsen.
Einar Torgersen.

Fredrikshald.

Lauritz Sand.
Ove Jensen.

Fredriksstad.

Johan Olsen.

Gjøvik.

Tore Toreng.

Hamar.

Andr. Pedersen.
Josef Nilsen.
O. Mæhlum.
Elise Kjos.
Fr. Monsen.

Haugesund.

Carl J. Dueland.
Carl J. Westerlund.

Horten.

Syver Thorsæt.

Hønefoss.

Jørgen Thon.
C. S. Bentzen.
H. Andersen.

Kristiania.

Gunnar Ousland.
Gunhild Ziener.
Johan Jacobsen.
Randolf Arnesen.
Gerh. Gulbrandsen.
Rolf Haraldsen.
Petter Berghoff.
Hans Aas.
A. Eines.
Albert Olsen.
Ole Kristiansen.
Wilhelm Enersen.
Albert Ottersen.
A. Bolstad.
Harry Christensen.
Oskar Johansen.
Harald Langhelle.
Aslak Hopstad.
Lars Sæther.
Henr. Lang.
John Vik.
G. Lindahl.
Nils Hopstad.
Marie Bøe.
Petter Fjeld.
August Kristensen.
Martin Martinsen.
Olaf Torstensen.
Søren Hagen.
Christian M. Hansen.
Lars Jensen.
C. A. Jensen.
Alb. Hansen.
M. Kristoffersen.
Aug. Ebbel.
H. Pettersen.

Jørgen Stensrud.

M. Stenersen.
Helga Nitteberg.
Rasmus Liltvedt.
Mathilde Olsen.
Alette Lundberg.
Anna Pleyrn.
Alfred Gundersen.
Anna Johnsson.
Hans J. Engh.
Anton Espeland.
Nils Ugelstad.
Jens Teigen.
Eystein Lein.
G. Karlsen.
A. E. Gundersen.
O. Skoglund.
Kristian Mørk.
Alfred M. Nilsen.
Olaf Mære.
H. Tobiassen.
Karl Martinsen.
Aksel Amundsen.
Karl A. Olsen.
S. Simonsen.
Kr. Olsen.
Rachel Grepp.
Sigurd Olsen.
H. A. Nilsen.
C. Jeppesen.
M. Østgard.
Meyer Foshaug.
Pontus Karlsen.
Kr. Berg.
Hakon Nordrum.
Alf Hansen.
Edv. Mørk.
Oscar Ruud.
Gustav Lilleby.
Sverre Iversen.
Ivar Ertresvaag.
Einar Nathan.
Beda Grankvist.
Adolf Bay.
Johan Braathen.
Kristine Ugelstad.
Einar Strøm.

Kristiansand.

Erling N. Bonn.
A. Thortveit.
Ola Solberg.

Kristiansund.

J. Olsen.
Alfr. Madsen.
Eileiv Kolsrud.
Iver Stokke.
Olai Vaagbø.

Albert Holsæther.
Ludvig Teige.
John Qvam.
Sigrid Forborg.

Larvik.

P. O. Løkke.

Lillehammer.

S. A. Ruud.
Iver Hansen.
Sigvart Olsen.

Molde.

Karl Bolsø.
Anders Kvenseth.
Johs. L. Thorstensen.

Moss.

Arne Magnussen.
Carl Jensen.
Erling Lian.

Narvik.

Wald. Carlsen.
K. Jegtnes.

Notodden.

Erik Haugen.
Hans Rønning.
Marie Iversen.
L. Hægland.

Porsgrund.

Henrik Berg.

Sandefjord.

L. Aslaksrud.

Sarpsborg.

Hans M. Davidsen.
Anton Andersen.
Ludvig Enge.
A. Bratvold.
Augusta Aasen.

Skien.

Peder Karlsen.

Stavanger.

Einar Li.
Hans Olsen.
Joh. Rasmussen.
A. Wereide.
Karen Wereide.
Gudmund Pedersen.
Anna Gjøstein.

Tromsø.

Erik Wangberg.

Tønsberg.

Sev. Josephsen.
Anton Jensen.
H. A. Gulbrandsen.
Johan Svendsen.
Inga Gulbrandsen.

Trondhjem.

J. M. Wiggen.
Lars Alstad.
H. Nicolaysen.
Ole Pettersen.
Georg Eliassen.
Jørgen Dahl.
Reinert Torgersen.
L. Havdahl.
Halvard Olsen.
Jon Furseth.
Karl Schjetne.
A. Kjølaas.
Gjertine Strand.
Emil Dysterud.
Olaf Larsen.
Nikolai Persen.
Johan Jakobsen.
S. Bjørgum.
S. M. Pettersen.
John Nilsen.
Johan Schjerli.
Hilmer Isaksen.
Martin Andreassen.
Gustav Veie.
Albr. Anshus.
Sigurd Petersen.
Rikarda Larsen.
Anna Schjølberg.
Kr. Forseth.
Ole Rognæs.
Martin Skogø.
Martin Barstad.
I. Barreth.
Anders Eriksen.
Aksel I. Hoem.
John Aas.
Gustav Sundby.
Petra Berg.

P. Vean.
Sverre Støstad.
Art Holthe.
Johannes Sylow.
Anna Mathisen.
Olaf Forbregd.
Elias Volan.
Bernhard Vedø.
Odin A. Olsen.
Axel Olsen.
Olaf Korsvik.

Ola Gulvog.
Ingebr. Schjølberg.
John Leistad.
Martin Larsen.
Thomas Strømsnes.
M. Trønsdal.
Haakon Olsen.
Ole Storaas.
O. Eidem.
Harald Hansen.

Desuten møtte :

Landsstyret.

Johan Gjøstein.
Chr. Hornsrud.
A. Buen.
M. Tranmæl.
Th. Stensrud.
T. Tellefsen.
Alb. Moeskau.
Mathilde Frogner.

Petter Nilssen.
P. Moe-Johansen.
Chr. H. Knudsen.
Ole O. Lian.
Rich. Hansen.
Jac. Vidnes.
Martha Tynæs.
Kyrre Grepp.
Carl Øien.
M. Nygaard.
Magnus Nilssen.

Desuten var fremmøtt følgende medlemmer av stortingets socialdemokratiske forening:

Haakon Finstad, G. Fløistad og O. K. Ribsskog.

Fuldmagterne.

Magnus Nilsen refererte derpaa følgende indstilling fra fuldmagtskomiteen:

«I henhold til partilovens § 4, p. 2, har de organisationer som har betalt kontingent for 4. kvartal 1914 repræsentationsret paa møtet.

Nye foreninger maa være indmeldt og ha betalt kontingent for 1. kvartal 1915.

Angaaende de indsendte fuldmagter bemerkes følgende:

1. *Oskar Bjørken*, valgt av Stjørdalens sociald.-ungdomslag.

Ifølge meddelelse fra forretningsfører Adda i Indtrøndelagens arbeiderparti er nævnte ungdomslag indmeldt fra 1. april 1915 og kontingenten er ikke indbetalt. Komiteen indstiller derfor: *Fuldmagt for Karl Bjørken godkjendes ikke.*

2. *Karl Olsen*, valgt av Kislastearb. forening i Trondhjem.

Ifølge meddelelse fra Trondhjems arb. parti's kasserer A. Hjulstad, er nævnte forening ikke indmeldt i partiet. Komiteen indstiller: *Fuldmagten godkjendes ikke.*

3. *E. Winsnes* fra Hortens sociald. ungdomslag.

Ifølge meddelelse fra Hortens arbeiderparti er laget ikke indmeldt. *Fuldmagten godkjendes ikke.*

4. *E. Winsnes* fra Saude jernbanearb. forening.

Ifølge opgave fra Øst-Telemarkens kredsforening er foreningen ikke tilsluttet partiet. *Fuldmagten godkjendes ikke.*

5. *Rebekka Blok* fra Saude sociald. ungdomslag.

Ifølge sidstnævnte opgave er laget ikke indmeldt i partiet. *Fuldmagten godkjendes ikke.*

6. Fra «Nordens Klippe», Sydvaranger, forelaa først telegrafisk meddelelse fra foreningens sekretær og kasserer om at *Zandnes* skulde møte istedenfor den valgte repræsentant, der var blit syk.

Senere er indløpet meddelelse om at medlemsmøte har underkjendt denne fuldmagt.

Komiteen finder derfor at maatte foreslaa: *Fuldmagten godkjendes ikke.*

Da der imidlertid var meddelt at *Zandnes* allerede var avreist til Trondhjem, finder komiteen av billighetshensyn at burde foreslaa at *Zandnes* faar adgang til landsmøtet, dog *uten stemmeret.*

7. Efter fristens utløp og efter at fortegnelsen var trykt, var indkommet fuldmagter fra *Harald Hansen*, Statsbanernes verkstedforening i Trondhjem og *Gustav Gudmundsen*, Inderøens arb.lag.

Komiteen maa sterkt fremholde og indskjærpe at foreningerne overholder lovens bestemmelse med hensyn til fristen for indsendelse av fuldmagter; men vil dog efter omstændighetene foreslaa at de to nævnte fuldmagter godkjendes.

De øvrige indsendte fuldmagter er fundet at være i orden og indstilles til godkjendelse.

Kristiania, 19. mai 1915.

A. Buen.

M. Nygaard.

Magnus Nilssen.»

Fuldmagtskomiteens instilling blev enstemmig vedtat.

Likeledes vedtoges følgende kontinuationsinstilling angaaende fuldmagter for repræsentanterne *O. Eidem* (Kriminalasylets pleierforening, Trondhjem), *Paul Lynaa* (Skogn arbeiderlag) og *Getta Jønsson* (Tromsø soc.-dem. kvindeforening):

«Komiteen maa paany hævde, at foreningerne pligter at gaa frem efter lovens bestemmelser med hensyn til fristen for fuldmagternes indsendelse.

Disse fuldmagter burde derfor egentlig forkastes. Komiteen vil dog av billighetshensyn foreslaa, at fuldmagterne godkjendes, dog uten følger for fremtiden.»

Forretningsordenen.

Formanden refererte derpaa landsstyrets forslag til forretningsorden saalydende:

Til at lede landsmøtets forhandlinger vælges 3 ordstyrere, der

vekselvis og efter sig imellem avgjort orden leder møtets forhandlinger. Ønsker den ledende ordstyrer at delta i debatten, skal han overlate ordstyrerpladsen til den anden ordstyrer.

Den ledende ordstyrer bør søke at faa behandlingen av den foreliggende sak avsluttet i hvert enkelt møte og har derfor ret til at stille forslag om debattens avslutning med de indtegnede talere samt tidsbegrænsning for talerne.

Naar det er vedtat at avslutte debatten med de indtegnede talere, kan ikke andre talere indtegnes end forslagsstilleren, ordføreren for den forslagsstillende avdeling eller et nedsat utvalgs ordfører.

Til at føre forhandlingprotokollen vælger møtet 4 sekretærer.

Protokollen skal indeholde diskussionsemnerne og de i forbindelse med disse fremsatte forslag og faldende beslutninger.

Der avholdes 2 møter daglig, nemlig formiddagen fra kl. 9—2, eftermiddagen fra kl. 4—7.

Alle forslag skal fremlægges skriftlig til ordstyreren, undertegnet med forslagsstillers navn.

Efterat debatten om en sak er vedtat at skulle slutte, kan intet forslag stilles.

Alle avstemninger med undtagelse av styrevalgene foregaar ved haandsoprækning. Kun naar ordstyreren er i tvil eller naar 10 repræsentanter forlanger det foregaar avstemningen ved navneoprop. Ved avstemning ved navneoprop indtegnes repræsentanternes stemmegivning i protokollen.

Ved hvert formiddagsmøtes begyndelse oplæser den fungerende sekretær protokollen for den foregaaende dag, og dens godkjendelse sættes under avstemning. Protokollen for møtets sidste dag refereres til godkjendelse senest en time efter forhandlingernes avslutning.

Forslagsstillere eller indledere har ret til at benytte ubegrænset tid til indledningsforedrag, 10 minutter til første og 5 minutter til anden replik. Ingen av de øvrige repræsentanter har ret til at ha ordet mer end 3 ganger i samme sak og henholdsvis 15, 10 og 5 minutter, medmindre møtet gir sit samtykke.

Repræsentanter, som forlanger ordet til forretningsordenen, tilstaaes ikke mer end 1 minuts taletid.

Tranmæl uttalte, at der stadig burde foretages positiv votering, ikke negativ.

Karl A. Olsen, Kristiania, fandt, at arbejdstiden burde være 4 timer formiddag og 3 eftermiddag, og fremsatte forslag herom.

Punternvold og *Evje* foreslog saadan forandring, at forslagsstillere ikke skulde ha ubegrænset taletid, men være underkastet samme tidsbegrænsning som andre talere.

Einar Li mente, at landsmøtet burde inddeles i sektioner, som fik sakerne fordelt mellem sig og fremkomme med indstilling til plenumsmøterne. Taleren hadde utarbeidet og refererte et forslag til ny forretningsorden forsaavidt sakernes behandling paa denne maate angaar.

Forslaget var saalydende:

«Landsmøtet konstituerer sig med seksjoner, eksempelvis 1) et protokol- og budgetutvalg, 2) et lovutvalg, 3) et program- og taktikutvalg og 4) et spesialutvalg, der fordeler dagsordenen mellom sig.

Centralstyret utarbeider forslag til fordelingsordning, der i likhet med seksjonernes innstillinger blir at forelegge et plenumsmøte. I dette har kun forslagsstillere og de av seksjonene valgte ordførere ordet. Hver by og hvert amts representanter utpeker i likhet med landsstyret og stortingsfraksjonen selv sine medlemmer i de forskjellige seksjoner, der skal besettes med saavidt mulig et like antal medlemmer.»

Sæther, Kristiania, advarte mot dette. Det vilde hefte for meget om man nu skulde gaa i vei med et saadant apparat. En anden sak hadde det været om der hadde foreligget et forslag fra partistyret.

Magnus Nilssen oplyste at det var umulig at skaffe de nødvendige lokaler for en saadan ordning. Den fik overveies til neste landsmøte.

Li bad om at forslaget maatte bli protokollert.

Efter forslag fra *Karl A. Olsen* blev møtetiden om formiddagen sat fra kl. 9—1 og om eftermiddagen fra kl. 3—6.

Ved alternativt votering mellom innstillingen og forslaget fra Puntervold og Evje om at ogsaa indledere skulde være underkastet den samme tidsbegrænsning som andre representanter, blev innstillingen forkastet.

Chr. H. Knudsen fremla forslag fra landsstyret om at landsmøtet holdes for lukkede dører, dog saaledes at der skulde kunne refereres i partipressen og sendes kommunikeer til borgerpressen, saa de lukkede dører altsaa i realiteten bare betød at borgerlige journalister ikke fik adgang til møtet.

Tranmæl foreslog lukkede dører ved beretningernes behandling, men ikke for de øvrige saker.

Ved voteringen blev det med stort flertal besluttet at holde møtet for lukkede dører.

Til ordstyrere foreslog landsstyret *Jeppesen, Lian og Buen*.

Tranmæl foreslog *Gjøstein*.

Landsstyrets forslag blev vedtat med stort flertal.

Til sekretærer valgtes de av landsstyret indstilte *A. Juland, J. Eikefjord, Gunnar Kvaal* og *Johan Jakobsen*.

Eines, Kristiania, fremsatte forslag om nedsættelse av en protokolkomité til at gjennomgaa partiets og stortingsgruppens protokoller og fremkomme med innstilling.

Dette forslag utsattes.

Til valgkomité valgtes følgende av landsstyret foreslaede representanter: *H. Davidsen, Sarpsborg, Sverre Iversen, Kristiania, fru Nitteberg, Kristiania, G. E. Stubberød, Kristiania, Anton Arnesen, Ringerike, Peder Carlsen, Skien, Andreas Pedersen, Hamar, A. Vereide, Stavanger, S. Tjønneland, Bergen, Jørgen Dahl, Trondhjem* og *Erik Vangberg, Tromsø*.

Formiddagsmøtet blev dermed hævet.

Eftermiddagsmøte lørdag 22. mai.

Ordstyrer: *Buen.*

Ordstyreren refererte endel indløpne hilsningstelegrammer.

Tranmæl fremsatte forslag om at dagsordenens punkt 16, kommunetaktikken, blev flyttet op paa dagsordenen som punkt 7, saa man kunde være sikker paa, at det ikke denne gang led samme skjæbne som sidst, — at bli utsat.

Tranmæls forslag blev enstemmig vedtat.

Eines fremsatte sit forslag om nedsættelse av en protokolkomitè paa 5 medlemmer til at gjennemgaa beretninger og protokoller.

Efter endel debat blev dette forslag vedtat med 167 mot 156 stemmer.

Partiets love

Ordstyreren optok til behandling forslag nr. 1, 2 og 3 angaaende forandringer i partiets love forsaavidt repræsentationen til landsmøterne og repræsentationsutgifternes dækning angik. (Se dagsordensheftet side 2 og 3, landsstyrets indstilling side 27.)

Forslaget lød saaledes:

«Partiets love § 5, punkt 6, forandres til: Alle utgifter ved landsmøtet betales av partikassen.»

Forslag 2 lød:

«§ 4, punkt 2, i partiets love foreslaaes at lyde saaledes:

Til landsmøtet har enhver tilsluttet forening, som har mindst 50 medlemmer og har opfyldt de i loven fastsatte pligter ret til at sende en repræsentant. Foreninger som har over 200 medlemmer har ret til at sende to repræsentanter. Smaa foreninger som ikke tæller 50 medlemmer kan i fællesskap vælge en repræsentant saafremt medlemstallet tilsammen er mindst 50.

Til grund for valget lægges det medlemsantal hvorfor er betalt kontingent sidste kvartal foran valget. Samtidig med valg av repræsentanter vælges varamænd.»

Forslag 3 lød:

«Lilleelvedalens arbeiderparti foreslaar, at repræsentationsretten til Arbeiderpartiets landsmøter indskrænkes til en repræsentant for hver valgkreds.»

Landsstyret hadde indstillet forslag 2 og 3 til forkastelse. Angaaende forslag 1 indstilledes:

„*Landsstyret anmodes om at overveie at indføre reisefordeling for landsmøtets repræsentanter og i tilfælde træffe foranstaltning til at saadan ordning blir indført ved næste landsmøte.*“

Der referertes desuten følgende forslag fra *Punternvold, Evje, Lundgreen, Peder Olsen* og *Nikolai Hansen* til forandring i lovenes § 4, punkt 2:

«Til landsmøtet har enhver tilsluttet forening, som tæller mindst 50 medlemmer og har opfyldt lovenes fastsatte pligter, ret til at sende 1 repræsentant for hvert paabegyndt 200 medlemmer. Mindre foreninger med medlemstal under 50 kan, forsaavidt de ikke tilhører forskjellige samorganisationer, i fællesskap vælge 1 repræsentant, saafremt medlemstallet tilsammen utgjør mindst 50. Til grund for valget — —» o.s.v., som nu.

C. Jeppesen: Praktiske hensyn tilsiger en forandring av de nuværende repræsentationsregler. Men at faa et godt system er vanskelig. Det maa nøie gjennemtænkes, og det er litet betryggende at realitetsbehandle denne sak nu efter de foreliggende forslag. Jeg vil foreslaa, at saken sendes til landsstyret, som skal forpligtes til at utarbeide alternative forslag til ny § 4 i lovene, og omsende disse til partiforeningerne til uravstemning. Resultatet av denne avstemning sendes saa tilbake til landsstyret. Det resultat, som da foreligger, blir gjældende for valg av repræsentanter til næste landsmøte. Det blir ingen utsættelse dette, det blir bare en praktisk facon at ordne saken paa. I Stavanger vedtok vi repræsentationsretten efter et bænkeforslag, og det viser sig, at vi har gjort galt værre. Taleren gav sin tilslutning til landsstyrets forslag angaaende utgiftsspørsmålet og fremsatte følgende forslag:

«Med sigte paa at faa istand mest mulig like repræsentationsvilkaar i et rimelig forhold til partiets størrelse og under hensyn til landsmøternes praktiske organisation og arbeidsevne, paalægges det landsstyret at utarbeide eller la utarbeide alternative forslag til ændring av lovenes § 4. Disse forslag sendes partiforeningerne til behandling og uravstemning og behandles og ordnes sluttelig av landsstyret. De saaledes vedtagne repræsentationsregler blir at gjøre gjældende for næste landsmøte.»

Ugelstad kunde stemme for Jeppesens forslag, men foreslog at istedetfor landsstyret burde næste landsmøte træffe den endelige avgjørelse i saken.

Puntervold: Jeppesens forslag maa paa det kraftigste støttes. Det er klart, at en forandring i repræsentasjonssystemet maa indføres. I motsætning til Ugelstad mener jeg at de nuværende bestemmelser er meget uheldige. Det viser sig av repræsentantfortegnelsen, at Trondhjemsamterne har tilsammen 80 repræsentanter eller mere end samtlige andre amter, Akershus amt undtat. Det er selvfølgelig en tilstand, man maa bort fra, hvis ikke landsmøtet skal bli et lokalmøte med enkelte tilreisende. Ialfald maa der sættes en grænse av 50 medlemmer nedad. De 5, som har fremsat forslaget fra Akershus, kan gaa over til Jeppesens forslag og trække sit eget tilbake.

Sæther henstillet til landsstyret at ialfald fagforeningerne ikke blev fratatt repræsentationsretten. Ellers vilde der bli fare for, at partiet skulde gaa over fra at være et revolutionært klasseparti til at bli et borgerlig demokratisk parti. Taleren kunde anbefale Jeppesens forslag.

Stensrud: Jeppesens forslag er ikke overensstemmende med partiets love, og det forundrer mig at en advokat kan gaa over til

det. Vore love tillater ikke andre myndigheter end landsmøtet at forandre partiets love. Jeppesens forslag maa forelægges næste landsmøte.

Samuelsen: I 1912 var der et forslag fra Bergen om at samorganisationerne skulde overta repræsentationsretten. Jeg tror fremdeles, at der ikke er nogen anden vei at gaa. Sæthers udtalelse var ganske besynderlige. Samorganisationerne er jo ogsaa valgt av arbeiderne og maa betragtes som arbeidernes repræsentanter.

Tranmæl: Det er klart, at en forandring i repræsentationsretten maa foretages, og at vi ikke kan foreta nogen forandring idag. Til Stensrud vil jeg si, at *uravstemning* er en meget demokratisk avgjøringsmaate. Jeg anbefaler Jeppesens forslag.

Karl A. Olsen anbefalte Jeppesens forslag. Likesaa *Lindahl*.

Magnus Nilssen: Forslagene om indskrænkning av repræsentationsretten er av gammel dato. Paa Stavangermøtet forelaa der et forslag som blev forkastet. Det viste en klar utvei til at indskrænke repræsentationsretten. Derimot blev der vedtat et bænkeforslag som bare medførte en indskrænkning for de største foreninger. De udtalelser Samuelsen kom med slutter ogsaa jeg mig til. Jeg slutter mig til Jeppesens forslag.

Maurstad: Jeg foreslaar at Jeppesens forslag forelægges næste landsmøte.

Einar Li: Jeppesens forslag er lovstridig og jeg nedlægger derfor protest mot at det vedtages.

Debatten var dermed avsluttet. *Votering* foretoges. Jeppesens forslag vedtoges mot nogen faa stemmer. Likeledes vedtoges landsstyrets indstilling angaaende forslag 1. *Votering* over de øvrige forslag var dermed bortfalt.

Forslag 4. (Se dagsordensheftet side 4, landsstyrets indstilling side 28.) Forslaget var saalydende:

«§ 4, punkt 6:

Sidste del av dette punkt fra «de har taleret o.s.v.» forandres til: „De har taleret og forslagsret, men ikke stemmeret. Stortingsmænd kan ikke vælges som medlemmer av landsstyret“.

Landsstyret hadde indstillet forslaget til forkastelse.

Eugene Olaussen: Jeg skal i korthet motivere «Fremover»s forslag. Det som har hitført, at forslaget er kommet op er den historie som fandt sted ifjor høst, da stortingsmændene gjorde utslaget i landsstyrets beslutning. Der var dengang et flertal av stortingsmænd i landsstyret. Flere av dem var medlemmer, andre varamænd. Der blir paa den maate det samme forhold tilstede som hvis en forening valgte sin kasserer til revisor. De blir sine egne kontrollører. Stortingsgruppen kan vakle, og det vet vi den har gjort. I slike tilfælder er det landsstyret som skal lede dem. Nu dominerer stortingsmændene landsstyret, og dette er derfor ikke kompetent til

at lede stortingsgruppen. — Landsstyrets uttalelse til forslaget er for letkjøpt. Jeg anbefaler at forslaget vedtages.

Gunnar Ousland: Nu har vi vedtat at repræsentationsordningen skal undergaa en større forandring og har sendt forslagene herom til landsstyret. Disse forslag bør gaa samme vei. Vi kan ikke vente en ny verdenskrig paa de første tre aar og derfor heller ikke en slik situation som den der av Olaussen nævnt har foranlediget forslaget.

Lindahl: Bør ikke «Fremover»s forslag deles i to? Jeg kan ikke gaa med paa den del som avskjærer landsstyret stemmeret paa landsmøtet. Derimot er jeg enig i, at stortingsmænd ikke bør være medlemmer av landsstyret.

Punternvold: Ouslands forslag betyr en altfor høitidelig begravelse av Olaussens forslag. Det bør uten videre nedstemmes. Til medlemmer av landsstyret vælger man de bedste uten hensyn til om vedkommende er stortingsmand eller ei. Forslaget er et utslag av den antiparlamentarisme som begynner at brede sig.

Magnus Nilssen: Man duperer ikke ved de uttalelser Olaussen kom med om landsstyrets uttalelse til «Fremover»s forslag. Jeg er ikke ræd for at ta ansvaret for den utformning denne uttalelse har faat. Vi har ingen grund til at komme med denslags uttalelser overfor hinanden i denne forsamling. Olaussen sier, at forslaget er fremkommet som følge av det som hændte i høst. Det var imidlertid ikke bare stortingsmænd som stemte den gang. Der var ogsaa andre, og man stemte efter sin overbevisning. Der er ikke som Olaussen sier, 7—8 stortingsmænd i landsstyret. Der er 6. Av disse er 3 indvalgt i Stortinget siden de blev valgt til medlemmer av landsstyret. Man bør ikke gi Gjøstein, Moeskau og Hornsrud mistillid fordi om de magtet at ta de stortingskredse de nu repræsenterer. Knudsen, Buen og jeg blev ogsaa indvalgt i landsstyret før vi kom paa Stortinget — selv om det er nogen aar mer vi har sittet i Stortinget. Jeg kan ikke forstaa at det at være stortingsmand skal stille en i en lavere kaste i partiet end andre medlemmer. Vi kan ikke vite hvem der blir stortingsmænd ved valget i høst. Man bør derfor la valget til landsstyret være frit.

Tranmæl: Jeg maa fraraade Ouslands forslag. Jeg er enig i, at bare de som av foreningerne sendes til landsmøtet skal ha stemmeret. Dette er ogsaa knæsat i andre land, f. eks. Sverige. Her i landet er der fagforbund, hvor hovedstyrets medlemmer ikke har stemmeret. Forslaget om at stortingsmænd ikke skal vælges ind i landsstyret er jeg enig i princippet, men det bør ikke lovfæstes, da dette ikke er praktisk. Jeg henstiller derfor til «Fremover»s repræsentanter at ta forslaget tilbake. Vil man vække tillid til partiet bør man ikke vælge stortingsmænd ind i landsstyret. Til Nilssen vil jeg si, at jeg saa det var stortingsmændene som gjorde utslaget ved den omtalte votering i landsstyret. De kunde heller ikke sitte og dømme sig selv. Det mest betryggende er derfor at man ikke vælger stortingsmænd ind i landsstyret.

Eines: Selv en saa dygtig advokat som Punternvold maa føre

sterk procedyre, naar han skal angribe et saa godt forslag. Det er et renslighetsspørsmål dette.

Mørck: Ouslands forslag er værre end ingenting. «Fremover»s forslag er ikke uparlamentarisk; det hviler paa sikker parlamentarisk grund. Hvis det i Stortinget blev foreslaaet at gi stemmeret til regjeringen, vilde nok Magnus Nilssen protestere. Den anden del av forslaget er nok upraktisk og jeg har bemyndigelse til at ta den tilbage. Der bør heller vedtages en almindelig uttalelse i den retning. «Fremover»s forslag gjælder altsaa bare landsstyremedlemmernes stemmeret.

Olaussen optok den del av forslaget, som *Mørck* hadde tat tilbake.

Strøm, Kristiania, kunde hverken stemme for Ouslands eller Olaussens forslag.

Olaussen: Puntervold vet ikke og har aldrig visst, hvad anti-parlamentarisme er. Det er ikke av personlige hensyn jeg har optat forslaget. Jeg sætter pris paa de fleste av stortingsmændene, — trods alt. Det betyr ingen diskvalifikation dette, det er bare at sætte hver mand paa sin plads.

Ousland: Dette spørsmål vedrører landsmøtet og dets ordning. Naar nu repræsentantantal-spørsmålet er sendt til landsstyret, da hører dette til det forslag og bør gaa samme vei.

Der blev nu sat strek for de indtegnede talere og tiden sattes til 1 minut.

Puntervold replicerte til forskjellige talere.

Stensrud vilde efter avgjørelsen av Jeppesens forslag stemme for at landsstyret ikke skulde ha stemmeret. Landsmøterne kom antagelig til at bli saa smaa, at landsstyret vil dominere altfor meget.

Lund, Kongsvinger: Det er sagt, at man ikke vælger en mand til kasserer som begaar kassesvik. Det er imidlertid ikke bevist, at stortingsgruppen har begaat kassesvik.

Bothun, Hardanger: Landsstyret har kontrollerende myndighet, og det er derfor nødvendig, at der i styret sitter et flertal av ikke-stortingsmænd.

Stubberød: Situationen har utviklet sig derhen, at det er nødvendig at vedta «Fremover»s forslag.

Forslaget anbefaltes videre av *Dørumsgaard* og *Bondesen*.

Emil Stang: Om det var rigtig at vedta Jeppesens forslag om at sende den anden sak til landsstyret følger slet ikke derav, at dette forslag bør gaa samme vei.

Stenersen indrømmede, at det ikke var nødvendig at fæste i lovsform nogen bestemmelse om stortingsmændene.

Sæbo: Man skal tro landsmøtet suverænt til at vælge sine egne tillidsmænd. Taleren henstillet til Eines og Olaussen at tænke over sin egen fremtid som stortingsmænd.

Debatten var dermed avsluttet. Ved *voteringen* blev første punkt av «Fremover»s forslag vedtat med stort flertal. Andet punkt blev forkastet med 167 mot 123 stemmer.

Næste sak var forslaget fra ungdomslaget «Fremover» angaaende

nytt punkt i § 7. (Se dagsordensheftet side 4, landsstyrets indstilling side 28.) Forslaget var saalydende:

„Sekretæren maa ikke indeha andre lønnede tillidshverv.“

Landsstyret hadde indstillet forslaget til forkastelse.

Eines: Det er klart, at naar man lønner en mand som sekretær, saa skal han være sekretær og ikke alt andet. Men det har vist sig nødvendig. Den nuværende sekretær har saa mange andre hverv, at han bare for halvparten er sekretær. Dette skal ikke være noget personlig angrep paa sekretæren. Men netop fordi sekretæren vælges blandt de dueligste i partiet maa hans arbeide helt ofres partiet. Nu er det assistenten, som er den egentlige sekretær.

Magnus Nilssen: Det maa være et overordentlig interessant tema dette, siden det gaar igjen fra aar til aar. Man har jo dog god raad til at la hele debatten fare, idet man kan vise sin mening ved valget. Jeg kan ikke undgaa at opfatte debatten som mig personlig vedkommende. Men jeg har ikke løpet om efter lønnede tillidshverv. Jeg har ikke andet end stortingshvervet, og det kun vel ikke betragtes som et rent lønnet erhverv, det er da et tillidshverv. Hvad man forøvrig fabler om mine lønnende komitéhverv o. lign. er ikke rigtig. Men, som sagt, har man fuld adgang ved valget at ta standpunkt til mig.

Chr. H. Knudsen: Dette forslag er av den beskaffenhet, at det helst burde trækkes tilbake. Nilssen har gjort sit arbeide som sekretær til vor fulde tilfredshet, og han hæver bare 1 800 kroner av sin gage. Sekretærstillingen skaffer ham nok av arbeide; jeg kan bevidne, at det tar ham mangan en kveldstund foruten kontortiden.

Li: Efter Eines uttalelser er det bare de lønnede tillidshverv han hadde imot. Sekretæren maatte ellers ha saa mange tillidshverv det skulde være, lot det til. Trods Magnus Nilssens protest blir jeg nødt til at komme ind paa denne saks personlige side. Magnus Nilssen har fulgt partiets virksomhet gjennom mange aar. Det er av stor betydning for sekretærarbeidet. At han er stortingsmand bidrar bare til at øke hans myndighet som sekretær, og saagodtsom overalt er det samme tilfælde, at partisekretæren er riksdagsmand. Det er dog selvfølgelig i og for sig et rigtig princip, at partisekretæren ikke skal ha andre tillidshverv; men i partiets love har vi den tilstrækkelige garanti; der staar det nemlig at sekretæren ikke uten centralstyrets samtykke maa ha andre lønnede hverv. Bak dette forslag staar nok «Klassekampen»s krav om at faa Tranmæl til sekretær.

Evje: Likesom Einar Li vil jeg ogsaa opfordre til at man ikke tar for teoretisk paa dette spørmaal. Alle som har hat med partikontoret at gjøre vet, at dets ledelse er i de bedste hænder. Naar Tranmæl har været nævnt i forbindelse med sekretærstillingen, vil jeg si, at det skulde glæde mig overordentlig at se ham i en fastlønnet partistilling. Men det er vistnok sikkert, at han aldeles ikke vil være sekretær.

Eines: At denne sak har været fremme før er det bedste bevis paa dens berettigelse. Den er ikke ment som noget personsørmaal.

I den forbindelse vil jeg si, at jeg i tilfælde aldeles ikke vilde stemme paa Tranmæl til sekretær. Men det er da andre folk end ham i partiet.

Wesberg: Jeg vil ikke ha det paa mig, at jeg har været med paa denne sak av personlige grunde. Men det er sikkert, at sekretæren burde ha mere tid til at staa i nærmere kontakt med foreningerne ut over landet.

Lian: Jeg er sikker paa, at dette forslag er godt ment, men godmenende folk kan ofte komme til at gjøre skade. Hvis sekretæren ikke maa ha andre hverv, da maa det ogsaa gjælde andre funktionærer. Jeg sætter f. eks. at en av partiets funktionærer blir anmodet om at vareta arbeiderklassens interesser i en eller anden social komité. Skulde saa det negtes ham? Tillidshvervene i det offentlige liv falder jo fortrinsvis paa de fastlønnede tillidsmænd. Der er efter min mening ingen grund til at vedta forslaget og opta tid med behandlingen av det.

Lindahl: Det er en rigtig tanke, at partisekretæren ikke skal være bebyrdet med for mange tillidshverv, derfor stemmer jeg for forslaget. Ogsaa *Stubberød* talte i samme retning.

Sverre Iversen: Dette er i grunden ikke andet end at man har tat forskud paa litt kritik over den nuværende partisekretær.

Ved voteringen blev forslaget fra «Fremover» forkastet med 212 mot 120 stemmer.

Ordstyreren refererte nu valgkomiteens indstilling angaaende besættelsen av protokolkomiteen. Indstillingen blev ved voteringen enstemmig vedtat. Komiteen kom da til at bestaa av *A. Eines, Joh. Evje, Einar Li, Alfred Madsen* og *Olav Scheflo*.

Eftermiddagsmøtet hævedes derpaa.

Formiddagsmøte søndag 23. mai.

Ordstyrer: *Jeppesen*.

Fortsat behandling av lovene.

Man behandlet «Fremover»s forslag om forholdet mellem stortingsgruppen og landsstyret. (Forslag nr. 4 til forandring i lovenes § 9, punkt 4, — se dagsordensheftet side 4, landsstyrets indstilling side 28.) Forslaget var saalydende:

«§ 9, punkt 4. Hele punktet i sin nuværende skikkelse utgaar.

Istedet indsættes: „I tilfælde av at enighet ikke kan opnaaes mellem stortingsgruppen og centralstyret, blir det centralstyrets (landsstyrets) majoritetsbeslutning som blir avgjørende“.

Landsstyret hadde indstillet:

«Forslaget angaaende § 9 anbefales ikke.

Landsstyret foreslaar derimot at § 9, punkt 3 forandres saaledes:

Partiets stortingsrepræsentanter skal sammen med centralstyret avholde møter saa ofte det av centralstyret maatte findes paakrævet eller naar nogen av stortingsgruppen anmoder derom til raadslag-

ning om taktik og forslag, som foreligger til behandling i Stortinget. Det er centralstyrets pligt at anordre disse gruppemøter, hvortil indvarsling sker av partiets sekretær.

Punkt 4, 5, 6 utgaar og i punkt 7 strykes tallet 4.

Vidnes: En minoritet i landsstyret var ved behandlingen av denne sak enig med «Fremover». Vi har laget et forslag til tillæg til landsstyrets forslag. Stortingsgruppen er nu stor og kan snart bli endnu større. Det er da litet rimelig, at stortingsgruppen, som er valgt paa en helt anden maate end landsstyret, skal kunne avgjøre partiets stilling i saker som angaar partiet som helhet. Jeg foreslaar derfor følgende tillæg til landsstyrets forslag: «Centralstyret — eventuelt landsstyret — bør om nødvendig fatte beslutning om hvad der er partiets stilling til den foreliggende sak.»

Ertresvaag tok paa «Fremover»s vegne forslaget tilbake og gik over til *Vidnes*'s forslag.

Ved votering blev først landsstyrets forslag vedtat. Derefter *Vidnes*'s forslag med stort flertal.

Ordstyreren meddelte at forslaget angaaende «Social-Demokraten»s statuter var tat tilbake.

Man gik over til behandling av *Edv. Mørks* forslag til følgende uttalelse fra landsmøtet:

«Ifølge partiets love skal stortingsgruppen sammen med centralstyret (landsstyret) planlægge taktik og behandle forslag der foreligger til behandling i Stortinget. Landsmøtet finder derfor at der inden disse institutioner ikke bør være dobbeltstillinger, saaledes at stortingsmænd er medlemmer av landsstyret.»

Ordstyreren henstillet til landsmøtet i konsekvens av beslutningen igaar ogsaa at forkaste dette forslag uten debat.

Eines protesterte mot ordstyrerens deltagelse i debatten.

Olaussen: Det er ganske enkelt at forstaa, at vi fordi om vi forkastet forslaget igaar om en lovændring dog kan vedta denne uttalelse idag.

Iversen: Det skulde synes like letfattelig, at det ikke er nødvendig at vedta nogen henstilling til os selv.

Eines: En slik uttalelse har sin berettigelse som en pekepind til valgkomiteen.

Skaardal og *Lund* sluttet sig til *Eines*.

Bay sluttet sig til *Iversen*.

Ved voteringen blev *Mørks* forslag vedtat med stort flertal.

Militærspørsmålet.

Efter forslag av protokolkomiteens medlemmer blev det besluttet nu at behandle militærspørsmålet. (Se dagsordensheftet side 36 og flg.).

Jacob Vidnes, formand i «militærkomiteen», redegjorde for hvorledes partiet har stillet sig til spørsmålet ut gennem tiden. Den første arbeiderbevægelse — *Thraniterbevægelsen* — reiste krav om

almindelig vernepligt, fordi verneplikten dengang bare paalaa visse klasser. I 1880-aarene reiste venstre krav om militarismens avskaffelse og indførelse av almindelig folkevæbning. Den socialdemokratiske forening optok dette da den stiftedes i 1885. Da partiet stiftedes i 1887 tok det ikke standpunkt til spørsmålet. Men i begynnelsen av 90-aarene optok partiet kravet om folkevæbning og senere gav det sin tilslutning til skytterbevegelsen.

Unionsspørsmålene kom saa i forgrunden og blev det kløvende i norsk politik, og venstre søkte at løse dem ved hjelp av rustninger. Der kom da i socialdemokratiet en vaaknende forstaaelse av at dette var galt, og partiet uttalte sig sterkt mot det. Efter landsmøterne i 1901, 1902 og 1903 hadde vi faat den socialistiske ungdomsbevegelse. I ungdomslagene blev saken diskutert og litt efter litt begyndte den internationale samvittighet at vaakne. I 1905 — da vi hadde staat overfor muligheten av en væbnet løsning av unionssaken, blev det *officielt* erkjendt, at det var ikke mindst ved socialdemokratiets fredsaktion, særlig de svenske socialdemokraters, at vi fik et fredelig opgjør. Avvæbningstanken vandt et stykke frem ved Karlstad-overenskomsten, og det varte ikke længe før vi var klar over, at den slags spørsmål maatte løses ved avvæbning. Det som er kommet efter er den spontane og hjertelige forstaaelse mellem Norge og Sverige.

Paa landsmøtet i 1906 kom det store omslag i vor militærpolitikk. Ragnvald Paulson fremførte der i sit foredrag ikke alene Tolstois kristelig-moralske avvæbningstanke, men ogsaa den rent socialistiske avvæbningstanke, at arbeiderklassen i det militære forsvar ser en fare for sig og sine interesser. Det er et magtmiddel i overklassens haand. Desuten fremholdt Paulson, at de smaa stater stod i en særstilling, og at vort land med dets særlig vanskelige geografiske beliggenhet, ikke magtet at opretholde et effektivt militært forsvar. Resultatet var, at avvæbningsposten blev strøket og militarismens avskaffelse sat i stedet. Og Ragnvald Paulsons foredrag blev besluttet trykt og utgit paa partiets forlag, som bevis for at det gav uttrykk for partiets opfatning.

I Stortinget i 1907 blev vore repræsentanter provosert om hvad der mentes med programposten. Det blev da svart, at der mentes en suksessiv minskning av rustningerne indtil de internationale forhold laa saaledes an, at man kunde gaa til at gjennomføre avvæbning. Dengang blev der ingen diskussion om saken, men paa landsmøtet paa Hamar 1909 blev et forslag, som vilde knæsette denne fortolkning forkastet med stort flertal og beslutningen fra 1906 blev opretholdt. Under behandlingen av den nye hærordning i 1909, den «Bratlieske», fremsatte stortingsgruppen et eget forslag om fuldstændig avvæbning. Efter forslaget skulde landet erklære sig stedse-varende nøytralt, alle fæstninger sløifes, al verneplikt ophøre og alle mandskaper strykes av de militære ruller. Dette forslag blev gjentatt i 1913. Og der var heller ikke da nogen uenighet at spore inden partiet.

I juli 1914 hadde venstreregjeringen latt sig presse av høre

til at fremsætte forslag om store ekstraordinære militærbevilgninger. Under behandlingen av denne sak blev atter vor gruppe sterkt provosert, særlig av Eftestøl, til at uttale sig om, hvad der mentes med vort avvæbningsprogram. Partiets formand med tilslutning av sekretæren uttalte, at vi mente avvæbning jo før jo heller. Men Bonnevie og Bergersen stod op og tok reservationer. De sa, at dette rigtignok var partiets standpunkt, principielt set, men naar det var spørsmåal om dette programs praktiske gjennomførelse, maatte man ta hensyn til de fredsgarantier som forelaa og til de internationale forhold. Da kunde en liten kløft merkes i partiet. Den største del av partipressen tok standpunkt overensstemmende med formanden og sekretæren. — Begivenheterne utviklet sig meget hurtig. Krigen brøt ut og her som andetsteds reiste sig spørsmålet om bevilgninger til væbnet nøytralitetsvern. Da vor stortingsgruppe stemte for bevilgninger hos os, opstod der en prinsipiell debat i partipressen om saken, og alt dette bevirket, at den «militærkomité», som var nedsat tidligere paa aaret, fandt at maatte ta op partiets prinsipielle stilling til militarismen i hele dens bredde. Det er gjort i den indstilling, som foreligger for landsmøtet her. Kjernepunktet i indstillingen er uttalelsen om, at man nu maa slaa fast, at meningen med partiets program siden 1906 ikke har været andet end avvæbning — avvæbning snarest mulig og uten hensyn til avvæbnings-spørsmålets stilling i andre land. Naar uttalelsen har faat en saa sterkt pointert form, er det for at utelukke enhver anden fortolkning av vort militærprogram.

Vort program betegner ikke national selvopgivelse. Enhver nation, som ikke er kunstig sammensat, skal hævde nationalitets-prinsippet; folket selv skal avgjøre sin skjæbne.

Mindretallets (Bonnevies) indvendinger mot komitéflertallets uttalelse er vi opmerksomme paa. Der er og vil melde sig vanskeligheter ved gjennomførelsen av vort standpunkt. Men disse vanskeligheter er ikke avgjørende. Det kan nok være saa, at der kan foreligge situationer, da partiets stortingsgruppe og ledelse maa si, at vi ikke kan følge vor prinsipielle opfatning, men da skal det gjøres paa den maate, at det aapent erkjendes at der foreligger et av omstændighetene nødvendiggjort programbrudd, og saa faar man gaa til landsmøtet og søke godkjendelse paa det.

For at utelukke enhver fortolkning av vort militærprogram end den eneste rigtige, bør landsmøtet vedta hele flertallets motivering som en almindelig uttalelse. Og faar jeg tilslutning, vil jeg foreslaa et tillegg, som kan uttrykke landsmøtets opfatning av en situation, som den stortingsgruppen var oppe i ifjor. Det opnaar man ved at tilføie paa side 38: *«Som følge herav kan vore stortings-representanter heller ikke stemme for bevilgninger til et væbnet nøytralitetsvern.»* Ved at vedta alt dette som uttalelse, slaar vi fast, at programmet ikke bare er et fremtidsmaal, men et uttrykk for vor stilling i dagens aktuelle politik. Da vil vi ha bragt militærdebat-terne ut av verden for alltid. Hvis dette sidste tillegg vedtages, er deri intet uttalt om hvorvidt stortingsgruppen har optraadt riktig eller

uriktig ifjor. Det spørsmål vil bli behandlet under stortingsgrup-
pens beretning. Her gjelder det at fastslaa et princip for fremtiden.

Militarismen kommer man bare tillivs med en konsekvent av-
væbningspolitikk. Og den nuværende situation gjør det nødvendig
at folket siger et «enten — eller». Vi lukker ikke øinene for de
faktiske forhold. Vi er opmerksom paa, at det svenske og de fleste
andre lands socialdemokrati indtar et forsvarsvenlig standpunkt. Men
dette er den eneste maate, hvorpaa vi kan vareta vort lands inter-
esser. Og vi har ogsaa den opgave overfor internationalen, at vi
gaar foran. (Bifald.)

Bonnevie: Jeg kan i det store og hele være enig med Vidnes
i hans utredning, spesielt av den historiske utvikling og forholdet
i 1905. Men jeg vil med en gang gaa løs paa hvad som er skedd
i de sidste aar. Under sidste valgkamp blev det hævdet av mig og
av andre, at vi ikke vilde gaa til avvæbning uten under hensynta-
gen til de internationale forhold. Paa den forstaaelse av program-
met er jeg valgt og flere med mig. Allerede da Egede-Nissen frem-
satte sit forslag om avvæbning viste der sig dissens inden gruppen.
I 1913 var der enighet om Gausdals uttalelse, men det var fordi den
var saaledes avfattet, at ogsaa vore synspunkter kunde finde støtte
i den. Saa kom debatten i 1914. Det blev bebreidet Bergersen og
mig, at vi tok vore forbehold. Vi blev sterkt provocert og var nødt
til at uttale os klart. Under agitationen kan jeg indrømme, at man
ikke behøver gaa saa nøie ind paa de mere kompliserte spørsmål.
I Stortinget derimot har vi den fulde plikt til at uttale os bestemt.
Jeg uttalte bare hvad jeg hadde sagt før og under valgene. Og jeg
mener, at jeg ikke ved min uttalelse var illojal mot nogen. Hvad
min stilling i komiteen endelig angaar, saa har jeg selvfølgelig efter
de mange aar, jeg har virket i Arbeiderpartiets tjeneste, villet strække
mig saa langt som mulig for enighetens skyld. Syndikalisterne har
sikkert megen rett i, at man ikke kommer lenger end til et visst
punkt ved parlamentarismen. Jeg er enig i komiteens prinsipielle
uttalelse om avvæbningslinjen. Men ikke i premisserne. Saken er
altsaa den, at der inden partiet er en stor gruppe som mener, at vi
maa ta internationale hensyn. Det er ikke saa at vi kan tvinges
til en anden overbevisning. Vi har jo tænkt over disse ting længe
nok til at være sikre paa vore standpunkter. Ønsker man derfor,
at der skal være plads for folk med vore meninger inden partiet,
eller ønsker man det ikke? Det er spørsmålet. For meningen er
vel ikke, at man paa forhaand vil indrømme, at man kanske, naar
situationen kræver det, blir nødt til at bryte programmet. Men da
blir det ikke alvor i saken. La os sette, at vi faar flertal ved hø-
stens valg og krigen fremdeles paagaar. Mener man da, at vi skal
ophæve nøytralitetsvernet uten hensyn til den internationale folkeret.
Direkte tvang resikerer vi vist ikke som national selvstændig stat
at bli utsat for. Men paa diplomatiske forviklinger maa vi være
forberedt. Vil man da binde gruppen paa forhaand, nuvel, saa er
stillingen klar nok. Da er det ikke for folk som jeg lenger mulig
at staa i partiet. Men jeg synes ikke man skulde forme program-

met slik. Vi faar ikke flertallet paa det. Hvis programmet er rummeligere, da kan vi kanske faa flertal. Jeg vil be dem tænke paa, hvad som binder partiet sammen, ogsaa paa det antimilitaristiske omraade. Jeg er ikke imot at vort parti har et radikalere standpunkt end de andre landspartier, at det tar en førerstilling i dette spørsmål. Men jeg tror, at det er lettere at skape flertal, hvis vi arbeider sammen med de andre partifæller i andre land. — Sluttelig vil jeg bare forbeholde mig at avæske landsmøtets stilling til min begrundelse i komiteen. Og med hensyn til gruppen vil jeg spørre: er det meningen, at den skal sættes i en anden stilling end andre medlemmer av partiet? Det vil i tilfælde bli til skade for gruppens arbeide.

Gulbrandsen (Tønsberg): Jeg er enig i flertallets konklusion, men der mangler noget. Forslaget fra Tønsberg søker at erstatte denne mangel. Militarismen er en international foreteelse og den maa derfor ogsaa motvirkes paa international vei. Selv om vi kan gjennomføre avvæbning, saa naar det ikke lenger end til landets grænser. Først ved opprettelsen av et internasjonalt fredsforbund kan vi naa utover landets grænser.

Oksvik: Jeg er enig med landsstyrets flertal i dets forslag. Men der mangler efter min mening et punkt i konklusionen, og jeg foreslaar derfor følgende tilføielse til punkt a: *Avvæbning efter forutgaaende folkeavstemning.* Da blir ansvaret lagt paa folket, og vi kommer da i flugt med partiets krav om folkeavstemning i alle viktigere lovsaker. Da blir ogsaa stortingsgruppens stilling lettere. Det er jo mange som mener, at vi ikke kan parlamentere os frem til avvæbning. Men overfor en folkeavstemning for avvæbning kan vi ikke resikere vanskeligheter. Det kan jo godt hende, at et parti er i flertal i Stortinget uten at være i flertal i folket. Det saa vi jo med voldgiftsloven. Nu kan det jo hende, at vi kan faa et tilfældig flertal i Stortinget ved høstens valg. Gruppen faar da en svak stilling om den skal gjennomføre avvæbningen. Men kan den henvise til, at en folkeavstemning skal gaa forut, da vil vi vinde i styrke, baade i agitationen og i Stortinget. Da kan vi si til folket: Dette er ikke noget vi vil lure ind paa dere. Det vil bli en moralsk styrke saavel for de menige vælgere som for stortingsgruppens medlemmer.

Moe-Johansen: Vort program i militærspørsmålet har for mig altid været tindrende klart. At der vilde bli vanskeligheter med at gjennomføre det, maatte man vel vite. Men man sætter da ikke alle vanskelighetene op paa programmet, slik som Bonnevie vil det. Det maa andrømmes, at man ikke ventet sig en slik situation som den i 1914. (Rop: Jo.) Ja, selv om man ventet sig den, saa tror jeg dog at referatet fra møtet for lukkede dører, naar det blir offentliggjort, vil faa avgjørende betydning for bedømmelsen av gruppens holdning. Jeg tror det var riktig, at den engang blev stillet frit. Men derfor mener jeg ikke, at den skal staa frit for al fremtid. Hvad vi skal avgjøre her, er *partiets* opfatning, ikke Bonneviens eller Buens. Jeg er enig i Vidnes forslag til tilføielse. Men der er en vanskelighet

med den. Det er fare for at vælgerne ikke vil forstaa den. De vil opfatte den som et mistillidsvotum mot stortingsgruppen. Vi vil resikere at ødelægge hele valgkampen, at faa en smakedag efter en kakedag. Vi faar indrømme, at vi alle var berørt av panikkens dage. Det var stortingsgruppen kanskje ogsaa. Men selv om det var galt, hvad den gjorde, saa var det dog ingen dødssynd, slik som vor oppositionspresse har fremstillet det. Og vi maa erindre, at skal vi faa magten, saa maa vi drive politik. Vi vinder ikke magten ved at gaa med stive ben. Jeg kan derfor foreløbig ikke stemme for Vidnes' tilløgsforslag, men anbefaler forøvrig landsstyrets flertalsforslag.

Emil Stang: Bonnevie ræsonnerer som høiremændene, naar de sier om os, at vi er fædrelandsløse. Vi, som staar paa komitéflertallets standpunkt, vi tar ikke internationale hensyn, sier han. Men skulde han ikke kunne forstaa, at forskjellen mellem os bare er, at vi har en anden opfatning av de internationale forhold end han? Han synes at ville kræve internationale garantier før han vil gaa til avvæbning. Men han sier intet om hvilke garantier han vil ha. Det lot næsten til, at han syntes det var en fordel ved et program, at det var uklart. Jeg holder dog paa de klare programmer, selv om en derved blir i minoritet. Vi vil avvæbne og avvæbne straks. Fordi paa anden maate kan vi ikke hævde vor selvstændighet. De internationale retsavtaler skulde staa i veien, sier man. Ja, man maa virkelig være mere jurist end juristerne for at tro det. De traktaterne kan jo opsies paa et aar ialfald. Og paa mindre end et aar kan vi jo allikevel ikke avvæbne. Men Bonnevie mener igrunden skridtvis avvæbning. Han tror igrunden ikke paa avvæbningen. Hvis vi faar flertal i 1915 skal vi begynde paa en skridtvis avvæbning efter hans mening. Hans dissens er efter min mening meget uklar. Vi kan, sier han, bli nødt til paa grund av intervention fra stormagterne at beholde noget forsvar. Vel, da maa vi melde pas. Da er vi allsaa ikke en selvstændig nation. Men vi kan da ikke av den grund la være at opstille vore programposter. Forøvrig sa jo Bonnevie selv, at der ikke var fare for tvang fra stormagterne. Vi var en nationalt selvstændig stat, sa han. Da skulde det jo ikke være nogen fare ved at sætte sig utover de internationale hensyn. Endelig vil jeg anbefale at man stemmer for Vidnes' forslag om nøytralitetsvern. Det er klart, at nøytralitetsvernet er en fare for vor selvstændighet, en ulykke for os. Men vi vil ikke resikere, at Stortinget atter skal kunne skyte sig ind under en fuldbragt kjendsgjerning. Paa samme maate har jo regjeringerne i alle de krigførende land lagt tingene tilrette, slik at parlamenterne stod overfor en fuldbragt kjendsgjerning. Vi vil ikke resikere at vort storting skal bli stillet overfor en fuldbragt kjendsgjerning igjen. Det er av stor betydning, at vi faar det spikret fast i programmet. At det kan bli misforstaaet av enkelte vælgere, kan saa være. Men vi kan da ikke av den grund la være at vedta en programpost.

Stensrud kunde ikke ta ansvaret for at stemme for den foreliggende indstilling.

Ole Ruud: Intet andet end flertallets indstilling er tilfredsstillende. Vi kan ikke længer gaa paa akkord. Stortingsgruppen kan vi ikke bebreide, den har hat et uklart program.

Waldemar Carlsen: Narvik arbeiderparti har mot en stemme git sin tilslutning til flertallets forslag. Taleren fremsatte saadant forslag til programpost:

- «1. Militarismens avskaffelse.
2. Oprettelse av internationale voldgiftsavtaler.
3. Ubetinget nøytralitet.»

Johs. Bergersen oplæste sine og Bonnevis uttalelser i Stortinget i juli 1914 og replicerte til Vidnes, idet han citerte dele av en artikel i «Samtiden» fra 1912, som efter hans mening faldt sammen med talerens og Bonnevis uttalelser i Stortinget. Der er her ingen uenighet om selve avvæbningen, — det er bare *maaten* at avvæbne paa, vi er uenig om. Ingen skulde være mere glad end taleren, hvis det kunde ske snart. Stangs uttalelse viser, at han ikke forstaar at skjelne mellem nøytralitetsvakt og nøytralitetsvern. Vi vil bare ha vakt ved grænserne. Men vi tror ikke denne vakt vil klare at forsvare grænserne, hvis vor nøytralitet blir krænket. Det er uklart at hævde, at man ikke opgir nationalitetsprincippet ved at avvæbne øieblikkelig. At si at det er likegyldig, enten vi blir styret av en Bobrikoff eller av en Gunnar Knudsen, ja det er et greit standpunkt. Skulde det vise sig at vi ikke kan avvæbne uten at ta hensyn til internationale forhold, saa skal ikke partigrænserne være saa snevre, at de folk som sitter paa Stortinget begaar programbrudd.

Maurstad: Det er glædelig at se, at komiteens flertal er kommet til et saa klart standpunkt. Feilen har hittil været, at vi har hat et program, som kunde gi anledning til forskjellige fortolkninger. Her maa derfor ikke bare vedtages selve programposten, men ogsaa en uttalelse, som utelukker al procedyre om, hvad der menes med den. At tilføie noget om folkeavstemning er aldeles unødvendig; vi har folkeavstemning paa programmet for.

Einar Li: Jeg tror det er rigtig, som det er sagt en gang, at militærspørsmålet indtar en for bred plads i partiets arbeide. Og der er altfor stor intolleranse overfor anderledetænkende. Men al denne enighet her er usund. De engelske, tyske og franske socialister er nu kommet saa langt bort fra Internationalen, at de endog fordømmer det italienske socialdemokratis nøytralitetspolitik. Vi bør derfor være noget mer tolerante. Det norske arbeiderparti er ikke forsvarsnihilistisk i den forstand, at vi vender det andet kind til, naar vi faar et slag paa det ene — vi gir to slag igjen. Med hensyn til stortingsgruppen saa maa vi huske paa, at vi ikke kan late, som om vort avvæbningsprogram er vedtat.

Tranmæl: Spørsmålet er hvad der er praktisk politik. Og forholdet er saadant, fra et arbeidersynspunkt set, at avvæbningen blir den eneste praktiske politik. Vort program maa formes greit og klart. Og alle som stiller sig til valg faar binde sig til det. At vedta det tillæggsforslag, som Vidnes har antydnet, kan ikke opfattes som noget mistillidsvotum. Stortingsgruppen kan da ikke føle sig

fornærmet over, at dette landsmøte tar standpunkt til en sak. Faktum er at stortingsgruppen har stemt for væbnet nøytralitetsvakt, og det er det vi vil forebygge for fremtiden.

Vidnes replicerte til forskjellige talere. Vi skal ikke ta uklare standpunkter for at opnaa tilslutning fra tvilende vælgere. Det laa ikke i mine tidligere uttalelser, at stortingsgruppen skulde kunne ha en slags ret til at bryte programmet, men vi har jo ingen magt til at tvinge dem, andet end den moralske. Og finder gruppen at den maa begaa et saadant brud, saa faar den gjøre det og ta ansvaret for det og saa faar den søke landsmøtets absolution for det. Taleren fremsatte følgende forslag til tilføielse i uttalelsen, side 38: «og vi vil derfor motsætte os foranstaltninger til iverksættelse av saakaldt væbnet nøytralitet.»

A. S. Bakken: Flertallets indstilling forandrer ikke militærpostens karakter. Taleren maatte dog slutte sig til flertallets konklusion, men vilde reservere sig overfor endel av uttalelserne i dets premisser. Taleren fremsatte saadant forslag til punkt 6 paa partiets program:

a. Militærvæsenets bekjæmpelse i alle dets former med avvæbning som maal. Den endelige avvæbning underkastes folkeavstemning.

b. Indgaaelse av obligatoriske voldgiftsavtaler.

c. Understøttelse av international aktion til opnaaelse av:

1. Utenrikspolitikken offentlige kontrol.

2. Opprettelse av en international obligatorisk voldgiftsinstitution.

3. Det nationale militærvæsens avskaffelse.

Einar Lund: Skal noget land gaa i spidsen for avvæbnings tanken, saa maa det være vort, fordi vi militært set ikke kan forsvare os.

Gibstad hadde faat bestemt paalæg om at stemme for flertalsindstillingen.

Evje gjorde opmerksom paa, at det trykte forslag fra Grorud om gjenoptagelse av folkeavvæbningsposten, ikke hadde faat en eneste stemme i Akers arbeiderparti. Nu vil vi ha fastslaat avvæbningsprincippet.

Buen: Vidnes trodde, at hvis hans forslag blev vedtat, vilde vi for eftertiden undgaa diskussion om militærspørsmålet. Det var ingen sak da! Men jeg tror ikke han har ret. Jeg anbefaler komiteens indstilling, baade motiverne og konklusjonen. Men jeg maa advare mot det forstyrrende tillæggsforslag, som Vidnes fremsatte til premisserne. — Det gaar ikke an at se bort fra gruppens stilling ifjor. Den hadde en dobbelt grund: først det som foregik ute i folket. En fuldbragt kjendsgjerning har sin betydning. Nøytralitetsvernet var opprettet. Hvordan vilde det da virket om vi hadde stemt mot, virket ute i Europa, blandt de krigførende? Desuten maa jeg gjøre opmerksom paa, at der øvedes paatryk fra andre magter. Endelig maatte vi ta i betragtning stillingen i Sverige. «Praktisk politik», som Tranmæl talte om, tilsa os i det heletat at optræde som vi gjorde. Taleren henviste til en uttalelse av Z. Höglund, om at saa længe en stat har et militært forsvar, befinner den sig i den

tvangsstilling at maatte bruke det i et givet tilfælde. Taleren mindet ogsaa om en uttalelse av «Ny Tid», at vort hovedformaal maatte være *for enhver pris at undgaa at komme op i krig*. Netop. Det har ogsaa været vor rettesnor. Vor hensigt var at stille os slik, at andre magter ikke kunde faa paaskud til at blande sig op i vore forhold. Jeg tror at de som holdt hodet klarest ifjor, det var vi stortingsmænd. (Munterhet.) Ja, dere kan jo le, for den som vet meget, maa jo ha ret til at le av den som vet mindre. (Ny munterhet.)

Vidnes' forslag er i realiteten et mistillidsvotum. Og spørsmålet er da: hvilken indflydelse vil et slikt forslag ha paa vælgerfolket? Virkningen paa os tingsmænd ser jeg bort fra.

Tranmæl: Jeg foreslaar, at Buen faar mer tid til at fortsætte sit foredrag.

Buen: Det er nok. Efter det jeg har sagt vil ingen ta feil av min stilling.

Efterat *Buen* paa Trondhjems arbeiderpartis vegne hadde indbudt landsmøtet til middag, blev formiddagsmøtet hævet.

Eftermiddagsmøte søndag 23. mai.

Ordstyrer: *Jeppesen*.

Landsmøtet fortsatte debatten om *militærspørsmålet*.

Sæther, Kristiania: Da partiet i 1906 gik over til det nuværende program, var det ingen som var i tvil om, at man var gaat over til den rene forsvarsnihilisme. Tal. polemiserste mot Li og Bonnevie.

Olav Scheflo, Bergen: Det er uundgaaelig, at landsmøtet uttaler sig om stortingsgruppens holdning i august. Det er et faktum, at partiets flertal i dette spørmaal er imot gruppen. Spørsmålet blir da, om vi skal gaa til en avskyresolution eller vi skal nøie os med at peke paa fremtiden. Jeg henstiller til gruppen at godta Vidnes' forslag. Den faar tænke mere paa partiet end sig selv. Den har jo desuten nu besluttet ikke at stemme for de næste 10 millioner. Desto større grund er det for den til at godta forslaget.

Ousland: Flertallets stilling i debatten her er klar, og interessen derfor svækket. Hvad det da blir av større interesse at avgjøre det er forskjellen mellem flertallets og mindretallets standpunkter. Jeg tror ikke forskjellen er saa stor som man vil gjøre den til. Det er nærmest Bonnevis personlige samvittighetsfuldhet det gjælder. Flertallet indrømmer jo ogsaa, at man kan komme i den situation, at der vil bli øvet tvang, og at vi da maa melde pas. Vidnes' forslag er jo ikke ment som noget mistillidsvotum. Det erklærer forslagsstilleren selv. Men da bør man kunne enes om en anden form. De som vil ha mistillidsvotum faar da stille et klart forslag. De som ikke vil ha et oprevet parti under den forestaaende valgkamp, de faar finde en anden form for Vidnes' forslag, saa det ikke virker som et mistillidsvotum. Jeg vil anbefale, at forslaget blir grundigere drøftet i komiteen.

Chr. H. Knudsen: Under behandlingen av nøytralitetsvernet hadde taleren uttrykkelig pointert, at vi socialdemokrater har et helt andet standpunkt med hensyn til militære foranstaltninger og militarisme end de andre partier. Vi fastholder dette vort standpunkt. Men vi finder ikke tiden inde under de nuværende forhold til at fremholde eller søke dette paa nogensomhelst maate fremtvunget. Vi vet, at der kommer en fremtid, hvor man har anledning til at virke for sine meninger uanset hvad der sker idag. Og i indstillingen i militærkomiteen uttalte komiteens socialistiske medlemmer bl. a.: «Videregaaende militærforanstaltninger end de allerede trufne kan kun befryktes at fremkalde en nervøsitet, som lammer befolkningens moralske og økonomiske motstandskraft og som derfor til det yderste maa søkes undgaat.» Hvad specielt angaar den socialdemokratiske stilling til anvendelsen av de 15 millioner, hadde tal. i Stortinget ved sakens behandling uttalt, at der ikke var git nogen specificert opgave over, hvor meget der skulde anvendes til anskaffelse av levnetsmidler, og hvor meget der skulde brukes til avvergelse av arbeidsløsheten, og hvor meget til nøytralitetsforanstaltninger. Men han hadde sagt saa meget, at han gik ut fra, at med hensyn til de summer, som skulde anvendes til nøytralitetsforanstaltninger, maatte der gaaes yderst forsigtig tilverks. I forbindelse hermed gjorde tal. opmerksom paa, at der ogsaa under 6. oktober blev sendt en forestilling til regjeringen (undertegnet Hornsrud, Knudsen og Nilssen), hvori det henstilledes at hjemsende dækningstropperne og betydelig indskrænke fæstnings- og marinemandskaperne. Som begrundelse herfor anførtes argumenter, som skulde gjøre det indlysende, at saavel militærpolitisk som økonomisk set vort land vilde være bedst tjent med en saadan indskrænkning. Tal. var endvidere overbevist om, at stortingsgruppen nu vilde motsætte sig enhver yderligere bevilgning til nøytralitetsvernet og søke at bevæge regjeringen til at foranledige dækningstroppernes hjemsendelse. En almindelig sikkerhetsvakt vilde gjøre samme nytte som den nuværende nøytralitetsvakt; heri bestyrkes man, naar man tænker paa de erfaringer som de sidste tiders foreteelser viser. Til slutning appellerte tal. til landsmøtets deltagere om at tænke mer paa partiets interesser som helhet i denne sak end paa spørsmålet om stortingsgruppen har gjort et feilgrep eller ikke. Hvad stortingsgruppen har gjort, gjorde den under de alvorligste overveielser. Vi er en liten nation, som har meget vanskeligere for at sætte sig ut over folkerettens krav og forpligtelser end en stor nation. Vi befandt os dengang i en tvangssituation, og de skridt stortingsgruppen gik med paa, maa bedømmes derefter. Det er neppe rimelig, at denne situation kommer igjen.

Sæbo kunde efter formandens redegjørelse undlate at opholde sig ved stortingsfraktionens optræden. Flertallet i vor militærkomite mener vi skal avvæbne straks vi kommer til magten. — Bonnevie og Bergersen mener vi maa ta hensyn til de internationale forhold. Tal. var enig i at den dag vi har magten skal vi avvæbne uten at ta hensyn til de andre. Og vi har ingen grund til at respektere

hvad vore motstandere bestemmer. Vi maa betragte al militarisme med mistro. De land som selv har været med at garantere vor nøytralitet bryter selv nøytraliteten, naar det passer deres interesser. Tal. var uenig i forslaget om folkeavstemning. Vort program blir tydelig nok og folkeavstemning er unødig i det spørsmåal. Personlig saa tal., at man kunde stemme imot enhver militærbevilgning, men maatte indrømme det er vanskelig at gjennomføre. Vilde stemme for flertallets konklusion. Frygter heller ikke særlig for den av Vidnes foreslaaede tilføielse, men hvis det skal være mistillidsvotum blir det anderledes. La os faa et klart program som ikke gir anledning til misforstaaelser. Taleren haabet at Ouslands henstilling blir tat under overveielse. Stillingen i aarets valgkamp kræver, at vi staar fast sammen.

Olaussen maatte selv efter at ha hørt Knudsens indlæg fastholde den sterke karakteristik som var git i «Klassekampen». Det som blev gjort for at stanse panikken, blev gjort av ungdomslagene; vi menige følte os svigtet av partiets officielle ledere. Tal. var ikke blit overbevist om, at en saadan tvangssituation forelaa, at det var en nødvendighet for gruppen at svigte programmet. Tal. personlig vedkjendte sig den opfatning, at kan vi ikke slippe krigen uten at gi slip paa det socialistiske princip, saa tar vi krigen. Det er en tilsnikelse av Einar Li at lægge mistillid i Vidnes' tillæggsforslag; det tar bare sigte paa fremtiden. Hovedsaken er, at vi faar et program som tydelig markerer det hat vi nærer til militarismen, særlig fordi den kan brukes som bøddelredskap overfor arbeiderne. Paa grund herav vil vi avskaffe al militarisme saasnart vi har flertal til det, uten hensyn til hverken inden- eller utenlands magter.

Bonnevie: Det punkt som man her har været mest uenig i er om man kan bli nødt til under visse forhold at ha et beskedent nøytralitetsvern. Jeg mener, at en saadan mulighet ikke er utelukket. Har jeg brukt uttryk som kunde gi indtryk av, at jeg ønsket et program som var uklart, saa er det en forsnakkelse. Saa enig som jeg er i avvæbningsprogrammet, hvilket jeg allerede gav uttryk for i 1912, saa mener jeg at de sterke baand paa stortingsgruppen ikke vil holde. Hvordan blir det efter krigen? Der *kan* komme den situation, at vor gruppe bør ha anledning til at ta nødvendige hensyn til eventuelle tvangsforanstaltninger. Vedtages Vidnes' forslag er gruppen absolut bunden under alle omstændigheter.

Andreas Pedersen: Hvis nogen tror, at vort antimilitaristiske program er til skade for partiet, saa tar de feil. Nepe nogen sak har skaffet os mer tilslutning end vor antimilitarisme. Det norske socialdemokrati har skaffet sig en verdensposition paa det program. Og vor plads vil efter krigen bli endda mer lysende.

Oksvik maatte fastholde forslaget om folkeavstemning, blandt andet paa grund av vor urimelige valgkredsinddeling.

Magnus Nilssen: Det gjøres for stort nummer av forskjellen mellem stortingsgruppen og partiet. Faktum er jo, at gruppen enstemmig har sluttet sig om et helt avvæbningsforslag. Det skulde vi holde frem for folket istedenfor at søke at skape splittelse. Ingen

ute blandt folk er i tvil om stortingsgruppens antimilitaristiske holdning. Bonnevie sier jo ogsaa, at man ikke kan nøie sig med at ha avvæbningen bare som et fjernt maal. Men han har som den samvittighetsfulde mand han er pekt paa vanskelighetene ved avvæbningen. Stang sa jo ogsaa, at det kunde hende at der kom vanskeligheter og at vi da maatte melde pas. Jeg slutter mig forøvrig til, hvad mine kolleger i Stortinget har uttalt.

Andersen vilde stemme for landsstyrets flertalsforslag, men mot Vidnes' tillæggsforslag.

Foshaug: Jeg har altid betragtet mig mer som en praktisk arbeider inden partiet end som teoretiker. Landsmøtet har for mig mer formet sig som en række personlige angrep end som en samling om store saker. En smule hensyn synes jeg man burde ta til de folk, som har ofret størsteparten av sit liv i arbeiderklassens tjeneste. At Vidnes' forslag er et mistillidsforslag kan ingen komme fra, og det er litet ærlig av en mand som Olaussen at ville gi sig skin av ikke at mene det. Arbeiderpartiet har jo dog saa mange vigtige spørsmål at samle sig om, at det ikke skulde bruke tiden paa landsmøtet bare til personlige utfald mot stortingsgruppen.

Stang: Jeg tror det er med stor glæde landsmøtet har uttalt sig for landsstyrets flertal, og at det ogsaa med undtagelse av Bergersen og Bonnevie i virkeligheten ha uttalt sin enighet med Vidnes' tillæggsforslag. Jeg henstiller derfor til gruppen at godta vor erklæring om at Vidnes' forslag ikke er ment som noget mistillidsvotum. Nilssen sa, at der ikke var nogen stor forskjell mellem Bonnevie og mig. Selv forstod heller ikke jeg først forskjellen, før jeg hørte Bonnevie her paa landsmøtet.

Bothun: Rundt om blandt arbeiderne i det hele land er det den almindelige opfatning, at stortingsgruppen har svigtet programmet. Det maa vi forebygge for fremtiden. Vi maa ha fastslaa, at stortingsgruppen ikke har holdt sig programmet etterrettelig.

Punternvold: Hvis det nogen gang ikke skulde være grund til at forandre vort gode antimilitaristiske program, saa er det nu. Aldrig har vi hat mindre oversigt over socialdemokratiets stilling end nu. Efter min mening bør vi vente til krigen er over med at trække vore slutninger. Da bør vi indkalde en ekstraordinær kongres til at ta standpunkt. Stortingsgruppens optræden i august var den eneste mulige. Vi hadde en flaa og hær og var folkeretslig forpligtet til at bruke dem til at forsvare vor nøytralitet. Hvis ikke, var nøytralitetsvernet blit overtat av tyske eller engelske krigsskibe. Ifølge folkeretten var der ialfald adgang til det.

Debatten avsluttedes nu for at fortsætte næste dag.

Formiddagsmøte mandag 24. mai.

Ordstyrer: *Jeppesen*.

Ordstyreren refererte ved møtets begyndelse et pressetelegram om at Italiens krigserklæring var overrakt igaar eftermiddag.

Denne krigserklæring kommer ikke uventet, uttalte ordstyreren. Vore italienske partiføllers kraftige men forgjæves demonstrationer mot krigen vil indprente i vor bevissthet hvor haabløst det er for arbeiderklassen at protestere naar der ikke staar magt bak protesten. Det bør spore os til at gaa til valg ihøst med det for øie at styrte de magthavere, som styrer folkenes skjæbne uten at folkene selv har nogen indflydelse paa handlingerne. Det maa bli vor opgave at styrte disse kapitalismens magthavere og gaa til valg paa den tilspidsede devise:

«Forfatningsrevision eller revolution.» (Sterkt bifald.)

Man fortsatte derpaa behandlingen av *militærspørsmålet* idet det besluttedes at taletiden skulde være 5 minutter for førstegangstalere, 2 minutter for andengangstalere.

L. Aslaksrud fandt Bonnevies stilling i komiteen naturlig. Tale-
ren kunde, naar han hadde valget mellem de to fraktioners be-
grundelse, ikke andet end slutte sig til mindretallets begrundelse. Efter
krigen vil vel spørsmålet komme op igjen, saa vi maa behandle det
paany. Vidnes's forslag har her yderligere tilspidset situationen.
Jeg vil ikke være med paa hængning av stortingsgruppen, — den
kunde ikke ha handlet anderledes.

Einar Li: Olausen taler varmt om ungdomskongressen i Bern
iaar, som har knæsat avvæbningstanken. For fire aar siden holdtes
den internationale socialistkongres i Kjøbenhavn, hvor jeg sammen
med den tyske riksdagsmand *Ledebour* som medlem av militærutval-
get har litt andel i at folkevæbningen gik ut av det internationale
program og avvæbningen sat istedet. Men min skuffelse over den
gamle «Internationalen» korresponderer vistnok til Olausens, idet
han satte hele sit begeistrede haab til den nye «International». Vi
skulde saaledes være enig saa langt, at «Internationalen» har svigtet.
Og da blir spørsmålet om vi ikke aapent og ærlig har lov til at
drøfte den nye situation som er opstaat derved? I England agiteres
der som jeg antydte sidst for et program, der gaar ut paa, at efter
krigens avslutning skal Amerika indkalde en tredje Haagkonferanse,
hvor selve de ansvarlige statsmænd i hvert land skal møte og ikke
bare deres befuldmægtigede. Der skal sættes et saa sterkt folkelig
pres paa dem at de i motsætning til den 1. og 2. Haaghumbug, blir
nødt til at ta effektive skridt til fredens bevarelse og krigens av-
skaffelse. Med den fuldstændige revision av alt fredsarbeide, som vi
staar overfor, vil jeg principalt stemme for Puntervolds utsættelses-
forslag.

Wereide: Det er det tillæggsforslag, som Vidnes har fremsat,
som har bragt forstyrrelse ind og jeg forstaar ikke at Vidnes ikke
trak sit forslag tilbake da han skjønte, hvilke konsekvenser det fik.
«Social-Demokraten»s standpunkt har været undfaldende, bladet burde
ha staat mer i kontakt med stortingsgruppen. Forslaget er ogsaa
praktisk farlig — gruppen maatte f. eks. efter Vidnes's forslag stemme
mot et forslag om høiere familietillæg til de indkaldte mandskaper.
Slike meningsløsheter kommer vi op i.

Chr. H. Knudsen meddelte at stortingsgruppen hadde holdt en

konferanse, fra hvilken han hadde at avgi følgende meddelelse: *En uttalelse, som tar sigte paa stortingsgruppens handlemaate under krigstilstand angaaende bevilgning eller ikkebevilgning til en mulig noitralitetsvagt, kan gruppen ikke forpligte sig til at etterkomme. Gruppens medlemmer kan derfor ved forestaaende stortingsvalg i tilfælde ikke motta gjenvalg om en saadan uttalelse blir vedtat.*

Vidnes, militærkomiteens formand: Komiteens flertal, som selvfølgelig ikke vil ha vedtat en mistillidsuttalelse til gruppen, er blit enig om at foreslaa følgende uttalelse:

Landsmøtet vedtar at der i militærkomiteens flertalsindstilling tilføies: *„Uten at landsmøtet i denne forbindelse vil ha uttalt noget om noitralitetsbevilgningen i august 1914.“*

Lian: Efter dette synes jeg saken er saa vanskelig, at det er bedst at utsætte dens behandling. Gruppen kan vel heller ikke akseptere det tillæg, som komiteen nu foreslaar, og som binder den for fremtiden til ikke at stemme for noitralitetsbevilgninger. Jeg foreslaar at denne saks behandling utstaar indtil videre og at man gaar videre i dagsordenen.

Systad sluttet sig hertil. Dette blir mer og mer tilspidset, og vi bør se at arbeide os sammen.

Sverre Iversen sluttet sig til Lians forslag. Militærkomiteen har ikke hat anledning til at høre gruppens stilling før den nu er forelagt landsmøtet.

Olaussen: At stemme for Lians forslag er at forkludre saken.

Chr. H. Knudsen: Vi vil selvfølgelig i fremtiden ikke kunne undlate at stemme for et forslag som f. eks. gir mandskaperne et forholdet familietillæg — det er vi selv forslagsstillere til.

Lians forslag blev vedtat med stort flertal.

Partiets love.

Man behandlet nu forslaget fra Johan Evje om at centralstyrets medlemmer ikke absolut skulde bo indenfor Kristiania bygrænser, men at man ogsaa skulde kunne vælge folk som bodde utenfor bygrænserne. (Forslag nr. 5.) Forslaget var saalydende:

«Jeg tillater mig at henstille til det ærede centralstyre at fremsætte forslag for første landsmøte til forandring i lovene saaledes, at centralstyrets sæte blir Kristiania, istedetfor som nu da det kræves at samtlige medlemmer skal bo inden byens grænser.

Som det vil erindres, blev Puntervold i Stavanger foreslaat som medlem av centralstyret, men han kunde ikke vælges, fordi han hadde 20 minutters vei utenfor bygrænsen.

Jeg haaber alle er enige i at det er en urimelighet som bør rettes.»

Landsstyret hadde om forslaget uttalt:

«Landsstyret er mot 2 stemmer enig i forslaget og foreslaar derfor at der hvor det i § 5 staar i *Kristiania* blir forandret til *i eller ved Kristiania*.»

Evje anbefalte forslaget, men fandt landsstyrets form uheldig.

Magnus Nilssen anbefalte landsstyrets forslag.

Einar Li: Man opnaar det tilsigtede ved at forme det saa, at centralstyrets medlemmer skal bo i eller ved Kristiania.

Ugelstad fraraadet Evjes forslag. Centralstyrets medlemmer bør ikke bo i andre kommuner end i Kristiania, Aker og Bærum.

Magnus Nilssen: Landsstyrets forslag er det mest praktiske.

Randolf Arnesen: Partiet er saa stort, og der er saa mange saker, at der maa holdes møter ofte og med kort varsel.

Moe-Johansen anbefalte landsstyrets forslag. Grænserne i Evjes forslag er for flytende.

Efter uttalelse av *Nathan* og *Gundersen* erklærte *Evje* at kunne gaa over til landsstyrets forslag saafremt det fastslaaes at dermed mentes, at centralstyrets medlemmer kunde bo utenfor byen uten at de absolut behøvde ha sin beskjeftigelse i byen.

Landsstyrets forslag blev vedtat idet loven fik den form, at centralstyremedlemmerne skal bo «i eller ved» Kristiania. Det blev forkastet at forutsetningen skulde være at de hadde sin *beskjeftigelse* i Kristiania.

Kommunetaktikken.

Fra Uttrøndelagens arbeiderparti forelaa saadant forslag:

«For at bringe klarhet og ensartethet i vor kommunalpolitiske taktik uttaler landsmøtet:

1. I kommuner, hvor vort parti endnu ikke har mindst halvparten av kommunestyrets medlemmer, maa partiet ikke overta ordførerhvervet ved overenskomst med de borgerlige partier.
2. Kompromisser med borgerlige partier maa heller ikke finde sted paa andre omraader.

Ved valg av komiteer, skolestyrer, ligningsnævnder o. s. v. bør kræves, at forholdstalprincippet blir befulgt.»

Fra Sylling arbeiderforening, Lier, forelaa følgende forslag:

1. Beslutningen paa landsmøtet i Stavanger 1912 om at vort parti under visse forutsetninger kan stemme paa ordfører som ikke tilhører partiet, *bortfalder*.
2. Landsmøtet uttaler: Vort parti maa ikke under nogen omstændigheter ved hjelp av andres stemmer forsøke at overta ordførerstillingen i de kommuner, hvor vi ikke har mindst halvdelen av de valgte repræsentanter.

Likeledes maa vort parti ikke stemme paa ordførerkandidater der ikke tilhører partiet.»

Fra kommunalmøtet for Smaalenene 1914 forelaa følgende uttalelse:

«Det socialdemokratiske kommunalmøte for Smaalenene henstiller til partiets landsstyre at sørge for, at den i 1911 vedtagne taktikbeslutning vedrørende valg paa ordfører og viceordfører blir ændret eller ophævet paa lovlig maate.

Man finder nemlig, at beslutningen ingen særlige fordele kan bringe vort parti, derimot viser den sig at skape misforstaaelser og

en tildels skarp uenighet, som paa flere steder kan virke til skade for partiets enhet.»

Landsstyret hadde indstillet:

«For om mulig at kunne faa tat saken op til behandling foreslaaes at denne overlates landsstyret til nærmere overveielse og utredning.»

Tranmæl begrundet Uttrøndelagens arbeiderpartis forslag. Vi er et klassekampparti, som staar skarpt mot de andre partier. Og vi bør ikke indgaa organisationsmæssige avtaler med dem. Alliancer har været til skade for partiet, arbeidet er blit forkludret. En ordfører av vort parti som ikke har et flertal bak sig, faar en umulig stilling. Han blir bare ekspeditør for de borgerlige partier. Naar intet enkelt parti har flertal faar de to borgerlige partier ta ordføreren. Og det maa være berettiget at dele stemmerne for at undgaa at der blir valgt socialistisk ordfører, som ikke har flertal bak sig. Den politiske tuskhandel er forkastelig, den har svækket vort partis stilling mangesteds. At forholdstalsvalgsystemet følges er vi naturligvis alle enig om.

Maurstad: Jeg har erfaring for, at den taktikbeslutning vi nu har, har virket uheldig og jeg vil stemme for Uttrøndelagens forslag.

Andr. Pedersen, Hamar: Det kan nok være saa at forholdene ikke er forandret siden 1911, men det er ingen grund til ikke at gjøre god igjen en dumhet, som vi engang har begaat. Vi har paa vore kanter erfaring for, at taktikken har virket uheldig.

Dørumsgaard: Vi maa ha klare linjer. Vi har ogsaa hos os erfaring for at den nuværende taktikbeslutning er uheldig. Taleren fremsatte følgende forslag til nyt punkt 3 i taktikbeslutningen: «Arbeiderpartiets grupper i amtstingene maa heller ikke indgaa kompromisser med de borgerlige partier.»

Evje fremsatte følgende tilløgsforslag: «I kommuner, hvor vort parti ikke har mindst halvparten av kommunestyrets medlemmer, maa partiet ikke overta ordførerhvervet ved overenskomst med de borgerlige partier. Man bør søke at undgaa i det hele tat at overta ordførerstillingen saalænge partiet ikke har mindst halvparten av representantpladsene.»

Skogø anbefalte Uttrøndelagens forslag.

Arne Magnussen henviste til uttalelsen fra kommunalmøtet i Smaalenene. Vi maa føre en hensynsløs klassekamppolitikk. Det er ikke vor opgave at producere ordførere.

Magnus Nilssen: Jeg har altid hat følelse av at der hersket en viss uklarhet i dette punkt. I de kommuner, hvor vi har flertal, maa vi da i alvorets navn ta ordføreren. Er vi parlamentarikere saa maa vi stemme paa vor egen kandidat til ordfører. Ellers maa jo folk tro, at vi ikke kan eller ikke vil overta arbeidet. Beslutningen i 1911 gir ingen grund til de tilfælder som blev nævnt av Magnussen og Maurstad. Overfor Tranmæl vil jeg si, at naar vi sitter i et bystyre eller herredsstyre, kan vi ikke undgaa at tale med de andre. Skal vi kunne utrette noget i kommunerne maa vi det.

I Kristiania skolestyre f. eks. har Arbeiderpartiet faat instru-

mentmaker Gjøsteen valgt til formand ved venstres hjælp. Enhver som har noget kjendskap til skoleforholdene i Kristiania, vil vite av hvor stor betydning dette har været. Man maa overlate til kommunerne selv at ordne disse forhold. Det er demokratisk og riktig.

Systad uttalte sin enighet med Magnus Nilssen. Vi faar ta resikoen ved at overta ordførerstillingen.

Li: Tranmæls foredrag indeholdt hele hans kjendte register. De som her er kommunemedlemmer maa dog ha bedre rede paa disse ting end han, som *ikke* sitter i noget kommunestyre, fordi han ikke har villet overta ansvaret for arbeidet der. Det blir da litt fripostig av ham at stille sig utenfor paa kritikerens plads. Magnussen talte om kommunerne som agitationstribuner. Men i formandskapet? Der kan man da ikke bare drive frasepolitikk. Det kan føre til farlige konsekvenser. Man kan f. eks. derved komme i den situation, at vi hindrer kommunale arbeidere i at faa indført 8-timersdagen.

Forholdene i kommunerne er saa forskjellige i nord og syd, i by og land, at vi maa la kommunerne beholde mest mulig av det selvstyre, som er grundstenen i hele vor kommuneforfattning. Og vi bør ikke negte vore fraksjoner i disse kommuner det selvstyre, som vi kræver for hele kommunen.

Skaardal: Beslutningen av 1911 gir adgang til mange vanskelige fortolkninger. Tranmæl er ikke den, som har foranlediget forslaget fra Uttrøndelagen. Jeg er enig med Magnussen i at herredsstyrene mest mulig bør betragtes som en agitationstribune og vi bør være meget forsiktig med at sette en av vore mænd paa ordførerstillingen. Han blir ikke andet end en ekspeditionssekretær, som maa boie sig for vind og veir. Til Einar Li vil jeg si, at han gjerne vil være en «greptraad», men i virkeligheten er han bare en «ranghespe».

Gjøstein: Ved at kræve forholdstalsvalg og lignende, opnaar vi netop, hvad vi opnaar ved kompromisser. Ingen ansvarlig mand, som har deltatt i kommnearbeide, kan være med paa at løpe fra ansvaret straks partiet kommer i flertal.

Svendsen, Tønsberg: Den taktikk er den bedste, som fører til mest praktisk arbeide. I Tønsberg har vi gjennomført frit skolemateriell ved samarbeide med de andre partier.

Stensrud: Det er ikke nødvendig for os at alliere os med de andre partier efter den nuværende taktikk, da den kan gi anledning til farlige kompromisser. Jeg anbefaler Uttrøndelagens forslag med Evjes tillæg.

O. Jensen, Fredrikshald: Forslaget fra Uttrøndelagen har den udmerkede hensigt at skape rene linjer i vor kommunepolitikk. Men forutsetningen for forslaget maatte være at forholdene var de samme i alle kommuner. Det er de ikke. Der hvor vi er den største gruppe, har vi plikt til at overta ordførerstillingen, saa store vanskeligheter det end kan gi os.

P. Olsen, Sylling: Beslutningen av 1911 gir anledning til misforstaaelser og er til fare for partiets enhet. Jeg kan til en viss

grad være enig i at vi bør stemme paa en radikal kandidat, naar valget er mellem ham og en konservativ. Men bare naar vi kan opnaa praktiske fordele.

Myhrstad, Bergen: Vore folk bør aldrig stemme paa andre partiets folk. De bør heller forlate salen eller stemme med blanke sedler.

Ant. Alvestad, Aalesund: I min kommune er forholdstalsvalg som princip anerkjendt stiltiende. Men den nuværende taktik kan føre til farlige konsekvenser. Kompromisser fører til forsumpning. Jeg stemmer for Uttrøndelagens forslag.

Løvstad: Vi maa holde paa den taktik vi har. Vi har pligt til at faa utrettet alt hvad vi kan i perioden, selv om vi derfor gaar til et kompromis. Vore vælgere kræver av os, at vi skal gjøre hvad vi kan i perioden.

Westerlund, Haugesund: Jeg sitter i en kommune, hvor vi har gjennomført 8-timersdagen og faat bestemt at kommunen bare skal bruke organiserte arbeidere, tiltrods for at vi er i mindretal. Det viktigste for os er ikke at vi erobrer ordførerpladsen. At vi skulde gripe ind i det kommunale selvstyre ved at vedta en taktik for vore kommunefraksjoner, er noget snak.

Ousland: Der vil ikke bli større klarhet efter den foreslaaede taktik end efter den gamle. Istedetfor avtaler vil der træde tilfældigheter som kan faa farlige konsekvenser. Efter den nuværende taktik er der adgang for os til at vinde resultater, til at spille med de andre repræsentanter. Efter den nu foreslaaede vil bare de andre kunde spille med os.

Tranmæl fandt det unødvendig at delta yderligere i debatten, da der var levert mange udmerkede indlæg for Uttøndelagens forslag, og det var klart at det vilde bli vedtat.

Dorumsgaard fremhævet at det var særlig byrepræsentanter, som talte mot forslaget. Det var naturlig, for i byerne var det lettere at arbeide i kommunestyret end paa landsbygden.

Laurits Sand vilde støtte Uttrøndelagens forslag med Evjes tillæggsforslag, tiltrods for at han var byrepræsentant.

Ved voteringen blev det med stort flertal besluttet at foreta forandring av taktikbeslutningen. Uttrøndelagens forslag blev derpaa punktvis vedtat med stort flertal. Evjes tillæggsforslag blev likeledes vedtat med overvældende flertal, likeledes Dorumsgaards tillæggsforslag.

Partiets beretning.

Ordstyreren refererte protokolkomiteens indstilling saalydende:

«I. Beretningen bør gi et fyldigere uttryk for central- og landsstyrets arbeide i perioden.

II. Beretningen bør indeholde de forslag, der fremsættes i lands- eller centralstyret om saker av større betydning.

III. Beretningerne bør indeholde dissenser og de dissenterendes navne under voteringen i saker av større betydning.»

Madsen, komiteens formand: Komiteen har oppfattet sit mandat derhen, at den skulde sammenligne de originale protokoller med de trykte beretninger og hertil knytte sine bemerkninger. Flere komiteer var nedsat av centralstyret og hadde utført et udmerket arbeide, men det var ikke nævnt i beretningerne. Likedan var det med landsstyrets protokol. Der var en række dissenser i landsstyret om de forskjellige forslag til landsmøtet, men de var ikke nævnt i den trykte dagsorden. Den trykte beretning var saaledes ufuldstændig og gav som følge derav et tildels misvisende billede av det som var foregaat i landsstyret. Det hadde vist sig at der var mange dissenser angaaende partiledelsens stilling til den ved verdenskrigen opstaaede situation. Heller ikke herom var der nogen opplysning i beretningerne. Stortingsgruppens protokol var ikke tilstede og komiteen hadde derfor ikke gjennomgaat stortingsgruppens beretning.

Magnus Nilssen hadde ingenting mot at beretningerne blev fylligere. Det har været rædsel for at bli mistænkt for at ville stille ledelsen i bengalsk belysning som hadde været grunden til at beretningerne blev saa kortfattet. Hvad angaar dissenserne i landsstyret saa blev de dissenterende medlemmer uttrykkelig spurt om de vilde ha sin dissens medtat i det trykte hefte. Hertil svarte de nei og da var det utelukket at gjøre det. Det negative hadde vel heller ikke saa stor interesse som det, som var besluttet og gjennomført. Angaaende dissensen om stortingsgruppens uttalelse ved krigens utbrud saa findes den i stortingsgruppens beretning. Forøvrig har jeg intet at bemerke til indstillingen.

Tranmæl: Det er klart, at det burde ha været *landstyret* som utsendte manifestet om krigen. Men landstyret besluttet ikke at utsende noget manifest og saa kom stortingsgruppen og gjorde det baktefter. Angaaende jubilæumsfestligheterne i 1914, saa blev beslutningen om deltagelse i dem fattet med 9 mot 9 stemmer. Forslaget skulde da være faldt, men saa besluttet landsstyret at formandens stemme skulde gjøre utslaget. Det var en aldeles ulovlig beslutning.

Madsen: Komiteens bemerkninger er nærmest av formel art og maa være det. Det viktigste i beretningerne er det arbeide partiet har gjort, ikke de enkelte distrikters arbeide. Nu tar beretningerne for Kristiania arbeiderparti større plads end landsstyrets beretning.

Chr. H. Knudsen: Beretningerne fra distrikterne maa lov-mæssig tages med. Angaaende jubilæumsfestligheterne, saa var forholdet det, at der vilde bli arrangert festligheter rundt om i landet efter beslutning av kommunerne, hvad saa end vi besluttet.

Stensrud: Landsstyret har efter min mening ikke den myndighet, som det efter sin stilling skulde ha. Det er under for stor indflydelse av stortingsgruppen. I virkeligheten har denne været den ledende myndighet mellem landsmøterne. Angaaende landsstyrets vedtagelse av ikke at utsende noget manifest, da krigen brøt

ut, skedde det, reelt set, ved paatryk fra stortingsgruppen. Hvorfor skulde saa den efterpaa utsende et manifest?

Knudsen: Jeg har aldrig gjort krav paa at ha to stemmer i landsstyret. Tvertom. Men naar styret beslutter det, kan ikke jeg gjøre mer. En eneste gang er det gjort i løpet av 3 aar. Det kan ikke være nogen stor sak.

Debatten var dermed avsluttet. Protokolkomiteens innstilling besluttedes enstemmig indført i protokollen til bemerkning.

Partiets regnskaper.

Eftermiddagsmøte mandag den 24. mai.

Ordstyrer: *Lian*.

Partiets og «Social-Demokraten»s regnskaper for 1912 godkjendtes enstemmig. Likeledes bokhandelens, tidsskriftets og hovedorganets regnskaper for 1913.

Ved behandlingen av regnskapet for det antimilitaristiske fond for 1914 henstillet

Madsen, Kristiansund, at man maatte se at faa fondets inntægter øket.

Ved behandlingen av «Det tyvende aarhundrede»s regnskap for 1914 forespurte *Lang*, hvad det kom av, at tidsskriftet hadde stadig stigende underskud.

Magnus Nilssen: Ja, «stadig stigende underskud», kan man vel ikke si, men aarsaken er at det ikke har lykkedes at skaffe tilstrækkelig abonnenter til at tidsskriftet kan bære sig. Jeg benytter anledningen til at slaa til lyd for tidsskriftet.

Sverre Iversen: Den kommunale avdeling er nu saa instruktiv at det burde overveies om ikke alle vore by- og herredsstyrerepræsentanter burde være forpligtet til at ha tidsskriftet.

Partiets, det antimilitaristiske fonds, tidsskriftets, bokhandelens og arkivets regnskaper for 1914 godkjendtes enstemmig.

Ved behandlingen av «Social-Demokraten»s regnskap for 1914, pekte *Ugelstad* paa den sterke og gladelige fremgang, bladet hadde været gjenstand for siden landsmøtet i Stavanger 1912.

Karl Olsen, Kristiania, gjorde opmerksom paa en henstilling, som Kristiania arbeiderpartis repræsentantskap hadde vedtat om at faa redaktionsutgifterne spesifisert i regnskapet. Bladet burde overtages helt av Kristiania arbeiderparti. Partiavdelingens henstillinger er aldrig blit etterkommet. Taleren kritiserte at der av og til var kommet ind i bladet streikbryterannonser.

Ordstyreren Lian: Med hensyn til det sidste spørsmål har landsstyret vedtat en beslutning om at bladet aldrig skal indta annonser om ledige pladser paa steder, hvor der er konflikt, uanset hvordan konflikten er opstaatt. Saa den sak er i orden.

Lars Sæther, Kristiania, kritiserte bladets redaktion. Man maatte forlange at bladet tok vore folk i forsvar naar de blev angrepet av myndighetene. Som eksempel nævnte han Albert Jensens

arrestation, som bladet bare hadde hat en notis om. Bladet, som i overveiende grad var et Kristiania-organ, burde helt underlægges Kristiania arbeiderparti, og taleren henstillet til det kommende centralstyre at overveie dette.

Chr. H. Knudsen: Bladet er et landsorgan, det er hele partiet som eier det. Da det i 1894 blev overtat av Det norske arbeiderparti, overtok landsstyret dermed herredømmet over bladet. Det er ikke riktig, at det ikke er anledning til at gjøre bemerkninger om «Social-Demokraten» i Kristiania representantskap. For at faa bladet underlagt representantskapet i Kristiania, maa der gjøres en lovforandring, som i tilfælde maa vedtages av landsmøtet.

A. E. Gundersen: Det er meningsløst at ikke Kristianipartiet selv har «Social-Demokraten». Den ordning som nu er med bladet, er meget byraokratisk.

Karl Oyen: Den taktik redaktøren av «Social-Demokraten» fulgte i Albert Jensen-affæren valgte han efter beslutning av Kristiania representantskap. Det blev der besluttet at man skulde gjøre mindst mulig i den sak for ikke at ophidse motstanderne. Redaktøren hjalp Albert Jensen paa alle maater med advokater og lignende. At der ikke blev skrevet mer, var Kristiania representantskaps skyld. Sæther er selv medlem av representantskapet.

Randolf Arnesen: Det er en feil ved «Social-Demokraten» at den ikke altid har saa sterke standpunkter som i militærspørsmålet. Da brødvegten blev fastsat under krisen ifjor, var der f. eks. tre standpunkter i «Social-Demokraten».

Red. Vidnes: Heller ikke stortingsgruppens standpunkt i dette spørsmål var saa klart, at det var let at bringe paa det rene. Man maatte i den vanskelige tid forsøke sig frem og se paa resultaterne for arbeiderklassens interesser. Angaaende annonser om arbeidskonflikter er jeg ganske enig med Karl Olsens uttalelse.

Karl A. Olsen fremsatte følgende forslag:

«Landsmøtet henstiller til centralstyret at i forbindelse med forretningsutvalget for Kristiania arbeiderparti utarbeide en indstilling angaaende «Social-Demokraten»s administration, og forelægge for næste landsmøte.»

Evje: «Social-Demokraten» er nu fortreffelig redigert og jeg har personlig ofte hat anledning til at nyte godt av redaktørens politiske klokskap.

Ole Ruud, Solør, vilde ha «Social-Demokraten» som landsorgan.

Ugelstad: Relativt er stigningen paa «Social-Demokraten»s utenbys abonnement mer end det indenbys. Er der en eller anden gang kommet en streikebryterannonse i «Social-Demokraten», er det sked ved en ren feiltagelse.

Stubberød: Jeg er enig i tanken i Karl Olsens forslag. Kristiania representantskap burde faa indflydelse paa ansættelsen av redaktør og medarbeidere.

A. E. Gundersen anbefalte atter Karl Olsens forslag.

Debatten var dermed avsluttet. Ved votering forkastedes Karl A. Olsens forslag med 120 mot 112 stemmer.

Militærspørsmålet.

Behandlingen av militærspørsmålet blev nu fortsat:

Vidnes, komiteens formand: Som jeg sa igaar var det ikke meningen med vort tillægsforslag at uttale noget om begivenheten ifjor. Imidlertid har gruppen fundet at tillægsforslaget indeholdt et mistillidsvotum. Det var klart for mig at dette maatte bero paa en misforstaaelse. Ved ny overveielse er vi kommet til et resultat som gruppen har akseptert og som komiteen er enig om. Forslaget til tillæg til den trykte indstilling lyder nu saaledes:

«Landsmøtet vedtar at der i militærkomiteens flertalsindstilling (s. 38) efter sætningen: «Men netop dette væbnede forsvar o. s. v.» indtages: «Og vi motsætter os derfor foranstaltninger til iverksættelse av den saakaldte væbnede nøytralitet, uten at landsmøtet i denne forbindelse vil ha uttalt nogen dom over stortingsgruppens stilling under fjoraarets situation og derav følgende konsekvenser til varetagelse av de vernepligtiges tarv. Likesom stortingsgruppens optræden under krigssituationer i fremtiden, før avvæbning er gjennomført, maa være gjenstand for organisationsmessig avgjørelse i henhold til partiets love for de enkelte tilfælde.»

Ved organisationsmessig avgjørelse sigtes der til det som blev besluttet igaar. Vil nu gruppen handle mot en saadan beslutning, kan den det, man har intet middel til at tvinge den. Men da faar den ta ansvaret overfor denne forsamling. Det blir det samme som at redaktøren for hovedorganet handler mot en partistyrebeslutning. Han kan gjøre det, men han faar selv ta ansvaret overfor landsmøtet. Jeg anbefaler herved forslaget til vedtagelse.

Chr. H. Knudsen: Jeg kan paa gruppens vegne meddele, at gruppens flertal har gaat med paa forslaget.

Ordstyreren fandt at der nu burde kunne votes uten nogen videre diskussion, da de fleste av de indtegnede talere vel hadde tegnet sig paa andre forutsetninger end de, som nu var tilstede.

De fleste av talerne frafalt derpaa ordet.

Lindal, Kristiania, kritiserte at gruppen hadde stillet kabinetspørsmål. Det var underlig at Holtermann Knudsen paa sine gamle dager var blit saa lik Gunnar Knudsen. (Munterhet.) Taleren vilde, hvis forslaget nu blev vedtat, ikke stemme iaar. Da vilde han betragte stortingsmændene som politisk døde.

Jak. Friis beklaget at der i denne sak var foregaat saa meget utendørs- og underhaandsarbeide. Det var forsaavidt betegnende at der ved opgangen til landsstyrets platform stod «Opgang for scenepersonalet». Man burde ha handlet mer aapent her, men isteden har der været en mængde uofficielle regissørkonferanser. Saken med stortingsgruppen burde ha været behandlet under beretningen. Og da skulde vort nye militærprogram ha været vedtat under stor begeistring, nu kommer det i bakgrunden.

Bonnevie: Vi ender her ved et kompromis, som har alle kompromissets svakheter. Men rent saklig seet har det sine store fordele. Jeg finder det ikke nu nødvendig at forlange nogen votering

over min dissens. Er der nogen som mener, at en partifælle og tilidsmand ikke kan ha slike meninger, som jeg har git uttryk for, saa faar man si fra. Jeg har ikke hat nogen trang til at lave dissenser. Jeg har spurt i komiteen om man ønsket at der skulde være plads paa Stortinget for saadanne meninger som mine, og derpaa blev det svaret nei. Derfor har jeg som ærlig mand maattet dissentere.

Puntervold fremsatte forslag om at der ingen forandring foretages i militærprogrammet før efter verdenskrigen.

Peter Nilssen kunde ikke være enig i at Bonnevie hadde avveget det ringeste fra programmet. Vi har jo set, hvordan selv et saa teoretisk sterkt parti som det tyske socialdemokrati er brutt ned under krisen. Det var ganske naturlig, at man i den situation man stod i, maatte gaa til at stemme for militærbevilgningerne. Som voksne mennesker kunde de ikke gaa med paa andet. Jeg blir, for at faa et voteringstema, nødt til at stemme for hr. Puntervolds forslag.

Chr. H. Knudsen: Naar gruppen er gaat med paa forslaget saa er det av hensyn til partiet, ikke av hensyn til gruppens personer. Om den uttalelse, gruppen er med paa, hersker der enighet saanærsom paa en mand blandt gruppen.

Joh. Fosse: Er det nogen gang grund til at gaa til et sterkt antimilitaristisk standpunkt saa er det nu. Det vil vække sympati og beundring ute i Europa.

Einar Li: Den dag arbeiderbevegelsen i Norge har magten til at gjennomføre sit avvæbningsprogram vil derfor falde sammen med de andre landes avvæbning, eller vor avvæbning vil — som Bonnevie uttrykker sig — ske under hensyntagen til andre. Komiteflertallet kan saa meget mindre komme bort fra det ræsonnement, som jeg har ført, som det selv sier i de samme præmisser. «Militærvæsenet staar for socialdemokratiet som det krasseste *utslag* av det privatkapitalistiske samfundssystem.» Dermed har flertallet sagt, at saalænge vi har privatkapitalisme har vi ogsaa militarisme. Den sidste er bare utslag av den første. Og forat faa militarismen bort, maa kampen rettes mot ondets rot: privatkapitalismen. Altsaa er avvæbningen et led i arbeiderbevegelsens internationale arbeide.

Emil Stang: Jeg er ikke enig i at det fremlagte forslag er et uværdig forslag. Det nye forslag er et resultat av meningernes brytning og en koncentration av tankene. Saavidt jeg vet, er hele stortingsgruppen nu enig om forslaget. Hr. Bonnevie tør jeg dog ikke avgi nogen forsikring om. Stillingen er nu, at hvis en stortingsmand en gang senere stemmer for militærbevilgninger kommer han i strid med programmet og faar da at svare for næste landsmøte.

Puntervold anbefalte sit utsættelsesforslag som det eneste rimelige og rette standpunkt. Internationalen er nu sat under vand. Vort gamle program er like godt og like radikalt som det nye. Der er heller ikke den klarhet over det nye program, at *det* er nogen grund til at vedta det.

Vidnes: Det fremlagte forslag er ikke noget kompromis. De som mener det, har ikke forstaat, hvad saken gjælder, nemlig at faa vedtat en principuttalelse for fremtiden og ikke nogen dom over gruppen.

Aslaksrud: I likhet med hr. Puntervold mener jeg, at man bør vente til efter krigen med at fastsætte nyt program.

Buen: Hvis vi ifjor hadde staat overfor et ultimatum, hvad Vidnes sa vi ikke gjorde, da hadde vi vel ikke kunnet holde noget landsmøte nu. Jeg erklærer, at hvis jeg imorgen staar overfor samme situation som ifjor, kan jeg ikke ta noget andet standpunkt end det jeg gjorde. Forslaget betegner en nøktern vurdering av den foreliggende situation. Det uttaler, at krigssituationer maa sees i en særlig belysning og ikke er daglige ting. Jeg haaber, at dette forslag maa føre til, at der blir en bedre tone mot stortingsmændene end den, som har været den fremtrædende siden krigen brøt ut. Det nye program sier, at vi skal avvæbne saasnt vi kan. Vi skal bli et vinkende eksempel for andre stater i militærspørsmålet.

Ousland: Det vilde være uheldig om Oksviks forslag blev nedvotert paa grund av manglende drøftelse. Det kunde lede til misforstaaelser, og det vilde være heldigst om det ikke forelaa.

Oksvik meddelte, at han tok sit forslag tilbake.

Debatten var dermed avsluttet. *Voteringen* hadde det utfald, at *Puntervolds* forslag blev forkastet mot nogen faa stemmer.

Militærkomiteens forslag til program blev derefter vedtat mot 3 stemmer. Waldemar Carlsens og Bakkes forslag var derved bortfaldt. Komiteens flertalsforslag til uttalelse (motiverne) med det av komiteen foreslaaede, ændrede tillæggsforslag, blev derpaa vedtat mot 8 stemmer.

Militærstreik, støttet av faglig aktion.

Enstemmig, uten debat, vedtoges følgende forslag fra Trondhjems arbeiderparti:

«Spørsmålet om militærstreik, som forutsættes støttet av en faglig aktion, omsendes til foreningerne til behandling.

Hvis det viser sig at være stemning for en slik streik, paalægges styret at træde i forbindelse med Landsorganisationens sekretariat og Ungdomsforbundets styre for at utarbeide forslag til planens gjennomførelse. Denne blir saa at forelægge de respektive organisationers landsmøter til endelig avgjørelse.»

Tønsbergforslaget.

Vidnes: Efter den motivering som hr. Gulbrandsen er fremkommet med i «Socialdemokraten», er hans forslag av den beskaffenhed at landsmøtet ikke bør gaa med det.

Tønsbergforslaget gaar ut paa at vi skal gaa til at danne upolitiske fredsforeninger i smak med de Sindingske. Det mener vi

at socialdemokratiet ikke har noget med. Jeg foreslaar at Tønsberg-forslaget oversendes landsstyret.

Gulbrandsen motiverte utførlig følgende forslag fra Tønsberg arbeiderparti:

A.

Landsmøtet henstiller til Det norske arbeiderpartis ledelse at arbeide for at en ordning kommer istand, hvorved det blir mulig for den vælgende befolkning i alle land ved sine stemmesedler at stemme landene ind i en sterk fredsunion.

Som en av de fremgangslinjer hvorved dette kan ske, finder landsmøtet at der efter verdenskrigens avslutning ved en socialistisk verdenskongres bør henstilles til alle lands socialdemokratiske partier som tilføielse til de *nationale* programposter om militærvæsenet at opta en ensartet *international* post, lik for alle land, av følgende indhold:

«Desuten vil vort lands socialdemokrati sammen med broderpartiene i de øvrige land av al magt arbeide for gjennomførelse av den fælles internationale programpost:

Vort lands tilslutning til et *fredsforbund* med de land som tiltræder en uopsigelig og stedsevarende forbundstraktat samt voldtgiftstraktater der har følgende hovedbestemmelser:

I. *Alle* opkommende tvistemaal mellem de til dette fredsforbund tilsluttede land avgjøres ved voldtgift som sidste middel istedenfor krig.

II. Der indgaaes med fredsforbundslandene forpligtelse til militær avvæbning i hvert land for sig og efter hvert lands egen bestemmelse for sit vedkommende, naar dette finder tidspunktet dertil beleilig.»

For at hele befolkningen uanset politisk parti kan faa anledning til samlet at medvirke ved det ovennævnte internationale programs gjennomførelse, anbefaler landsmøtet, at der ved siden av de socialdemokratiske partier opprettes politisk nøytrale fredsforbundsforeninger der tiltræder nævnte programpost og blir organisert i overensstemmelse med denne.

B.

Landsmøtet henstiller til centralstyret for Det norske arbeiderparti paa bedste maate at arbeide for, at saadanne politisk nøytrale fredsforbundsforeninger snarest blir stiftet over hele Skandinaviens, saa den nye fredsforbundsbevegelse straks kan bli praktisk politik i disse land før avholdelsen av ovennævnte socialistiske verdenskongres.

Forslaget er — uttalte taleren — ment som en *tilføielse*, som skulde søkes vedtat som tillæg til alle lands antimilitaristiske programmer. Fredssaken vil derved bli løftet op som et led i *klassekampen*, som et led i socialdemokratiets arbeide for avskaffelse av det privatkapitalistiske samfund.

I likhet med fagorganisationen og kooperationen, vil fredssaken

da bli et mægtig hjælpemiddel i arbeiderklassens frigjørelseskamp. Ved en saadan gjensidig programpost paa alle lands socialdemokratiske programmer opnaaes et ensartet *krav* av socialdemokratiet om indgaaelse av et broderskapsforbund, et nyt *fredsforbund*, oprettet direkte av *befolkningerne* og bygget paa bestemte gjensidige avtaler. Dette vil slaa mordvaabnene ut av kapitalisternes hænder, fordi *folke-masserne* i alle land intet andet ønsker end *freden*. Naar kapitalisterne ikke længer kan *skræmme* folket, er spillet tapt.

Ved en saadan ordning kan socialdemokratiet opsamle al den uvilje, alt det hat mot militærvæsenet som saadant der findes i alle lag av befolkningen og ved vælgernes *samlede* uvilje mot militærvæsenet i og for sig *drive* nationerne ind i det fredsforbund, hvis linjer er optrukne i nævnte programpost.

Disse fredsforbundsforeninger foreslaaes dannet ved siden av de socialistiske partiorganisationer for at gi folket *som helhet* anledning til at medvirke. Gjennem hvert stedlig arbeiderparti i Norge, Sverige og Danmark skal der til at begynde med stiftes smaa politisk nøtrale fredsforbundsforeninger. Jeg forutsætter, at disse fredsforbundsforeninger blir stiftet av socialdemokrater og at ledelsen i disse foreninger hovedsakelig kommer til at ligge i deres hænder. Disse foreninger behøver fra først av ikke at være svært store. De skal bare utgjøre *rammen* om det, som siden skal komme. Saa naar der er stiftet tilstrækkelig mange av disse fredsforbundsforeninger i Norge, Sverige og Danmark, saa skal den store agitation paa et git tidspunkt og et samtidig vink begynde for alvor i alle 3 land. Nu skal rammerne fyldes med hundrevis, med tusenvis av vælgere som erklærer sig enig i den *internationale* programpost og er villig til paa dette grundlag at bli medlemmer av fredsforbundsforeningerne. Naar saa disse foreninger ved den store og samtidig paa-gaaende agitation — en agitation, som maa foregaa omtrent som en valgagitation — er blit sterke nok, skal de *kræve* fredsforbundsprogrammet opsat paa *alle* politiske partiers valgprogrammer i Skandinavia. Om høire- og venstrepartierne efterkommer kravet blir vel et sporsmaal, men at socialdemokratiet i de tre land gjør det kan vi nok gaa ut fra som sikkert.

Samtidig reises dette krav om optagelse av fredsforbundsprogrammet ogsaa fra de socialistiske partiavdelinger i de skandinaviske land og resultatet blir, at programposten blir opsat, ialfald paa arbeiderpartiernes programmer.

Saa kommer valgets dag. Socialdemokraterne i Danmark præker avvæbning, likeledes i Norge. I Sverige holder de paa militært forsvar, ialfald indtil videre — men ved siden av disse forskjellige forkyndelser angaaende den *nationale* militærpolitikk er det *fredsforbundsprogrammet* som binder det hele sammen. Norge, Sverige og Danmark skal indgaa en av *vælgerfolket* istandbragt fredsunion. Og til socialdemokratiets krav paa dette punkt slutter sig i alle tre land en vældig organisation av fredsforbundsvenner. Vi kan tænke os, at enkelte valgkandidater av venstre og høire motsætter sig fredsforbundskravet — men disse kandidater falder ubehjælpelig igjennem.

Maalet for fredsforbundsorganisationerne maa være at bli saa sterk i hver valgkreds, at de kan beherske valget.

Resultatet blir da sluttelig, at Norge, Sverige og Danmark indtræder i den nye av *vælgerfolket* i de tre land oprettede fredsunion.

Men fredsforbundstankerne farer ut over Europa og verden, og snart kommer der flere og flere land til, ogsaa stormagter.

Punternvold erklærte, at han var ganske uenig i forslaget som litet overensstemmende med vort partis fredsarbeide. Vilde reise det spørsmål om en socialdemokrat kan være med i en organisation som Sigmund Sindings fredsforening. Hadde set at «Klassekampen»s redaktør var med i styret, men det var formodentlig en panikhandling. Vi maa ikke sammenblende begreperne.

Bay anbefalte forslagens forkastelse.

Vidnes: Det er ikke godt at svare paa om en socialdemokrat kan være med i en upolitisk forening. Forslaget burde kanskje oversendes til landsstyret.

Anton Jensen var forbauset over den kjølige mottagelse forslaget hadde faat. Om maaten til fredsarbeidets fremme kan der diskuteres. Trodde forslaget fortjente oversendelse til landsstyret saa det kan bli nærmere overveiet.

Olaussen redegjorde for sin befatning med Sindings organisation. Hadde anset det hele som et eksperiment, hvorav vi kan høste erfaring. Nu vet vi at Sindings forhaabninger har ført til skuffelser og det er en ikke ganske unyttig erfaring.

Ousland anbefalte oversendelse, forslaget er frugten av et alvorlig og ærlig arbeide. Det vil være uriktig uten videre at vedta en general uttalelse mot forslaget.

Efter bemerkninger av *Li* blev *Vidnes'* forslag om oversendelse til landsstyret enstemmig vedtat.

Stortingsgruppens beretning.

Man behandlet derpaa stortingsgruppens beretning for 3-aars perioden. Beretningen forelaa trykt.

Avsnittet om *skatte-, finans- og toldpolitikk* samt avsnittet om *socialpolitikk* vedtoges uten bemerkning. Under avsnittet om *skole-spørsmål m. v.* uttalte fru *Tynæs* en tak til gruppen for at den saa virksomt hadde tat sig av forslaget til lov om bidrag til barn av enker og enkemænd. Vilde haabe at vi snarest mulig faar den lov sat ut i livet, den vil være et meget stort gode for enker og enkemænd som blir sittende igjen med en stor barneflokk og som nu saa mangen gang maa henvende sig til fattigvæsenet.

Arvid Hansen glædet sig over at der var slaat til lyd for statens overtagelse av lærebøker. Men det var ikke saa viktig at faa Sverdrups forklaring saa billig som mulig, som at faa utredet vort krav om en bekjendelsesfri skole. Det bør vore komited medlemmer ta sig av.

Gjostein: Skoleloven er endnu ikke færdigbehandlet i komiteen, saa det er for tidlig at øve kritik over mangel paa initiativ. Vi skal gjøre hvad vi kan for at faa spørgsmaalet utredet. Alle krav paa vort skoleprogram av 1912 er medtat i vore dissenser og i enkelte tilfælder har vi haab om at opnaa flertalsindstilling.

Arvid Hansen: Vore medlemmer i kirkekomiteen er med paa at religionslærerne skal tilpligtes at tilhøre statskirken. I anledning en bemerkning av Gjostein om at det er vanskelig at utrede spørgsmaalet om bekjendelsesfri skole saalænge vi har statskirke, mente taleren at det allikevel burde gives dissens, men Gjostein og Ribsskogs stilling i landsstyret mot ophævelse av statskirken er i strid med vore krav om bekjendelsesfri skole.

Ribsskog: Oprindelig hadde vi paa programmet statskirkens ophævelse og bekjendelsesfri skole, senere blev første post tat ut. Der er optat forslag i flugt med alle vore programpunkter, men vi har ikke rukket saa langt som at faa utredet bekjendelsesfri skole. Nu er det slik at alle lærere maa tilhøre statskirken, men efter vor dissens skal dette krav kun gjælde religionslærerne.

Scheflo vilde understreke uttalelsen om vanskeligheten ved at arbeide for bekjendelsesfri skole saalænge vi har statskirke. Derfor maa vi ta op arbeidet for statskirkens ophævelse.

Gjostein var ikke saa absolut begeistret for de bekjendelsesfri skoler efter at han hadde hat anledning til at stifte nærmere bekjendtskap med dem. Vi har simpelthen ikke rukket at faa utredet spørgsmaalet om den bekjendelsesfri skole. Det vil være et betydelig fremskridt om vi kan faa vedtat at kun religionslærere skal maatte tilhøre statskirken.

Derefter blev dette avsnit av beretningen enstemmig vedtat. Likesaa avsnittet om jordspørmsmaalet.

Under avsnittet om *kommunikationer m. v.* vilde *Even Reiersen* gi gruppen en kompliment for arbeidet med statens overtagelse av dampskibstrafikken. Nævnte en mand, Lars Hagerup, som det vilde være av særlig interesse at faa med i den komité som skal utrede dette spørmaal. Likesaa var gruppens arbeide for Nordlandsbanen og for utbygning av Bardofossen av stor betydning for vort partis fremgang i Nordnorge. I det hele tat er det av særlig vigtighet at vi har et aapent syn for de nordlige landsdeles krav, det er av vigtighet for befolkningen deroppe saavel som for vor bevægelses vekst blandt befolkningen. Av saadanne saker er ogsaa ekspropriation av fiskeværene og bevilgning til ishuser i fiskeværene.

Knudsen: Gruppen har været opmerksom paa de ting Reiersen nævnte. Hvad fosseutbygning angaar saa maa det tages suksessivt.

Avsnittet godkjendtes enstemmig, likesaa avsnittet om forskjellige *lovsaker* og om *grundlovssaken*.

Under avsnittet *høstsamlingen 1914* reiste *Eines* debat om stor-

tingsgruppen utsendte manifest «Et ord for dagen», hvis tilblivelse han fandt burde kritiseres, idet gruppen tidligere sammen med landsstyret hadde bestemt at intet manifest skulde utsendes. Han fremsatte saadant forslag:

«Landsmøtet misbilliger at stortingsgruppen utsendte manifestet av 14. august 1914. Da dette manifest imidlertid hadde faat tilslutning av centralstyret, finder landsmøtet, at for fremtiden bør ikke centralstyret træffe avgjørelser, der staar i strid med hvad der av landsstyret tidligere er besluttet.»

Knudsen: Er det meningen at gruppen ikke skal ha ret til at tale til folket? Om det forslag blir vedtat faar det allikevel ingen betydning.

Petter Nilsen: Vi kan ikke være bekjendt av at misbillige at vor gruppe sender ut en meddelelse til folket? Er det den nye frihet?

Tranmæl: Spørsmålet maa sees paa bakgrund av beslutningen i landsstyret.

Olaussen: Det er ogsaa flere ting som maa kritiseres, f. eks. at vore komitémedlemmer i 1913 stemte for geistlig betjening paa ekserserpladsene.

Ousland: Dette er en yderlig søkt anledning til et mistillidsvotum. Der hændte ting efter omtalte landsstyremøte som gjorde det ønskelig at der fremkom en meddelelse fra gruppen.

Voland: Hele gruppens holdning tyder paa at det er den som skal regjere partiet.

Madsen anbefalte forslaget.

Maurstad betegnet forslaget som pirkerier. Manifestet gjorde et godt indtrykk ute blandt folket. Man ventet simpelthen at høre et ord fra vor tinggruppe paa det tidspunkt.

Buen: To av de seks tingsmænd i landsstyret stemte for at landsstyret skulde sende ut et manifest. Det ser ut til at det er andre som vil regjere baade tinggruppen og Arbeiderpartiet. Men Arbeiderpartiet burde ha lov til at regjere sig selv. Er det meningen at forby gruppen at uttale sig, saa er Lars Abrahamsens tvangsforanstaltninger det rene sinkeverk sammenlignet med det som visse personer her gjør sig til talsmænd for.

Eines's forslag forkastedes med stort flertal.

Fru *Tynæs* vilde protestere mot Lindahl's uttalelser om at gruppen ikke skulde være med paa at bevilge understøttelse til de indkaldtes familjer. Det er hjerteløst at si sligt. Gruppen skal ha tak for at den stemte som den gjorde ved denne leilighet.

Karl Olsen paatalte at gruppen hadde stemt for bevilgningen til Erik Enge, som var betegnet som en gage-elefant. Likesaa var Knudsens optræden under spørsmålet om statens overtagelse av frimerketrykningen uheldig. En av vore tingsmænd optræder ogsaa uheldig i form av huseier.

Knudsen redegjorde for de sidst berørte spørsmål.

Beretningen godkjendtes derefter *enstemmig*.

Agitations- og forlagsvirksomhet.

Aftenmøte mandag 24. mai.

Ordstyrer: *Buen.*

Ordstyreren refererte de foreliggende forslag (forslag nr. 6, 7, 8 og 9.)

Forslag nr. 6 lød:

«Partiets landsmøte uttaler at centralstyret bør søke saalangt man evner at drive socialistisk opplysningsarbeide blandt vore soldater, der er indkalt til militærtjeste. Da dette arbeide maatte forutsættes at komme saavel de faglige som de politiske organisationer tilgode, saa maa man forutsætte at ogsaa den faglige landsorganisation vil yde økonomisk støtte.»

Landsstyret hadde mot 1 stemme indstillet forslaget til forkastelse.

Forslag nr. 7 lød: «Landsstyret ansætter en fastlønnet agitator.»

Landsstyret hadde indstillet paa ikke-vedtagelse av dette forslag og foreslog at spørsmålet blev nærmere overveiet av det kommende styre.

Forslag nr. 8 gik ut paa bevilgning av 1000 kroner til Ungdomsforbundets arbeide blandt ungdommen. *Landsstyret* hadde om forslaget uttalt:

«Landsstyret er enig i at partiet bør støtte arbeidet for socialistisk opplysning blandt ungdommen, men finder at spørsmålet om bevilgninger hertil i likhet med andre saadanne bør overlates til centralstyret og landsstyret.»

Forslag nr. 9 lød: «Centralstyret for det norske Arbeiderparti besørger utarbeidet kyndig retledning angaaende offentlige administrasjonssaker vedkommende landskommunerne og paa hensigtsmessig maate spredde disse blandt vore meningsfæller.»

Landsstyret fandt forslaget overflødig og indstillet paa forkastelse.

Einar Li trodde der var behov for en fastlønnet agitator. Han vilde gjerne være fornøyd med at forslaget oversendtes landsstyret, men da ikke paa de premisser, at dette skulde bety henlæggelse.

W. Carlsen omtalte vanskelighetene ved agitatorvirksomheten, særlig i Nordland. Han henstillet til centralstyret at ta under overveieelse at skaffe en motorbaat til agitation blandt fiskerne i Nordland. Taleren trodde det vilde være av den største betydning for agitationen i Nordland. I tilfælde maatte Landsorganisationen kunne bidra noget.

Haaland, Sandnes, kunde ikke gaa med paa forslagets oversendelse til landsstyret. Taleren anbefalte at man allerede i aften gik til valg paa fast agitator.

Oksvik: Er det noget sted hvor der bør drives agitation, saa er det paa moene. Men den bør drives mere planmessig end gjort hittil med spredning av brochurer o. lign. Paa Setnesmoen i Romsdalen har vi drevet en agitation som har ført til store resultater.

Karlsen-Kaland, Midthordland: Vi har ret til at kræve av partiet, at det nu tar sig av Bergenhusamterne med agitation. Det vilde ske bedst ved ansættelse av en fast agitator. Landsstyret indstiller paa at det skal ta saken under overveielse. Jeg er ræd for, at det da vil gaa 3 aar hen til næste landsmøte, før der blir noget av saken. Allerede nu til valget bør det være iorden. Det berodde f. eks. bare paa manglende agitation, at vi sidste gang ikke erobret Midthordlands kreds. Jeg anbefaler forslaget fra Stavanger.

Eines: Det er første gang Ungdomsforbundet andrar partiet om et bidrag. Hvad man end sier om ungdomslagene, saa har de dog mer end nogen bidrat til socialismens spredning over landet.

Voland tvilte paa at det hadde saa stor betydning at faa ansat en fast agitator. Trodde pengene kunde anvendes meget bedre paa den gamle maaten. En fast agitator vilde koste partiet ca. 7—8000 kroner om aaret, hvis han virkelig skal reise noget omkring i landet. I Arbeidsmandsforbundet er saken den, at sekretærene gjør en hel del organisationsarbeide ved siden av sin agitatorvirksomhet. Der stiller saken sig anderledes end for partiet.

Magnus Nilssen: Det er mange aar siden jeg var fremme med tanken om en fast agitator. Senere har jeg faat stadig flere betænkeligheter. Jeg kan i den retning slutte mig til Voland. Naar en mand har været paa et sted et par ganger, vil man som rimelig er helst ha en anden næste gang. De mest efterspurte er de som er mest kjendt, og merkelig nok — stortingsmændene. Det kommer naturligvis av at vi er blit et stort politisk parti, og at folk helst vil ha dem, som forutsættes at ha førstehaands-kjendskap til politikken. En fast agitator blir ogsaa let noget av en snakkemaskine. Men jeg er naturligvis klar over at det kan ha mange fordeler at ha en fast agitator. Men det er klart at det er mange vanskeligheter. Økonomien er begrænset. Kontingenten til partikassen er liten og der stilles store krav til den. Det er ogsaa vanskelig at forhøie kontingenten. De lokale organisationer vil helst bruke sine midler selv. Vi søker at fordele midlerne paa bedste maate efter de lokale behov. Waldemar Carlsen f. eks. har været villig og gjort godt arbeide i Nordland. Likesaa Oksvik. Det blir jo billigere at gi de lokale organisationer bidrag. Og det maa foreløbig ialfald betragtes som en tilfredsstillende ordning. Jeg vil derfor anbefale forslagets oversendelse til drøftelse i landsstyret. Det skal bli tat under alvorligste overveielse.

Andragendet fra Ungdomsforbundet har man ment bør komme i betragtning paa samme maate som de samorganisationer, som staar direkte tilsluttet partiet. Alle anerkjendte jo Ungdomsforbundets agitations- og opplysningsarbeide.

Lund: Det er ikke bare Nordland, det er ogsaa f. eks. Hedemarken som trønger agitation.

Ousland: Jeg har stor sympati for tanken om fast agitator. Men det viktigste er at agitationen blir mer planmæssig. Arbeidet bør planlægges for et længere tidsrum i de forskjellige distrikter.

I de aar, som ikke er valgaar, burde man planlægge større foredragskurser. I det hele bør man se at skape en stabil agitation.

Westerlund, Haugesund: Vi som bor paa Vestlandet har mer end en gang følt den stedmoderlige behandling, vi har været gjenstand for, naar det gjælder agitation.

Holck, Bærum: Ved valgene viser det sig ofte, at av de som har stemt paa en socialdemokrat, er en brøkdels socialdemokrater. Det viser bedst hvor stort krav der er til agitation. Jeg finder det ikke nødvendig at gi Ungdomsforbundet noget bidrag.

Ertresvaag: Ungdomslagene driver en ihærdig agitation, bl. a. paa moene. De fortjener inderlig det bidrag «Fremover» ansøker om. Men efter den behandling forslaget har faat av landsstyret, har vi fundet at burde trække det tilbake.

Olaussen: Den misnøie som har hersket med partiets agitation i almindelighet har faat et rikt uttrykk her paa landsmøtet. Det er en skam, om ikke Ungdomsforbundet faar de 1000 kroner, det søker om. Jeg optar derfor forslaget fra «Fremover».

Jeppesen trodde ansættelsen av en fast agitator vilde hemme, ikke fremme agitationen. Men forøvrig er jeg naturligvis for at der bevilges mest mulig til agitation. Taleren fandt at man istedenfor at ansætte en fast agitator, skulde ansætte en fast *organisator*.

Langhelle: Ungdomslagets forslag er bygget paa troen om, at det gjælder at faa arbeiderne ind i bevægelsen fra ungdommen av.

Debatten var dermed avsluttet. Man gik til votering. Landsstyrets indstilling angaaende forslag nr. 6 blev vedtat, saalydende:

«Det er en selvfølge at partiet til enhver tid søker at drive mest mulig agitations- og opplysningsarbeide overalt hvor dertil er anledning, og styret maa naturligvis altid være opmerksom herpaa.

Landsstyret finder det derfor overflødig at vedta noget spesielt forslag herom.»

Derefter vedtoges landsstyrets indstilling angaaende forslag nr. 7, saalydende:

«Landsstyret forstaar nok betydningen av at ha en fast agitator til sin raadighet, men er paa den anden side opmerksom paa, at denne ordning kan ha sine svakheter og praktiske ulemper. Man vil derfor foreslaa at spørsmålet blir nærmere overveiet av det kommende styre.»

Endelig vedtoges «Fremover»s forslag om bevilgning av 1000 kroner til Ungdomsforbundets agitation.

Den videre behandling av saken utsattes.

Valg.

Valgkomiteen fremla følgende indstilling:

Til formand *Chr. H. Knudsen*. Til viceformand *Ole O. Lian*. Til sekretær *Magnus Nilssen*. Et mindretal (4 medlemmer) indstillet paa *Alfred Madsen*. Til øvrige medlemmer av centralstyret indstilledes: Fru *Tynæs*, *Kyrre Grepp*, *Rich. Hansen* og *Carl Øien*. Som

suppleanter indstilledes frk. *Grankvist*, *R. Torgeirsen*, *O. Ruud*, *Edw. Mørk* og *M. Puntervold*.

Som øvrige medlemmer av *landsstyret* indstilledes *Even Reiersen*, *Bodø*, *Martin Tranmæl*, *Uttrøndelagen*, *John Aalberg*, *Uttrøndelagen*, *Olav Scheflo*, *Bergen*, *A. Wereide*, *Stavanger*, *T. Tellefsen*, *Nedenes*, *H. Berg*, *Skien*, *C. S. Bentzen*, *Hønefos*, *Anton Andersen*, *Sarpsborg* og *Petter Nilsen*, *Lillehamar*.

Til formand og viceformand valgtes enstemmig og ved akklamation: *Chr. H. Knudsen* og *Ole O. Lian*.

Om sekretærvalget blev der en kort diskussion. For *Madsen* talte *Jørg. Dahl*, *Tranmæl*, *Stubberød*, *Voland*, *P. Carlsen*, *Olaussen* og *Edw. Mørk*.

For *Nilssen* talte: *A. Nilsen*, *Jeppesen*, *Magnussen*, *Stensrud*, *Bay*, *Maurstad*, *Ousland*, *Sverre Iversen*, *Chr. H. Knudsen*, *Ant. Arnesen*, *Andr. Pedersen*, *Einar Li*, *Samuelsen* og *Alfr. Madsen*, som henstillet til mindretallet at ta forslaget tilbage.

Valget hadde det utfald at *Magnus Nilssen* valgtes til parti-sekretær med 205 stemmer. *Alfred Madsen* hadde 155 stemmer.

Gundersen foreslog *Jeppesen* valgt som medlem av centralstyret.

Olaussen meddelte at *Ungdomforbundets* landsmøte hadde besluttet at henstille om at faa en repræsentant i centralstyret.

Jørgen Dahl: Forbundet ønsker *Stubberød* som sin repræsentant og jeg optar som valgkomitémedlem forslag herom.

Eines foreslog fru *Ziener* istedetfor fru *Tynæs*.

Fru Mathiesen foreslog frk. *Beda Grankvist*.

Valget hadde følgende utfald:

Fru *Tynæs* valgtes med 229 st., *Kyrre Grepp* 277 st., *Rich. Hansen* 206 st. og *Karl Øien* 261 stemmer.

Dernæst hadde *Stubberød* 167 st., *Jeppesen* 51 st., frk. *Grankvist* 50 st. og nogen andre repræsentanter et mindre antal stemmer.

Til varamænd for centralstyret valgtes frk. *Grankvist*, *Reinert Torgeirson*, *Oscar Ruud*, *Edw. Mørk* og *M. Puntervold*, samtlige enstemmig.

Hjertenes foreslog *Waldemar Carlsen* som medlem av *landsstyret*.

Tortveit foreslog *Bonn*, *Kristiansand*.

Fru Mathiesen foreslog fru *Elise Kjøs* og fru *Frogner*.

Dorumsgaard foreslog *Puntervold*.

Videre blev foreslaat *W. Carlsen*, *H. Davidsen*, *D. Westerlund* og *E. Bonn*.

Valget paa *landsstyremedlemmer* hadde følgende utfald: *Aalberg* 294 st., *Reiersen* 290 st., *Tranmæl* 283 st., *Scheflo* 280 st., *Wereide* 253 st., *Tellefsen* 281 st., *Berg* 279 st., *Bentzen* 278 st., *Andersen* 255 st. og *Petter Nilssen* 258 stemmer.

Dernæst hadde *Puntervold* 57 st., fru *Frogner* 36 st., fru *Kjøs* 35 st. og endel andre repræsentanter et mindre antal stemmer.

Til partiets revisorer gjenvalgtes *P. A. Petersen* og *Johan Regnell* med *H. Petersen* som varamand.

Til repræsentant i styret for *Arbeidernes Aktietrykkeri* valgtes

forretningsfører *N. Ugelstad* med annonsecchef *Hagemann* som varamand.

Som varamænd til landsstyret valgtes fru *Frogner* 252 st., *K. J. Moe* 252 st., *Harald Skudvik* 264 st., *Jakob Eikefjord* 241 st. og *Johan Nordvik* 193 stemmer.

Dernæst hadde *Voland* 95 stemmer og endel andre herrer et mindre antal stemmer.

Som repræsentanter i *det internationale socialistiske bureau* indstilledes av valgkomiteen enstemmig valgt redaktør *Vidnes* og *Ole O. Lian*. For det tredje medlems vedkommende indstillet 6 medlemmer paa *Martin Tranmæl*, 4 paa *Magnus Nilssen* og 1 medlem paa *Einar Li*. Valgt blev *Lian* med 315 st., *Vidnes* med 242 st. og *Tranmæl* med 241 st. Dernæst hadde *Magnus Nilssen* 162 stemmer.

Kooperationen.

Man behandlet nu forslag nr. 42 (se dagsordensheftet side 20), saalydende:

«Trondhjems arbeiderparti foreslaar at landsmøtet sørger for en utredning angaaende Kooperationen som led i klassekampen».

Uten debat vedtoges landsstyrets indstilling, saalydende:

«Landsstyret er enig heri og foreslaar at styret tar sig av dette.»

Ved behandlingen av forslag nr. 43 vedtoges landsstyrets indstilling saalydende:

«Landsstyret henviser til at Arbeidernes faglige landsorganisation paa sin kongres i 1910 utførlig behandlet Kooperationen. Paa denne kongres, til hvis avgjørelse henvises, blev der vedtat en resolution om at «forbrukskooperationen» bør søke tilslutning fra hele den arbeidende befolkning. Og kongressen har bevilget midler og igangsatt agitation for tilslutning til Kooperationen. Hermed har fagorganisationen besluttet, at arbeiderne ikke skal bryte med den bestaaende Kooperation, og landsstyret er enig heri.»

Forslag nr. 44 blev overensstemmende med landsstyrets indstilling besluttet sendt stortingsgruppen. Forslaget var saalydende:

«Under punkt 8 paa stortingsprogrammet tillater vi os at foreslaa som tilføielse til første punkt (altsaa efter Handels- og haandverksbedrifter) «samt at fritta disse for skat.»

Utvandringen.

Forslag nr. 50 om bidrag til utvandrere blev av *Dysterud* tat tilbake.

Møtet hævedes kl. 12.45 nat.

Formiddagsmøte tirsdag 25. mai.

Ordstyrer: *Jeppesen*.

Man fortsatte behandlingen av partiets *agitations-* og *forlagsvirksomhet*. Ved behandling av forslag fra *Roverud* arbeiderlag —

indtatt ovenfor — om en kyndig utredning av de offentlige administrationssaker vedkommende landkommunerne anbefalte *Ole Ruud*, Roverud, forslaget. Som referent i herredsstyrene hadde taleren ofte hatt anledning til at se, hvor der mangler kundskap om offentlige administrationssaker blandt vore partifæller i herredsstyrene. I Solør har det f. eks. forekommet at vore partifæller har været rent i vildrede med, hvilket standpunkt de skulde ta i administrationssaker. Forholdene i landkommunerne byr desuten paa store vanskeligheter i repræsentanternes arbeide med at sætte sig ind i sakerne. Byernes repræsentanter vet ikke hvor meget større vanskeligheter landsrepræsentanterne har end dem. Kommuneavdelingen i «Det tyvende aarhundrede» har hittil ialfald bare forholdt sig refererende, aldrig veiledende i kommunale saker. Det er bra, hvad som er gjort, men det er ikke nok. Jeg tviler ikke paa, at centralstyret vil gjøre, hvad det kan hvis landsmøtet henstiller til det at skaffe kommunal oplysning ut over landet.

Ordstyreren foreslog, at forslaget vedlægges protokollen, idet man bemerker landsstyrets uttalelse til spørsmålet.

Forslaget blev vedtatt mot 3 stemmer.

Program og taktik ved stortingsvalgene.

Gjostein redegjorde for innstillingen fra

boligkomiteen

og de redaktionelle forandringer, som er fremkommet ved landsstyrets behandling av saken.

Foshaug: Som medlem av den kristelig sociale forening har jeg deltatt i utarbeidelsen av foreningens forslag. Særlig ekspropriationsspørsmålet for bykommunerne i landdistrikterne er av stor betydning i boligspørsmålet. Landkommunerne har nu uvilje mot den slags ekspropriation. Men hvis man fikk det ordnet slik, at vedkommende distrikter blev underlagt byerne efter ekspropriationen, antar jeg at denne uvilje vilde vike. Under den videre utredning av denne sak bør man særlig ta sigte paa denne del av spørsmålet. Det vil være ønskelig, at man under den videre behandling tar med et medlem av den kristelig-sociale forening i komiteen. Jeg vil ogsaa peke paa viktigheten av at faa gjennomført en ordentlig lov om værdestigningsskat. Heller ikke det spørsmål faar man løst før socialdemokratiet er i flertal.

Jeppesen: Jeg er ikke enig i, at det skal være en *privat* komité, som skal behandle denne sak. Vi bør kræve at Stortinget nedsætter en komité og bekoster utgifterne med den. Det gjør de andre partier i lignende tilfælder. Vi bør beslutte at centralstyret kræver av det offentlige, at det skal opnævne en komité. Hvis det saa gaar med det krav som med vort krav om en komité til at utrede sykepleien i beskatningen, faar vi gjøre det selv. Jeg foreslaar derfor at anden passus skal lyde: Det paalægges centralstyret at kræve

eller eventuelt la opnævne en komité, som o.s.v. Forøvrig foreslaar jeg at den anden passus forandres til: Ophævelse av bestemmelsen om begrænsningen av det kommunale skatøre.

Bonnevie henledet opmerksomheten paa at søke lovfæstet en grænse for husleiens stigning. I vor kamp mot bolignøden maa vi ta særlig sigte paa boligkapitalen.

Gjostein: Hvad *Bonnevie* har pekt paa, er naturligvis kjerne-spørsmålet i denne sak — noget som komiteen er fuldt paa det rene med. Til *Jeppesen* vil jeg si, at først naar vor komité har git en prinsipiell utredning, er tiden kommet til at gaa til staten og kræve en offentlig komité til behandling av den.

Chr. H. Knudsen forklarte overfor Foshaug, hvorfor ikke den kristelig-socialt forening hadde faat nogen repræsentant i bolig-komiteen.

Rand. Arnesen: Foshaugs uttalelser glædet mig. Det vil vise sig i denne sak, at by og land kan forenes, og det skal være en epoke for vort parti, at vi her faar et fælles boligprogram for det hele land. Der har hittil hersket altfor stor forstaaelseløshet blandt land-befolkningen om byarbeidernes kaar. I landsstyrets forslag er punktet om beskyttelse mot urimelig høie husleier utgaat. Den maa ind igjen. Noget bedre program for Kristianiaarbeiderne kan vi ikke gaa til valg paa.

Gjostein gik med paa at ta ind igjen den av *Arnesen* nævnte passus.

Petter Nilssen var i det store og hele tilfreds med landsstyrets indstilling og gik nærmere ind paa en række punkter i den. Vanskeligheten ved Foshaugs tanker er for det første, at arbeiderne i byerne paa grund av de daarligere skoler og lignende paa landet nødvendig vil forlate byerne. Egne hems-bevægelsen bør trods alle indvendinger mot boligbanken støttes. Hvis man gaar til maksimalpriser paa husleie, faar man hele den privatkapitalistiske maskine mot sig. Men man kan kræve av det offentlige, at der skal bygges saa meget at husleien synker.

Karl Olsen: Dines Jensen er den, som har reist denne sak og er den mest kompetente i den. Han burde ha været med i komiteen.

Foshaug: Jeg forstaar godt at vurdere den fart, som landsstyret har sat paa denne sak. Den bør først forberedes i detalj av partiets komité. *Petter Nilssen* hadde misforstaat mit forslag. Det er min mening, at vedkommende landdistrikter skulde indlemmes i bykommunerne.

Ousland: Det er nødvendig at boligspørsmålet løftes saa høit at det ikke lenger betragtes bare som et spørsmål, som der sysles med av specialister. Landsmøtet har ikke noget med at kræve ned-sat en parlamentarisk komité. Det blir det stortingsgruppens sak at gjøre. Vi kræver en komité av Arbeiderpartiet. Punktet om beskyttelse mot ublu husleie bør staa frit, slik som det gjør i komité-forslaget. Ellers blir det ikke klart, at det er vor mening at leie-boerne skal beskyttes direkte mot husleieutbytning.

Lang polemiserste mot Gustav Heibergs opfatning av byggespørsmålet. Der raader stor uklarhet blandt vore repræsentanter i bystyret i Kristiania.

Gjostein gik over til Arnesens forslag om indtagelse av komiteens forslag om beskyttelse mot husleiestigning.

Sverre Iversen anbefalte Jeppesens tillæg.

Rand. Arnesen: Vi maa drive agitation for boligsaken ikke bare utad, men ogsaa indad blandt vore egne partifæller. Komiteen har i sit forslag sterkt paapekt at «usunde boliger ikke tillates benyttet»; dette er et saa vigtig punkt at det burde ikke utgaa.

Chr. H. Knudsen: Der maa opnævnes en komité og avholdes et kommunalmøte. Men det er ikke nok. Der maa skapes offentlig opinion i denne sak. Det opnaar vi ved at henvende os til statsmagterne nu foran valgene.

Ousland var ikke fornøiet med Jeppesens redaktion av sit forslag. Hvis vi faar en offentlig komité, maa ikke vor komité derfor bli overflødig. Vor komité maa i ethvert tilfælde bli opnævnt.

Petter Nilssen forklarte nærmere enkelte punkter i landsstyrets forslag.

Vidnes: Landsstyrets forslag betyr en skjærpelse, ikke en svækkelse av komiteens forslag. Jeg avviser derfor Arnesens indvendinger. Landsstyrets forslag er formet slik som et lovforslag maatte formes.

Rand. Arnesen fastholdt, at landsstyrets forandringsforslag var en svækkelse av komiteens.

Systad anbefalte, at partiet i de forskjellige kommuner priper boligsaken praktisk an og ikke slaar sig til ro med nedsættelsen av en komité.

Henriksen, Bergen: Egne hjemsbevægelsen og de mange private byggeselskaper har bare forkludret boligpolitikken. I Bergen f. eks. var kommunen blit nødt til at bygge, hvis ikke de private byggeselskaper hadde været. Fagorganisationen maa ta fat i forning med det offentlige.

Debatten var dermed avsluttet, og man gik til votering.

Punkt 8 blev først sat under votering og kom til at lyde saaledes:

«Kommunerne paalægges ved lov at føre en effektiv boligkontrol og med støtte av staten at opføre det tilstrækkelige antal av forsvarlige boliger for befolkningen. Videre maa leieboerne ydes beskyttelse mot urimelig høie husleier. Egne hjemsbevægelsen fremmes under former som betrygger mot spekulation.»

Jeppesens forslag til anden passus vedtoges saaledes:

Det paalægges centralstyret at kræve eller eventuelt selv la opnævne en komité, som o. s. v.

Andet punkt i indstillingen fra Arbeiderpartiets boligkomité vedtoges mot et par stemmer saaledes:

Det paalægges centralstyret at kræve nedsat en komité som skal fremkomme med forslag til en boliglov. Utkastet blir at fore-

lægge for et kommunalmøte av repræsentanter for interesserte kommuner. Møtet bør ogsaa opta til drøftelse andre spørsmål av interesse for Arbeiderpartiets boligpolitikk, særlig maa en revision av bygningsloven kræves.

Formiddagsmøtet blev derpaa hævet.

Eftermiddagsmøte tirsdag den 25. mai.

Ordstyrer: *Buen.*

Man fortsatte behandlingen av landsstyrets forslag til *program for stortingsvalgene.*

Ordstyreren meddelte, at post 3 i programforslaget var forandret saaledes at der skal staa: «Ophævelse av den begrænsede skatteprocent», istedetfor «Selvangivelse indføres».

Juland: Vi maa faa noget tryggere at bygge paa end selvangivelse. Smaabrukerne har ikke noget at skjule, men overfor storbrukerne maa vi finde andre midler end selvangivelsen.

Oksvik: Vi maa søke at ramme al grundeierdom, ikke bare storbrukerne.

Tranmæl foreslog punktet om foreningsretten beskyttet ved lov, strøket. Arbeiderne er nu kommet saa langt, at de kan beskytte sin foreningsret selv. Hvis fagorganisationen optar forslag om beskyttelse ved lov, saa maa dog naturligvis det være et direktiv for stortingsgruppen. Men landsmøtet bør stille fagorganisationen frit, og ikke vedta noget i dette punkt ut fra de premisser, at det er saa litet vi kan opnaa med det, og at vi bare faar loven sammen med en beskyttelse av streikebryterne.

Gudmund Pedersen (Stavanger) kunde ikke forstaa Tranmæls forslag om at man ikke skulde søke foreningsretten beskyttet ved lov. Forholdene i landområderne er helt forskjellig fra Trondhjemskommunene. Paa Stavangerkanten har vi i Arbeidsmandsforbundet hat mange tilfælder, som viser nødvendigheten av at faa foreningsretten beskyttet. Jeg vil paa det indstændigste advare mot Tranmæls forslag og opfordre stortingsgruppen at søke dette gjennomført snarest mulig.

Rich. Hansen: Tranmæls forslag er fremkommet paa grund av de vanskeligheter, som frembyr sig ved gjennomførelsen av programkravet. Men derfor bør vi ikke opgi kravet. Det gaar da ikke an at frafalde et berettiget krav, fordi vi kanskje tror at vore motstandere vil forfuske loven. Der behøves forøvrig vistnok ikke nogen egen lov, bare en egen paragraf i fabrikkbeskyttelsesloven. Arbeidsgiverne frafalder vist ikke sit krav om beskyttelse av arbeidsfriheten. La derfor ogsaa vort krav staa paa programmet som en protest. Hvis ikke kan arbeidsgiverne faa alt for let spil med sit krav.

Magnus Nilsson sluttet sig til Rich. Hansen. Repræsentanterne paa dette politiske landsmøte bør vise den faglige landsorganisation, at de foreløbig avventer dens beslutning i saken.

Nygaard sluttet sig til *Rich. Hansen* og *Nilssen*.

Ousland hadde stor sympati for tanken i *Tranmæls* forslag, men trodde foreløbig det burde holdes tilbake. Under forutsætning av, at stortingsgruppen ikke fremmer det uten at ha spurt fagorganisationen, kan vi la kravet staa.

Eikefjord mente, at man var bedre stillet uten en saadan lov end med den.

Moe-Johansen: Naar der er saadan strid inden fagorganisationen vil jeg at man skal oversende saken til fagorganisationen.

Tranmæl: Det er ikke mening i at opsætte paa stortingsprogrammet en post, som vi ikke vil ha at vore stortingsmænd skal gjennomføre.

Rich. Hansen: Naar man først har opstillet en programpost saa maa man beholde den.

Systad var ogsaa bange for at en saadan lov vilde bli en større beskyttelse for streikebryterne end for arbeiderne.

Gjostein kunde som stortingsmand godt være med paa at la kravet falde, men alle talerens erfaringer gik ut paa, at loven var nødvendig. At fagorganisationen bør staa «frit», som *Tranmæl* sier, er bare en talemaate.

Gudmund Pedersen: Streikebryteriet er allerede nu beskyttet nok.

Moe-Johansen anbefalte atter oversendelsen av forslaget til Landsorganisationen.

Alfred Nielsen vilde ikke ha lovgivningsmagts indgripen ogsaa her paa dette omraade. Vore erfaringer i den retning er saa daarlige, at vi burde ha lært at vi ikke vil ha mere av den art.

Jak. Friis: En lov er et uttryk for de eksisterende magtforhold. Inden denne lov blir gjennomført er vel organisationens magt blit saa stor, at den faar loven som den vil ha den.

Nygaard: Det indeholder en stor realitet om punktet strykes. Derfor bør det ikke ske.

Einar Li talte for loven. Det gaar ikke an, at man lar lovforslaget falde av frygt for, at de andre skal utnytte den feilagtig.

Lian anbefalte landsstyrets flertals forslag. Det er ikke noget krav endnu fra de organiserte arbeidere i denne sak. Det er nok, naar man er paa det rene med, at stortingsgruppen ikke vil fremme saken uten at Landsorganisationen er enig i den.

Lillebye vilde overlate til Landsorganisationen at avgjøre denne sak.

Stokke sluttet sig til *Lians* opfatning i saken.

Programmets post 4 vedtoges i den av landsstyret foreslaaede form.

Punkt 5 vedtoges.

Post 7: Stortingsmand *Amundsen* mente at kravet om forhøielse av arbeiderbrukbankens laanegrænse var overflødig paa grund av Odelstingets beslutning om forhøielse av laanegrænsen.

Magnus Nilssen og *Foshaug* var uenig i at man strøk kravet om laanegrænsen foreløbig.

Dørumsgaard foreslog: «Videre utvidelse og forbedring av smaaabruk- og boligbanken.»

Dirigenten (Buen) foreslog, at landsstyret gik over til *Dørumsgaards* forslag.

M. Nilssen var imot at landsstyret gik over til *Dørumsgaards* forslag.

P. M. Scheflo: De midler, det offentlige bruker for at forbedre jordbrukerens kaar har været forfeilet. De billige laan fører bare til forhøielse av priserne paa jordbruk. Folk bør være jordbrukere for jordbrukets egen skyld, ikke for at spekulere.

Taleren fremsatte følgende forslag:

«Utlaan av offentlige pantelaan til jordbruket bør ske i forbindelse med forkjøpsret for de stedlige kommuner til jordeiendommer som tænkes solgt til privat spekulation.»

K. Amundsen fandt, at naar boligbankens laanegrænse nu var vedtat av Odelstinget var der ingen grund til at tvile paa at den ogsaa vilde bli vedtat av lagtinget. Den bør derfor ikke staa paa programmet. Jordprogrammet er langt nok om der ikke skal staa poster som er gjennomført.

Ribsskog foreslog posten vedtat som den var, men at det overlates til centralstyret at ta den ut, hvis det viste sig upaakrævet at la den staa.

Amundsen og *Magnus Nilssen* gik over til *Ribsskogs* forslag. *Ribsskogs* forslag blev vedtat enstemmig.

Under den videre behandling av programmets jordpost motiverte *Davidson* (Sarpsborg) kortelig partiavdelingens forslag om jagt- og fiskelovene (forslag 40), saalydende:

«Under punkt 7 paa stortingsprogrammet foreslaaes følgende passus at utgaa:

Ret for kommunerne til at lægge skat paa jagt- og fiskerettigheter, som eies av private. Hvis skatten ikke betales ved forfald, tilfalder rettigheten vedkommende kommune. De indkomne beløp skal anvendes til ophjælp av jagt og fiske og til erhvervelse av saadanne rettigheter.

Istedetfor denne passus tillater vi os at foreslaa følgende: «Vore jagt- og fiskelove optages til revision saaledes, at adgangen til at drive jagt og fiske, kan staa aapen for alle og ikke bare bli en sport, der er forbeholdt den enkelte, som er eier av skoge og fiskevand.»

Landsstyrets flertal uttalte om dette forslag: «Landsstyret er enig i at partiet bør søke at faa forandret lovene om jagt og fiskeri, men mener at ogsaa beskatningsveien bør benyttes for atter at faa disse herligheter underlagt offentlig eie.»

Et mindretal — 4 medlemmer — stemmer for det indsendte forslag.

Magnus Nilssen redegjorde for landsstyrets behandling av saken. Landsstyret var ikke absolut uenig i forslaget, men man maatte arbeide for at forholdene blev slik som de var før jagtlovens vedtagelse. Man mente at opnaa noget blandt andet ved at indføre be-

skatning. Beskatningsveien maatte kunne benyttes for dog at opnaa noget.

Stensrud hørte til landsstyrets mindretal. Dette punkt i programmet var gjenstand for sterk dissens paa møtet i Stavanger. Spørsmålet staar i en særstilling i vor politik. Her er det ikke tale om ekspropriation, men om rettigheter som forfalder til konfiskation. I praksis vil det virke slik at de smaa eiendomsbesiddere mister alt fordi de ikke kan betale skatten, mens de store eiendomsbesiddere betaler skatten og beholder rettighetene. Derfor vil jeg ha dette ut av programmet. Punktet som det staar bryter ned hele vor politik paa dette omraade.

Horgen: I vort distrikt er vi blit enig om at gi Sarpsborgforslaget vor tilslutning. Statsmagterne har ved jagtloven begaat et tyveri mot folket. Tyvegodset maa skaffes tilbake. Og det kan ikke ske paa en pyntelig maate ved beskatning, men ved ophævelse av jagtlovens bestemmelser.

Botheim og *Foshaug* støttet ogsaa forslaget fra Sarpsborg.

Ousland: Var det ikke forutsætningen, at beskatningen bare skulde gjælde de store jagt- og fiskerettigheter? Saavidt jeg husker var det det.

Ved voteringen blev landsstyrets indstilling forkastet. Sarpsborg arbeiderpartis forslag blev vedtat. P. M. Scheflos forslag blev besluttet oversendt stortingsgruppen.

Ved behandlingen av programmets rusdrikpost motiverte

Carlsen, Skien, partiavdelingens forslag om at formulere forbudsposten nærmere (forslag 35). (Se dagsordensheftet side 13 og 14.)

Bentzen, Hønefos: Et møte av verdandister har besluttet at henstille at de to forslag angaaende programmets rusdrikpost tages tilbake. Programmet er greit nok.

Ousland sluttet sig hertil. Vor programpost maa gaa videst mulig, eventuelt saa langt som alkoholkomiteens mindretal.

Magnus Nilssen: Landsstyret har fundet disse forslag unødvendigd. Posten er saa grei at der ingen forandring bør ske.

Evje: Dette er avholdspartiets program fra forrige valg. Det kan kanskje misforstaaes, at vi beholder det gamle mens avholdspartiet har gaat over til noget nyt. Men jeg tør ikke opta forslag om forandring.

Ordstyreren forespurte om ikke forslagene kunde tages tilbake.

Carlsen, Skien, vilde ikke holde paa forslaget.

Det andet forslag angaaende avholdsspørsmålet blev ikke optat.

Fru Larsen fandt det uriktig at fastslaa at statens indtægter av rusdrikhandelen skulde brukes til bekjæmpelse av rusdrikken. Det er ulogisk, fordi vi helst vil at der ingen avgift skulde bli.

Evje: Det er bare praktisk politik, det er en overgangsbestemmelse.

Landsstyrets forslag om alkoholposten blev vedtat.

Evje fremsatte saadant forslag:

«Det henstilles til centralstyret at utrede spørsmålet om forholdstalsvalg og forelægge dette for næste landsmøte.»

Forslaget blev vedtat. Stortingsprogrammet blev forøvrig vedtat i overensstemmelse med landsstyrets forslag.

Efter de fattede beslutninger og i henhold til den bemyndigelse som blev git centralstyret kommer valgprogrammet for 1915 til at lyde saaledes:

Ved alle valg anerkjender Det norske arbeiderparti kun kandidater, som erklærer sig enig i partiets hele principielle program.

Som nærmest liggende opgave for lovgivningsmagten og derfor opgaver, som bør indta en fremskudt plads i agitationen ved forestaaende stortingsvalg, skal landsmøtet peke paa:

1. Almindelig stemmeret i stat og kommune for kvinder og mænd over 21 aar. Bostedsbaandets ophævelse. Folkeavstemning i vigtigere lovsaker. Valgdagen skal være fridag.
2. Folkeskolen utviklet til en fælles barneskole for alle samfundets barn. Frie ungdoms-, fag- og middelskoler, bygget paa øverste folkeskoleklasse.

Læsetiden forhøies og landsskolens bringes i høide med byskolens. Skolestyret vælges direkte av kommunens stemmeberettigede. Skolevæsenet henlægges under eget departement.

3. Omlægning av toldskattene til indtægts-, formues- og arveskat, og disse gjort gradvis stigende. Ophævelse av den begrænsede skatteprocent.
4. Effektive botemidler mot arbeidsløshet. 8 timers arbeidsdag og foreningsretten beskyttet.
5. Almindelig folkepension.

Sykepleien ført over i beskatningen. Ved forandringer i sykeforsikringsloven kræves særlig lettet adgang for kommunerne til at ansætte læger og jordmødre paa fast løn og til at yde fri kur og pleie paa sykehus.

6. a. Avvæbning.
b. Stedsevarende nøytralitet.
c. Obligatoriske ubetingede voldgiftsavtaler.
7. Rentefrie laan for ubemidlede til grundforbedringer av mindre jordbruk.

Landkommuner skal sikre sig jord, som til enhver tid kan anvendes til kommunal drift eller arbeiderbruk.

Fortrinsret for kommunerne til laan av offentlige midler til kjøp av jord, skog og andre naturherligheter.

Retten til jagt, fangst og fiske tilsikres alle landets indvaanere.

Ret for stat og kommune til at erhverve jordeiendomme og andre naturherligheter som skog, vandfald, byggegrund, gruber og fiskevær ved tvungen avstaaelse.

Denne kommunernes ret bør i første række anvendes overfor:

- a. Eiendomme, som eies av utenbygdsboende og selskaper og
- b. eiendomme, som gjennom længere tid har været drevet saa slet, at samfundet ikke er tjent med det.

Erstatningen skal bygges paa eiendommens virkelige avkastning og maa ikke overstige gjennemsnittet av de sidste 10 aars skattetakst.

Matrikelskatten avløses av en progressiv grundskat, bygget paa sakkyndig værdsættelse og periodiske takster ved kommunal foranstaltning.

8. Kommunerne paalægges ved lov at føre en effektiv boligkontrol og med støtte av staten at opføre det tilstrækkelige antal av forsvarlige boliger for befolkningen. Videre maa leieboerne ydes beskyttelse mot urimelig høie husleier. Egnehjemsbevægelsen fremmes under former som betrygger mot spekulation.
9. Staten bør støtte og ved lov fremelske kooperative foretagender og kommunale handels- og haandverksbedrifter.

Staten og amterne overtar dampskibstrafikken, hvorved en planmæssig drift av de store kystlinjer og en forbedret ordning av de viktigere lokalruter fremmes.

10. Bekjæmpelse av drikke trafikken ved et lovgivningsarbeide som leder frem til statsforbud.

Herunder:

- a. Ophævelse av rusdriklovens § 7.
- b. Alt salg av rusdrik saavel i by- som landkommuner gjort avhengig av kommunal bevilling.
- c. Rusdriklovens § 39 gives saadan form, at bystyrene faar adgang til at forhøie avgifterne for smaasalgs av vin til 1000 kroner.
- d. Mindst 1 pct av statens direkte alkoholindtægter avsettes til et fond som efter Stortingets nærmere bestemmelse brukes til bekjæmpelse av rusdrik trafikken. (Indløsning av ældre rettigheter og andet.)

Taktik ved stortingsvalgene.

Wiggen foreslog taktikbeslutningen forandret saaledes at nominationen av stortingskandidater skulde være *uttrykk for de i nominationen deltagende medlemmers mening*.

Magnus Nilssen: Man maa forhindre at nominationen ikke blir et resultat av tilfældigheter. Den vil i *alle* tilfælder bli uttrykk for nominationsmøtets mening.

Samuelsen sluttet sig hertil.

Jeppesen foreslog en redaktionel ændring av taktikbeslutningen angaaende nomination av stortingskandidater.

Der opstod yderligere endel debat om saken. Herunder nævnte *Chr. H. Knudsen* et eksempel fra Trondenes kreds paa at det var nødvendig at samorganisationens styre hadde pligt til at paase, at nominationen var flertallet av kredsens partimedlemmers mening.

Landsstyrets forslag med en av *Ousland* foreslaat redaktionsændring blev enstemmig vedtat saalydende:

«Da det er av den største betydning ved stortingsvalget at bringe paa det rene partiets styrke og antallet av socialdemokratiske vælgere, maa kandidater opstilles i samtlige valgkredse, hvor partiet har avdeling.

Valgallianse med andre partier eller mænd utenfor Arbeiderpartiet skal ikke direkte eller ved stiltiende overenskomst finde sted hverken ved første avstemning eller ved omvalgene.

Nomination av partiets stortingskandidater foretages av de i kredsen boende partimedlemmer under ledelse av den stedlige samorganisations styre, som har at iagttå, at nominationen foregaar paa betryggende maate.

Fremkommer der fra medlemmer i kredsen opplysninger om forhold vedrørende kandidaterne eller uregelmæssigheter ved avstemningen, som paakræver fornyet avstemning, har samorganisationens styre ret til at foranstalte fornyet nomination.

I kredser, hvor forholdene umuliggjør partimedlemmernes direkte deltagelse i nominationen, kan denne foretages av partiforeningernes valgte repræsentanter for kredsen eller amtet.

Kun de paa denne maate nominerte er socialdemokratiets valgkandidater.»

Salg av rusdrik i partiets lokaler.

Loge «Samhold» av Verdandi, Stenkjær, hadde fremsendt saadant forslag:

«Salg av rusdrik kan ikke foregaa fra lokaler tilhørende Arbeiderpartiet eller Arbeiderpartiets tilsluttede avdelinger.»

Landsstyret henviste til den av landsmøtet i 1911 vedtagne beslutning saalydende: «— at partiets foreninger og presseorganer snarest maa avbryte enhver forbindelse med rusdrikkapitalen.»

En flerhet av de i landsmøtet deltagende verdandister hadde hat en konferanse om saken og valgt hr. *Bentzen* til ordfører ved dens behandling.

Bentzen uttalte: Naar landsmøtet i 1911 besluttet at partipressen og partiforeningerne skal avbryte forbindelsen med rusdrikkapitalen var det alvorlig ment. I 1912 heiste partiet forbudsfanen, men fremdeles foregaar rusdriksalg fra vore foreningslokaler, og dette forhold faar vi os ofte slængt i ansigtet uten at kunne tilbakevise anken over at være inkonsekvente. Vi maa ta et greit standpunkt og sørge for at der blir gjort noget for at effektivere beslutningen, derfor bør «Samhold»s forslag vedtages. Vi er opmerksom paa at der i flere foreninger er kontraktmæssige forbindelser med rusdrikfirmaer; disse kontrakter maa avvikles og nye ikke opprettes.

Chr. H. Knudsen: Centralstyret har utsendt cirkulære angaaende den i 1911 fattede beslutning og beslutningen er tat tilfølge av partiets presseorganer. At enkelte Folkets hus fremdeles sælger rusdrik er sandt, men det er vi ikke herre over. Det forhold er til dels ordnet gjennom pantobligationer. Foreningerne søker at komme

bort fra det, men det kan kun ske ved en suksessiv overflytning av panteheftelserne. Vi kommer ikke et skridt videre om dette forslag vedtages. Det kan vel ikke være meningen at ekskludere de foreninger, som ikke øieblikkelig kan efterleve beslutningen?

Stenersen: Det ser ut til at beslutningen ikke er blit tat noget hensyn til. Med forbudsprogrammet skulde forslaget være overflødig, men det er tvertom meget paakrævet. Folkets hus i Kristiania har i betydelig grad basert sin økonomi paa rusdriksalg, det er en uting. Og enkelte av de ledende ser med mishag paa bestræbelserne for at faa rusdrikken væk.

Ugelstad: Avholdsfolkene i vort parti er mer aggressive end avholdsfolket ellers. Programmet av 1911 og 12 maatte tilfredsstille avholdsfolkene. Der var sterk strid inden partiet angaaende forbudsposten, og vi har kun motstandernes loyalitet at takke for at partiet ikke revnet paa den sak. Min forening kan ikke respektere en beslutning om straks at opføre med rusdriksalg. De fleste av medlemmerne er ikke avholdsfolk, og de vil ha sin kafé for at kunne faa et glas øl hos sig selv. Og vi er bundet til et bryggeri. Centralstyrets forslag maa være tilfredsstillende.

A. E. Gundersen: Arbeidersamfundet skylder 30,000 kr. til et bryggeri. Og ved hjelp av denne forbindelse kan samfundet leie ut hus til foreningerne for en forholdsvis billig pris.

Aug. Kristensen uttalte sig i samme retning. Østre samfund blev erobret av partiet for at kredsforeningen skulde faa et lokale til disposition. Men dette hus var og er panteheftet bl. a. til et bryggeri. Da beslutningen var fattet hadde tal, spurt hvordan man skulde forholde sig og faat det svar at man suksessivt fik avvikle forbindelsen. Skal vi slutte at holde restaurant blir kredsforeningen og flere partiforeninger husvilde. Og allikevel opnaar vi intet, for der er adskillige restauranter i nærheten.

Oskar Ruud: Vort partis standpunkt i avholdssaken er saa vidtgaaende, at vi kan vente længe med at utvide det. Det er fremdeles ikke sikkert der er flertal i partiet for forbudsprogrammet. Gaar vi for hastig paa blir programmet en karrikatur.

Bonnevie anbefalte forslaget. Avviklingen maa ske saa hurtig som mulig. I tilfælde av tvangssituationer faar centralstyret søke at træde hjælpende til for at faa forholdene ordnet.

Karl Olsen kunde ikke stemme for forslaget.

Stenersen: Der er ingen logik i vor avholdspolitik hvis vi ikke utrydder rusdrikken hos os selv. I De samvirkende fagforeninger blev saken forelagt i saadan form at repræsentanterne maatte tro det ikke lot sig gjøre at realisere forbudet. Det er inkonsekvent at ha restaurant i Folkets hus, mens vore repræsentanter i bystyret arbeider for at faa nedlagt andre ølutsalg.

Ugelstad vilde spørre partiets formand om de foreninger, som ikke straks kan avvikle, blir ekskludert av partiet i tilfælde dette forslag vedtages.

Bentzen hadde ikke klandret pressen, for den har været loyal, men det har ikke foreningerne. Vi er paagaende og maa vedbli at

være det. Det kan ikke være vanskelig naarsomhelst at faa omplacert den rusdrikkapital, som staar i Arbeidersamfundet og Folkets hus, hvis man for alvor vil.

Efter bemerkninger av *Sæther, Lund, Ousland* og *Dørumsgaard* m. fl. uttalte dirigenten (Buen) at han hadde forstaat det slik, at de foreninger, som er bundne ved kontrakter skal gives en kortere frist til dissas avvikling.

Bentzen: Ja, det er forutsætningen.

Derefter vedtoges «Samhold»s forslag med følgende forutsætning: «Der hvor kontraktmessige forhold er tilstede maa dette re-spekteres, men snarest mulig søkes løst.»

Pressespørsmaal.

Aftenmøte tirsdag 25. mai.

Ordstyrer: *Lian*.

Forslagene 10, 11 og 12 (dagsordensheftet side 6 og 7) blev forbigaat, da de er tat under behandling av en av centralstyret ned-sat komité.

Fra Narvik Soc.dem. ungdomslag forelaa følgende forslag:

«Man tillater sig at foreslaa for Centralstyret for det norske arbeiderparti, at der oprettes et pensionsfond for socialdemokratiske presse-mænd.

Fondets hovedformaal er:

- 1 a. At understøtte mænd der har arbeidet i partipressens tjeneste og som enten paa grund av høi alder eller sygdom er sat ut av aktivitet.
- b. Ogsaa tjene som et slags arbeidsledighetskasse for presse-mænd der uforskyldt er sat ut av stilling og vanskelig kan søke sig anden beskæftigelse.
2. Fondet bestyres av centralstyret.»

Landsstyret hadde indstillet paa sakens oversendelse til det nye landsstyre til overveielse og utredning.

Dette blev enstemmig vedtat.

Angaaende oprettelse av pressefond forelaa fra landsstyret føl-gende indstilling:

- «1. Der oprettes et pressefond for de av Det norske arbeiderparti i henhold til dets love godkjendte partiblade.
 2. Til dette fond paalægges de enkelte partiforeninger i aaret 1916 at skaffe et bidrag svarende til 50 øre for hvert medlem.
- Efter landsstyrets nærmere bestemmelse kan partibladene til-pligtes aarlig at indbetale til fondet en nærmere fastsat andel av hvert aars driftoverskud.»

Samtidig forelaa fra en nedsat komité utkast til statuter for fondet (indtat i dagsordensheftet side 31 og 32).

Thorseth foreslog, at det beløp som centralstyret faar anledning til at utlaane blir indtil 1000 kr. istedenfor 500 kr. Avdraget bør ikke overstige 5 pct.

Lang: Det er meningsløst, at vi skal ha en ekstrakontingent for dette øiemed nu. Jeg foreslaar utsættelse.

Magnus Nilssen: Saken maa ikke træneres. Den har praktisk talt været behandlet i 6 aar. Overalt har man sympati for dette spørsmåal.

Eines: Jeg støtter landsstyrets forslag.

Oscar Johansen: Jeg støtter utsættelsesforslaget av hensyn til en eventuell lockout i 1916.

Anton Alvestad: Jeg kan støtte utsættelsesforslaget hvis saken blir oversendt foreningerne til behandling.

Levor Pedersen: Vi kan ikke klare os bare med hovedorganet. Vi maa ha vore lokale presseorganer paa de steder der findes borgerpresse for at imøtegaa denne. Det er ikke bare i Kristiania man faar betale ekstrakontingent, vi faar ogsaa være med vi paa landet, men derfor maa vi ikke begrave forslaget, som har saa stor betydning for vor presse. Jeg kan ikke tænke forsamlingen vil være saa hensynsløs at stemme for utsættelse.

Andreas Pedersen: Skal vi vinde frem maa vi ha et lokalblad paa hvert sted i landet, og skal vi faa det maa vi ofre noget. Stem ned utsættelsesforslaget saa de sterke kan faa hjælpe de smaa frem.

Lang tok utsættelsesforslaget tilbake og foreslog, at der oprettes et fond, at dette foreløbig baseres paa bidrag og mulig fast bestemte aarlige tilskud skaffet tilveie ved at de partiblade som gir overskud tilpligtes at indbetale til fondet en nærmere fastsat andel av dette.

Ousland: Jeg foreslaar at man utsætter indbetalingen et aar og sætter 1917 istedenfor 1916. Partiet og fagforeningerne vil bli saa belastet i 1916 at vi maa ta et bedre aar, og jeg tror ikke det vil bety noget videre for pressen.

Nathan: Man maa ordne avdragene i annuiteter slik at de blir lettere og lettere for hvert aar. Jeg støtter forøvrig Ouslands uttalelser. Jeg fremlægger følgende forslag:

I punkt 4 indsættes istedenfor kr. 500 indtil 10 pct. av den til enhver tid disponible kapital. I punkt 5: 1) Laanebeløpet tilbakebetales i annuiteter beregnet efter 5 pct. rente o.s.v. 2) Istedenfor 50 øre 25 øre.

Einar Li: Fondene i arbeiderbevægelsen er i almindelighet opspist før de skal begynde sin virksomhet. Man maa derfor begynde snarest mulig, skal der bli noget av dette fond. Vi skal ikke vente med at kræve ind ekstrakontingenten. Vi kan faa en sterkere presse i 1916, gaar vi igang straks med dannelsen av fondet. Jeg takker tilslut komiteen for dette udmerkede 6 aar gamle forslag.

Oksvik: Det gjælder her at vise, at vi er socialister, at ta et tak i fællesskap, de store med de smaa. Jeg anbefaler forslaget.

Eines: Skulde man nu gaa til at utskrive ekstrakontingent, vilde det vække uvilje. Da er vort forslag bedre.

Karl Olsen anbefalte Langs forslag.

Oien (Kristiania) fraraadet baade Ouslands og Langs forslag. Skal der opprettes et pressefond, maa det gjøres slik at der er orden i sakerne. I 1902 vedtok man paa landsmøtet i Trondhjem at utskrive 1 krone til «Socialdemokraten». Det blev mottat med stor tilfredshet i Kristiania, og partiføllerne i Kristiania vil ogsaa nu vite at ofre for pressen naar det kræves.

Oscar Ruud: Vi boktrykkere har bedre end nogen andre rede paa partipressens daarlige økonomi. Vi har av den grund maattet finde os i mange ting. Det er derfor ogsaa av stor interesse for os at faa partipressen hjulpet frem, og jeg er sikker paa at alle vore medlemmer vil gaa med paa ekstrakontingenten.

Alf Hansen: Vi har som typografer taalt forhold i partiblade, som vi ikke kunde taale andensteds. Men det gaar jo ikke godt an at blokere en partiavis. Ved opprettelse av et pressefond, kan man imidlertid undgaa denslags skandaler.

Jon Wik (Kr.a) frygtet den kritik man vilde faa, naar man kom hjem fra landsmøtet efter at ha gaat med paa at skrive ut en ekstrakontingent. Anbefalte Langs forslag med den forutsætning, at man i 1915 utsender et cirkulære om hvorvidt man vil gaa med paa ekstrakontingenten.

Ousland: Jeg har foreslaat 1917, fordi det er et aar, hvor vi ikke har andre store ekstrautgifter. Det spiller ikke nogen rolle for vor presse om den faar pengene næste aar eller 1917.

Oscar Johansen: Personlig kunde jeg godt gaa med paa ekstrakontingenten, men i et aar som 1916 kan vi ikke forsvare at gaa med paa den. Vi er like gode sosialister for det.

Wiggen: Trønderne kan ikke i 1916 gaa med paa ekstrakontingenten av forskjellige grunde. Jeg henstiller derfor til landsmøtet at gaa med paa Ouslands forslag.

Lang: Det er praktisk-økonomiske betragtninger, som har været bestemmende for mig. Vi har store ekstrakontingenter paa forhaand, og har git store bidrag til partipressen før.

Edw. Mørk sluttet sig til Osc. Ruud og Alf Hansen. Anbefalte Ouslands forslag.

Monsen: Alle er paa det rene med at det er store ofre man kræver. Men endnu større ofre kræves av de smaa kredser av partiføller, som holder mangen lokalavis oppe. 1916 vil bli et endnu værre kriseaar end 1915, saa vi kan likegodt straks vedta indstillingen.

Magnus Nilssen: Vor bevægelse er kommet frem ved de ofre vi har kunnet yde for de ting vi finder er ofrene værd. Landsstyret har været fuldt opmerksom paa vanskelighetene. Det staar i indstillingen. Men 50 øre, som kan opkræves i 10-ørevis, det maa man kunne ofre for vor livsnerve, pressen. At ta fra de aviser, som gir overskud, vil ikke føre til noget stort fond. Det blir praktisk talt bare «Socialdemokraten».

Voteringsen hadde det utfald, at landsstyrets forslag vedtoges. Ouslands ændringsforslag vedtoges med 110 mot 85 stemmer.

Dernæst vedtoges Thorseths ændringsforslag til punkt 4 om 1000 kr. istedenfor 500 og ændringsforslaget til punkt 5 om at avdragene sættes til 5 pct. Endelig vedtoges landsstyrets forslag til punkt 2 om at kontingenten sættes til 50 øre.

Angaaende *utgivelse av et barneblad* vedtoges landsstyrets forslag om sakens oversendelse til det nye landsstyre.

Et forslag av *J. Wik* besluttedes oversendt landsstyret til utredning. Forslaget var saalydende:

«Landsmøtet henstiller til centralstyret at utgi en ukeutgave av «Socialdemokraten», som forsøkes spredt ut over landdistrikterne, hvor den ikke kommer til hinder for utbredelse av lokalaviser.»

Dermed var debatten om pressespørsmålene avsluttet.

Kirkelige og religiøse spørsmål.

Ordstyreren refererte de foreliggende forslag.

Scheflo meddelte at en hel del repræsentanter var blit enig om et forslag som ikke behøvet at foranledige nogen lang debat, men en uttalelse som uttrykk for flertallets opfatning burde man faa.

Ousland foreslog saken utsat og utredet til næste landsmøte. Det gik ikke an at behandle denne sak med pakkede kufferter.

Ordstyreren refererte forslaget: «Landsmøtet uttaler sig for statskirkens avskaffelse og henstiller til stortingsgruppen at fremsætte forslag herom.»

Jeppesen: Over halvparten av forsamlingen er allerede reist. Det gaar ikke an at behandle saken nu.

Evje foreslog saken oversendt til foreningerne til uravstemning.

Tranmæl: Det spørsmål som nu foreligger er ganske enkelt, og vi kan ikke for at repræsentanterne reiser før møtet er slut.

Magnus Nilssen henstillet at man nu utsætter saken.

Olaussen: Alle virkelige socialister er paa det rene med at statskirkens avskaffelse er det eneste rigtige. Man har i 6 aar forsøkt at undgaa en debat om dette spørsmål. (Protester.)

Gjostein protesterte mot Olaussens uttalelse.

Chr. H. Knudsen ansaa det ikke umulig at utarbeide forslag til den nødvendige grundlovsforandring. Men ifjor maatte et saadant forslag forkastes for konsekvensernes skyld.

Scheflo: Gjostein oppfatter forslaget som en fornærmelse overfor stortingsgruppen. Da skylder jeg at oplyse at 5—6 av gruppens medlemmer har akseptert det.

Alfr. M. Nielsen: Scheflos forslag er riktig. Det gjør ikke spørsmålet aktuelt, men gir anledning til at komme tilbake til det senere.

Arne Magnussen fremholdt, at det nu vilde være udemokratisk at forcere frem denne sak.

Jeppesen: I 14 aar hadde vi statskirkens ophævelse paa vort program. I de næste 14 aar har vi ingen kirkepost hat, men vor kirkepolitikk har været like radikal for det.

Ousland: Kongresslappelsen er indtraadt nu. Det er grund nok til at utsætte saken.

Mot utsættelse talte videre *Arvid Hansen*, *Olaussen* og *Tranmæl* m. fl., mens *Stubberød* m. fl. talte for utsættelsesforslaget.

Ved voteringen blev *Ouslands* utsættelsesforslag vedtat.

Skolespørsmål.

Angaaende forslag nr. 36 om forbud mot barnarbeide, vedtoges følgende indstilling fra landsstyret:

«Ved behandlingen av skolelovene har partiets stortingsmænd bekjæmpet barnarbeidet og tidligere stillet forslag om i lovene at forby dette i størst mulig utstrækning, og stortingsgruppen maa selvfølgelig fortsætte sit arbeide for at faa skjærpede bestemmelser paa dette omraade. Der er forøvrig nu under utarbeidelse en speciallov i denne sak og stortingsgruppen vil søke paaskyndet dette arbeide.»

Videre vedtoges angaaende Oddaforslaget om spørsmålet om seksuel undervisning et forslag om at oversende saken til centralstyret til nærmere behandling og forelæggelse for næste landsmøde.

Om forslag nr. 38 fra *A. Buen* angaaende historieundervisningen utspandt sig en kort debat.

Chr. H. Knudsen anbefalte landsstyrets indstilling om Buens forslag paa det varmeste til vedtagelse.

Steinseth, *Gjostein* og andre anbefalte det ogsaa.

Landsstyrets uttalelse lød saaledes:

«Partiets formand og sekretær har i henhold til dette forslag konferert med professor Koht om saken, og han har erklært sig villig til at arbeide paa en slik lærebok i historieundervisningen. Men paa grund av andet arbeide kan han ikke love at paabegynde dette arbeide før 1916. Landsstyret er enig i at der træffes foranstaltninger til at faa dette utført, og foreslaar at landsmøtet bemyndiger styret til at foreta det nødvendige i den anledning.»

Indstillingen blev vedtat med stort flertal.

Ole Ruud anbefalte forslaget fra Roverud arbeiderlag om at centralstyret skal søke utvirket en forandring i landsskoleloven, saaledes at skolens elever i anden avdeling blir undervist av specialister i de mest grundlæggende fag.

Gjostein trodde ikke forslaget, foreløbig ialfald, var gjennomførlig. Man vilde ikke kunne skaffe specialister nok. Desværre vil vist en hel del kommuner negte at gaa med paa utvidede utgifter til folkeskolen.

Oversendelse til stortingsgruppen vedtoges enstemmig.

Et forslag fra lærer Julseth til det principielle program I, 7, blev oversendt landsstyret til bearbeidelse. Forslaget var saalydende:

«En forbedret *bekjendelsesfri* folkeskole som eneste barneskole for alle samfundsklasser. Den nuværende dogmatiske religionsundervisning forandres til en samfundsmæssig morallære i forbindelse med religionshistorie paa grundlag av de videnskabelige resultater.

Historieundervisningen omlægges saaledes at krigen og hvad dermed staar i forbindelse kommer i den rette belysning.

I alle offentlige læreanstalter gives fri undervisning og frit undervisningsmateriel. Uformuende elever tilstaaes bidrag av det offentlige i den utstrækning at de kan fuldende sin utdannelse, om fornødiges ved offentlige rentefrie laan.

Forældrelose og vanskjøttede barn opdrages ved samfundet.»

Forskjellige forslag.

Landsstyrets uttalelse til forslaget fra Drammens kjøre- og lagerarbeiderforening om mindstegrænsen for statsskat vedtoges enstemmig. Den lød:

«Landsstyret er enig i forslaget. Da partiets politik gaar ut paa ved alle anledninger at søke at faa lettet byrderne for de i økonomisk henseende daarlig stillede, gaar styret ut fra at stortingsgruppen ogsaa er opmerksom paa denne sak, og søker dette fremmet hurtigst mulig.»

Forslag nr. 49 om godtgjørelsen for tapt arbeidsfortjeneste for kommunale tillidshverv. Landsstyrets uttalelse vedtoges. Den lyder:

1. «Stortingsgruppen anmodes om at fremsætte forslag til forandring i formandskapslovene, sigtende til at der ydes godtgjørelse til kommunerepresentanter.
2. Erstatning til partiets kommunerepresentanter bør fremdeles indtil videre ordnes av de lokale organisationer.»

Lundgreen foreslog at landsmøtet henstillet til de lokale foreninger i størst mulig utstrækning at yde bidrag til de kommunale representanter. Dette vedtoges.

M. Balsnes foreslog at landsstyret skulde utarbeide et forslag til sakens praktiske løsning og at oversende forslaget til foreningerne til uttalelse, hvorpaa det forelægges næste landsmøte til vedtagelse.

Dette forslag blev forkastet.

Fru Johnson begrundet forslag 52 fra Gamle Aker og Fagerborg kvindeforening, saalydende:

«Ingen av partiets tillidsmænd og kvinder bør paa samme tid indeha stillinger som stortingsmand, medlem av kommunestyre, skolestyre, en række av komiteer o.s.v.

Da en enkelt person, selv den dygtigste, ikke kan helt tilfredsstillende skjøtte en række av de største og viktigste tillidshverv, uten at enten han — hun — selv eller hvervet lider derved; man finder det ogsaa rigtig at yngre og mere uprøvede kræfter blir benyttet i partiets tjeneste, for derved at øke interessen for arbeidet.»

Fru Mathiesen støttet fru Johnsson, mens *Ousland* støttet landsstyrets forslag.

Ole Ruud fremholdt at man fordelte arbeidet naar man har nogen at fordele paa.

Iversen opfordret foreningerne til at fordele tillidspostene.

Fru Johnsson vilde ta det op paa næste landsmøte og foreslog utsættelse. Dette vedtoges.

Sted for næste landsmøte.

Bergens arbeiderparti indbød næste landsmøte til at samles i Bergen.

Gjerpens kredsforening indbød til at holde landsmøte i Skien.

Moe-Johansen: Kristiania er absolut bedst for partiets landsmøte, og en og anden gang kan man holde det i Trondhjem av hensyn til Nord-Norge. Men skal man konkurrere om stedet for næste landsmøte, saa anbefaler jeg Fredrikstad, for der er jeg fra og vi har et lokale med sittepladse for 2000 mennesker.

Stensrud: Jeg har opfordring fra Notodden om at arbeide for at faa landsmøtet til Skien. Vi har jo før maattet reise over fjeldet til Bergen.

Karlsen, Julseth og Henriksen talte for Bergen.

Oscar Johansen foreslog at landsstyret vælger stedet for næste landsmøte.

Forslaget blev ikke optat, da det fremkom efter at strek var sat.

Moe Johansen foreslog Kristiania.

Bergen vedtoges med overvældende flertal.

Landsstyret blev bemyndiget til at justere protokollen.

Avslutning.

Chr. H. Knudsen: For mig som har set partiet vokse op fra en liten haandfuld til den styrke det indtar idag, er det en glæde at ha været vidne til og kunne konstatere at landsmøtet har behandlet en dagsorden med saa betydelige saker som denne iaar. Disse saker skal binde vort parti sterkere sammen for fremtiden. Den strid som borgerpressen har søkt at utnytte i vort parti, den er der ikke. Det vi alle vil er at gjøre vort folk lykkelig og frit økonomisk og politisk. I vor fremgang ser jeg at det sikkert skal lykkes os at gjennemsyre det norske folk inden en ikke for lang aarrække. Høstens valg skal bringe nye tusinder til at forstaa, at socialismen er det eneste folk trenger. Vi skal da slaa motstanden til jorden.

Jeg takker repræsentanterne for det arbeide som er utført og ønsker tillykke med det som skal gjøres i fremtiden.

Fredrik Strøm takket paa Herman Lindquist og egne vegne for at ha faat delta i det interessante landsmøte som har vedtat saa mange betydningsfulde beslutninger. Jeg haaber at høstens valg skal møte dere med en seier som aldrig før. Det norske parti skal bli saa sterkt, at det skal kunne siges at det er lettere at velte omkuld Dovrefjeld end det norske socialdemokrati. Sol skal straale om os og vi skal komme bort fra det forfærdelige samfund hvor militarisme, krig og nød raader. Jeg ønsker fremgang for partiet og seir for socialismen i hele Skandinavien.

Wijk, Finland: Tak for de hyggelige dage jeg her har faat tilbringe, jeg ønsker det norske arbeiderparti fremgang som det

radikale klassekampparti det har vist sig at være. De baand som i disse tider er sønderslidt mellem saa mange land, skal vel engang knyttes og en ny internationale bygges. Denne opgave tilkommer de lande som ikke har svigtet sit ideal, og blandt disse er Norge. Vi skal samles i en verdensomfattende opgave.

Ole O. Lian bad gjesterne ta en tak med sig hjem til kameraterne i sine respektive lande og uttalte haabet om at de broderbaand som er knyttet mellem folkene i disse lande maa bli stadig fastere. Taleren rettede en tak til Trondhjems arbeiderparti for det udmerkede arrangement og en tak til repræsentanterne for den interesse de hadde omfattet landsmøtet med. Vi ønsker held og lykke for det norske socialdemokrati, saa det til kommende valg kan faa kraft til at slaa til lyd for sin store kongstanke rundt om i alle landets hus og hytter.

Der ringes med sørgeklokker nu. Det er kapitalismens og militarismens konsekvens vi oplever. Det er krigens gru. Men vi fortviler ikke. Vi tar kampen op. Borgersamfundet frygter kampen, for det har i aarhundreder sittet trygt i stolen og skaltet og valt som det selv har fundet for godt. Det ser os som en horde der trenger frem for at ødelægge alt. Men slik er det ikke. Socialismen har lært os selvhævdelse. Den har omformet ideerne i fast form og manet os til handling. Den kamp vi fører kan intet stanse, den maa gaa sin gang og rydde bort alle stængsler som staar i veien. Paa vor vei vil blomster spire og roser gro. Leve det socialistiske samfund!

Saa sang forsamlingen første og sidste vers av socialisternes marsj, hvorpaa *Arne Magnussen* bragte repræsentanternes tak til dirigerterne og sekretærerne og et trefoldig hurra for partiets gjenvalgte formand Chr. H. Knudsen og sekretæren Magnus Nilssen.

Efter at man hadde sunget et vers av Internationalen, erklærte dirigenten, *Ole O. Lian*, Det norske arbeiderpartis 22de landsmøte for hævet.

UTGIT ER:

Partiets protokoller:

O. Kringen: LANDSMØTER. Beslutninger og resolutioner paa landsmøterne fra og med 1887 til og med 1909. Pris kr. 1.00.

PROTOKOL fra Det ekstraordinære landsmøde i Kristiania 1911. Pris kr. 0.25.

PROTOKOL fra Landsmøtet i Stavanger 1912. Pris kr. 0.25.

Partiets beretninger:

Aargange fra og med 1905—1912.
Pris 10 øre pr. stk.

Beretning 1913—1914. Pris 25 øre pr. stk.

Skriv til

ARBEIDERPARTIETS BOKHANDEL
Folkets Hus, Kristiania.